

CHARTÆ CORBEIENSES.

(Vide tom. CIV Patrologiæ, inter Ludovici Pii Diplomata.)

ANNO DOMINI DCCCXXVI

ERMOLDUS NIGELLUS

ERMOLDI NIGELLI

CARMEN ELEGIACUM DE REBUS GESTIS LUDOVICI PII,

AB ANNO 781 USQUE AD ANNUM 826,

Quod primum edidit Ludov. Antonius Muratorius ex vetustissimo codice Cæsarea Vindobonensis bibliothecæ.

IN ERMOLDI POEMA MONITUM BOUQUETI.

Legeram apud Petrum Lambecium, Commentar. A de Bibliotheca Cæsarea Vindobonensi lib. II, cap. 5, in eadem bibliotheca exstare ms. codicem, Ermoldi Nigelli de rebus gestis Ludovici Pii poema continentem : quod quidem poema ipse Lambecius se editurum pollicebatur. At ejus consilium mors peremit. Audiveram quoque Joannem Benedictum Gentilottum ejusdem bibliothecæ præfectum id muneris in se recepisse; sed cum prelo paratum esset opus eum Romam evocatum esse ut auditoris Rotæ munus obiret, ac demum vix renuntiatum episcopum Tridentinum, supremum diem obiisse. Cum jam nulla spes superesse videretur fore ut tam cito prodiret in lucem Nigellianum carmen toties promissum, tot votis expetitur, quodque nostræ Collectioni maximo futurum esset ornamento : tunc nihil intactum relinquere decreveram, ut ejus mihi copia fieret. Jam D. Bernardum de Montfaucon rogaveram ut per suos amicos, quos multos habet in Germania, vel, si necesse foret, per Augustissimum imperatorem, B
cujus humanitatem ac benevolam in se animum multoties expertus fuerat, hujus poematis exemplar mihi transcribendum curaret; cum ecce vir doctissimus Philippus Argelatus, præcipuus inter Palatinos socios, qui Ludovico Ant. Muratorio in colligendis et illustrandis Rerum Italicarum scriptoribus mutuam præbent operam, Muratorianæ Collectionis tomi secundi partem alteram ad me transmisit. Vehementer sane gavisus sum, cum hunc tomum aperienti primum se mihi obtulit Ermoldi Nigelli carmen elegiacum. Verum multo majori perfrusus sum gaudio, cum eo attente perlecto, res eximias deprehendi, quæ illius temporis historiæ plurimum lucis essent allaturæ.

Illud poema eruditissima præfatione notisque doctissimis ornavit Muratorius. Is in præfatione pluribus ostendere nititur, Ermoldum Aniaquensis monasterii abbatem fuisse. Optime quidem animadvertit monasterium, a quo avulsus fuerat, et ad quod reverti postulat Ermoldus, ad Pippini regnum seu ad Aquitaniam spectare; Anianense vero monasterium perperam collocat in Aquitania; nam illud in Septimania situm esse patet ex constitutione Ludovici Pii de monasteriis quæ regi dona et militiam facere debeat (a). Porro Pippinum in Septimania nihil habuisse præter Carcassensem pagum fidem facit charta divisionis imperii inter filios Ludovici Pii anno 817 factæ (b). Incertum igitur manet quam abbatiam rexit Nigellus, si tamen abbatis dignitate potitus est : nam ex toto poemate nihil aliud erui potest quam illum monachum fuisse, quia, ut ipse arbitratur, ad militiam procedere munus erat abbatum, non monachorum. Si vere abbas fuerit Ermoldus, quod inficiari nolim, nihil obstat quominus idem dicatur esse atque Ermoldus abbas quem anno 834 ad Pippinum missum esse a Ludovico Pio testatur Astronomus in Vita ipsius Ludovici. Nam frustra est quod ait Mabillonius, nequaquam verisimile esse Lotharianarum partium fautorem, atque ideo in exilium trusum, legati honore postea a Ludovico affectum fuisse : siquidem, ut recte probat Muratorius, jam exsul erat Ermoldus anno 826, quo carmen suum lucubravit : filiorum vero in Ludovicum Pium conjuratio nonnisi anno 830 cæpit erumpere.

Muratorii editionem sequimur, simulque edimus ejusdem præfationem et notas.

(a) Vide Patrologiæ tom. XCVII, col. 425.

(b) Vide ibid., col. 373.

MURATORII PRÆFATIO.

Petrus Lambecius, Cæsareæ Vindobonensi bibliothecæ olim præfectus, vir magni nominis et de litteraria republica suis libris optime meritis, et potissimum quod Commentariis suis ejusdem bibliothecæ thesauros, Augustissimo olim Leopoldo Romanorum imperatore jubente, in omnium utilitatem exposuerit; Lambecius, inquam, is fuit qui primus Ermoldi Nigelli, ejusque poematis nunc edendi justam aliquam erudito orbi notionem dedit. Nam quod Marquardus Freherus aliquot ex ejus versibus antea prodidisset, atque ignotum plane scriptorem aliqua ex parte detexisset, adeo tamen jejune de eo locutus est, ut nullum apud litteratos viros reliquerit hominis ac poematis desiderium. Ad hæc Gerardus Joannes Vossius ante Lambecium auctoris hujus mentionem injecerat lib. III, cap. 4, de Historicis Latinis, sed fugientis ad instar; ægens enim de Ermenoldo, sive Ermenrico diacono et monacho, qui Vitam sancti Soli abbatis, circiter annum 840, litteris consignavit, editam a Canisio, ac subinde a Mabillonio, hæc habet: « Si idem Hermenricus et Ermenoldus, idem quoque fuerit Ermoldus is qui elegiaco carmine cecinit panegyricum Ludovici Pii. » Quamobrem Vossius Ermoldum nostrum, quippe sibi vix de nomine notum, ne intulit quidem in censum Historicorum; quod certe in posterum non erit omittendum. Verum Lambecius Commentar. lib. II, cap. 5, num. 25, pag. 395, de eo sermonem ex professo instituit, describens ms. codicem Hist. Latin. bibliothecæ Vindobonensis 249, ubi postquam nomen, ætatem, exsilium et poema Ermoldi recensuit, etiam ipsius principium et finem speciminis loco exhibuit, integri operis deinde edendi spe, imo sponione adjecta. Proinde avide ab amatoribus litterarum expectabatur, ut Lambecius evulgato tandem libro fidem suam liberaret: quod sane facturum illum fuisse non dubito, nisi invida mors anno 1680 egregium et clarissimum virum nobis eripiens, omnia quoque illius litteraria consilia abruptisset. Ex his clarescere in dies magis ac magis cœpit Ermoldi nomen, atque illum propterea Guilielmus Cave in Hist. litterar. ad annum 834 catalogo adjonxit Scriptorum ecclesiasticorum, *Ermoldum* pro *Ermoldo* appellans. Joannes quoque Hallervordius in Spicilegio de Historic. Latin. idem præstitit, simul memorans quæ de hujusmodi libro pollicitus fuerat Lambecius. Neque omittendus doctissimus vir Daniel Nesselius, qui in Sciagraphia magni Corporis Historici, anno 1692 Vindobonæ edita, hoc ipsum opus una cum aliis bene multis nondum vulgaris se publicis usibus benevole communicaturum pollicebatur. Hæc vero addit ille de ms. codice unico, ubi poema hoc delitescebat: « Scriptura codicis præantiqua est, et cæteris temporum imp. Caroli

PATROL. CV.

A Magni, et Ludovici Pii manuscriptis codicibus similima; ideoque affirmare ausim, hunc vel illum ipsum esse authenticum codicem, qui imperatori Ludovico Pio oblatus est, vel saltem eodem ævo ex illo esse descriptum. Fuit is olim, priusquam in Augustissimam bibliothecam Cæsaream translatus est, V. cl. Wolfangi Lazii, ut apparet non solum ex propria ipsius manu, quæ nonnullis locis in margine cernitur, verum etiam ex testimonio Joannis Jacobi Frisii, quod in bibliotheca Gesneriana ab illo aucius edita, exstat his verbis: *Ermoldi Nigelli exsulis ad Ludovicum primum imperatorem de rebus ab eo gestis libri quatuor, elegiaco carmine conscripti, exstant Viennæ Austriæ apud Wolfgangum Lazium.* Sed et clariss. vir, ac insigne Benedictini ordinis decus, Joannes Mabillonius in Annalibus Benedictinis, ut infra patebit, Ermoldi nostri mentionem fecit. Præterea non illum tantummodo memoravit, sed ejus etiam auctoritate usus est celeberrimus vir Godefridus Guilielmus Leibnitiuss, qui ms. Vindobonensem codicem legerat, ut suam de Origine Francorum sententiam confirmaret; cujus dissertationem cum doctissimus vir Joannes Georgius Eccardus recuderet ac illustraret, in notis et ipse animadvertit, Ermoldum adhuc luce carere, editionem vero illius sperandam fore a præstantissimo viro Joanne Benedicto Gentilotto, qui tunc imperiali bibliothecæ præerat.

Verum amplificata in hunc modum Ermoldi fama, quid aliud tandem præstitit, nisi eruditorum sitim accendere acrius? ac meam potissimum, ubi consilium cepi colligendæ in unum Italicæ Historiæ, simulque depromendi quidquid hactenus ejusce argumenti temporum injurias effugerat, atque in commune bonum conquirere mihi liceret? Continuo enim obversabatur animo, quam bene huic loco sederet exoptata Ermoldi editio, quantumque Ludovici Pii gesta cum Historia nostra convenirent, quando penè universa Italia sub ejus ditione foret, imo constet, ad Italicum cœlum peculiari eo titulo spectare Augustos quoslibet, quod reges Italiæ sint, ac Romanorum imperatores, atque hinc magnificam præ cæteris appellationem ad eos deferri. Ad curiam Romanam interea sese contulerat supra laudatus illustrissimus Gentilottus, auditoris in Rota, ut aiant, Romana munus pro Germanica natione obiturus, atque ad bibliothecæ Cæsareæ præfecturam assumptus fuerat doctissimus ac præstantissimus vir Pius Nicolaus Garellius, eques ordinis Christi, consiliarius atque archivarius Augustissimi Romanorum imperatoris atque Hispaniarum regis Caroli VI. Illustrissimum Garellium ergo, cujus in me benevolentiam, quotiescunque res poposcit, singularem semper sensi, crebris litteris adortus sum, ut humilli-

mis precibus meis ad clementissimi Cæsaris aures A deductis ita ageret, ut Hermoldus per me demum revocari posset ad vitam, neque sineret eruditam gentem diutius illius expectatione fatigari. Et sane facilem votis meis se præbebat Augustissimi principis ad cuncta litterarum commoda atque incrementa acclinis promptusque animus; sed cum Hermoldum Gentilottus non solum in se recepisset evulgandum, sed integrum etiam in spissos commentarios intulisset, quos ad Cæsaream bibliothecam amplius illustrandam instruxerat, et prelo parabat, Cæsar in omnia vel minima officia intentus, ita poema hocce mihi elargiendum statuit, dum Gentilotti quoque consensus accederet. Verum sibi præripi scriptoris hujus editionem minime is lubens patiebatur; et quamquam amplissimi proceres marchio de Rialpe, ab intimis Augusti secretis atque consiliis, et Hieronymus Colloredus, egregius tunc Insubrum moderator, deinde vero ad Cæsareæ aulae honores ac paulo post ad superos translatus, pro suo erga collectionem hanc magnanimo studio causam meam jvarent; imo Palatini ipsi socii pari mecum zelo ducti supplicem hac ipsa de re libellum Augustissimo Cæsari per ipsum comitem, Colloredum obtulissent, excitatis etiam in eam rem officiis illustrissimi viri comitis Caroli Pertusati Mediolanensis senatoris, et in Maximo Hispaniarum consensu regentis, non minus legum quam eruditionis eximii cultoris; adhuc tamen in ancipiti relicta est sors Ermoldi Nigelli. Cum ecce inopinatus casus nodum hunc solvit; nam egregius vir Gentilottus, vix renuntiatus episcopus et princeps Tridentinus, Romæ non sine omnium honorum mæore postremo fato sublatus, anno proxime præterito 1725, magnum eruditionis amatoribus sui desiderium reliquit. Tunc ergo rursus in spem erectus fore ut voti mei compos fierem, ab humanissimo Garellio petii ut quando promissa toties Ermoldi editio, longe quam antea ex Gentilotti obitu difficilior atque remotior evasisset, ab Augustissimo Cæsare, Collectionis etiam meæ patrono clementissimo, ejus mihi edendi veniam denique impetraret. Quid plura? vicere preces meæ, et donum Garellius impetravit: magnanimus enim imperator, ac felicitati temporum nostrorum natus, quique non tam belli quam pacis artibus gloriam sibi atque immortalitatem nominis parere nunquam desiuit, Ermoldum mihi dimittendum jussit, et præcipue, cum sive per commentarios Gentilotti, sive per me republica litteraria Ermoldum accipiat, ad unam semper gloriosissimi Augusti Caroli VI liberalitatem, atque ad illius ditissimam celebremque bibliothecam, quæ una Ermoldi poema ms. asservat, beneficium ejusmodi sit referendum; ipsum vero beneficium eo pluris faciendum, quo citius collatum. Quid ea occasione ad me perscripserit eruditissimus Cæsareæ bibliothecæ præfectus Garellius, operæ pretium duco, grati etiam animi gratia, hic palam facere.

« Pius Nicolaus Garellius clarissimo atque eruditissimo viro D. Ludovico Muratorio serenissimi Mutinensium ducis bibliothecario S. P. D.

« Æquum postulas V. cl. ut cum pridem atque iteratis vicibus de Nigellio repulsam tuleris, ex eo quod a Gentilotto suum in catalogum esset illatus, brevique in lucem edendus speraretur, nunc ipse, qui restiterim, tuas apud Cæsarem Augustissimum preces reviviscere faciam. Optimo, inquam, jure postulas, quando, ut fert miseranda humanarum rerum vicissitudo, tanti viri jacturam litteratorum orbis passus est, atque ea jam deciderit spe, ut saltem tam cito exoptatis Gentilotti laboribus frui possit; nam profecto et vastum hoc opus est, et non pauca in eo contenta, ab ipso auctore, ut qui ad sui Cæsareæque bibliothecæ usum id confecerat, censoriam notam, si edenda forent, desiderabant, ne forte teneriores quorundam aures offenderentur. Quæ enim antiquorum temporum memoriam suscitant, nostra hac ætate non omnia omnibus placent. Quin imo id mihi Roma etiam per litteras non semel inuit, demendique ea, quæ viderentur, pro sua in me humanitate, amplam dederat facultatem, si editionem maturare Cæsari in animo esset. Verum ut id oneris meo, ut ita dicam, periculo in me susciperem, vivente præsertim auctore, multa eademque gravissima argumenta dissuadebant, quæ et divinare facile potes, et prolixius hic obtrudere minime necessarium. Accedunt gravissimæ, quibus assidue distineor, curæ; alienus præterea ab odiosis animus, atque tranquillitatis amantissimus: quotidie enim versantur ob oculos præclarissimorum virorum fata, qui in edendis aliorum operibus iniquum sane morosorum judicium experti sunt: neque nostris, qui a bibliotheca sunt, tantum otii nunc suppetit, neque si suppeteret, tam brevi tamque temere id effici posset, si hanc eis velim demandare provinciam.

« Habes, vir ornatissime, ὅς ἐν παροῦσα, quæ C Gentilottiani operis editionem morari, mortuo præsertim auctore, quadamtenus valebunt. Verumtamen ea sum sententia, ut quidquid vel ad antiquitatem illustrandam, vel ad levandam studiosorum curiositatem faciat, id nullo pacto in bibliothecis perpetuo ita asservati velim, ut blattis tineisque annosæ suppetant epulæ; sed in lucem omnium utilitati proferri, quanta potero accurate et diligentia studebo, satagamque ut quod promovendo ampliandoque litteratorum commodo a viribus ingenii deest, prompta saltem et ingenua voluntate pensetur. Ita semper fui animatus, neque posthac, ubi usus venerit, ulro suadere desistam, præsertim cum hujus instituti adeo fautorem, quinimo dicam auctorem, ipsum Augustissimum clementissimumque dominum meum quotidie experiar, ut nunquam vota precesque meas, quæ rei litterariæ augmentum respiciant, inanes ab ejus munificentia cecidisse viderim. Quorsum isthæc, iniques, quasi quisquam tam cæcutiat, ut de maximi principis erga litteras largitate dubitet, ubi tot monumenta eximie hujus gloriæ supersunt? Non alia de causa, quam ut me (fateor enim) expurgem, si forsitan morositas incusaveris, quod mandatis antehac tuis obsequi iterato renuerim; modeste namque nec sine discrimine Cæsaris liberalitate uti in more habeo: modo autem, quando tempus ratioque suadebant, acceptis litteris tuis, illico Cæsarem adii, exposui, et exposuisse exorare fuit. Qui enim tibi optimo viro, tamque bene de re litteraria merito, id unquam abnueret, quod nulla causa prohiberet?

« Habeas igitur Nigellianorum carminum exemplum, optima fide excerptum, diligenterque collatum, eodemque interea prisicarum historiarum cupidi instar arrhæ tui gratia recepto, de cæteris Augustæ bibliothecæ monumentis spem concipiant, vetusque adeo de hoc scriptore desiderium solentur. Hac tamen id tibi lege præstat, ut nihil de Gentil-

lotti nostri lucubrationibus intercidat; sed quod ipse huic opellæ præposuerat iudicium, ea religione, qua ex Augusta bibliotheca commentariisque Gentilottianis emittimus, purum putum præfationis loco typis mandatur. Hoc enim modo per Augustissimi Cæsaris munificentiam nihil de Gentilotti dignitate atque gloria imminutum, factumque litterariæ reipublicæ per me satis censeo. Codex hic olim quidem inter historicos, numero 249 situs erat; nunc autem juxta Gentilottianam recensionem inter historicos profanos 992 locum obtinet.

Est præterea, quod te paucis rogatum velim. Cum a Forlosia nostro audiverim te Francorum Annales, qui a Lambecio editi fuerant, recudere constituisse, e re tua fore iudicarem, ut iisdem Gentilotti quoque iudicium una cum variantibus lectionibus adjungeres: quæ omnia eo fine exscriptæ Nigellio adjeci, ita enim commode et tibi ipsi parces, et amicissimi amplissimæque antistitis memoriæ, mihi æternum colendæ (ne quodcunque id laboris evanescat) consultum erit. Cæterum ut me ames, enixe rogo, ac si quid hoc amplius efficere tibi possim, jube et vale.

Dabam Vindobonæ a. d. xviii Kalend. Decembr. 1725.

Prodit ergo jam tandem Ermoldi Nigelli elegiacum Carmen de Rebus gestis Ludovici Pii nunquam antea editum; quo ex opere si collectionis meæ, ac præsertim hujus tomi, pretium maxime auctum iri dixerim, neminem fortasse contra sentientem reperiam. Sed antequam profertur quid de ipso poemate sentiendum sit, exigit res ut primum proferam quis ejus auctor fuerit. Ermoldum Nigellum ille se disertis verbis appellat in præfatione, ubi per duplicem acrostichum in principio et fine versuum hunc nobis versum offert:

Ermoldus cecinit Hludovici Cæsaris arma.

Ibi quoque altero versu alterum suum nomen prodit, inquiens:

Suscipe gratanter profert quæ dona Nigellus.

Duplex, inquam, nomen illi fuit; quod si cui placeat, alterum potius appellare agnomen facile me consentientem habebit. Sic iis temporibus florere Flaccus Albinus, quem Alcuinum dicimus; Amalarius Fortunatus, Lupus Servatus, Walafridus Strabo, Paschasius Radbertus, Rabanus Maurus, ut alios omittam, ad quorum nomina agnomen aliquod accessit. Neque me fugit, clariss. Sirmundum in notis ad Ennodium, et in præfatione ad Sidonium, contendere, apud mediæ ætatis homines morem obtinuisse, ut nobiles tantum pluribus nominibus uterentur, quorum postremum tantummodo proprium eorum nomen foret; quæ vero præcederent, ascititia ac veluti prænomina essent. Sed quod ille de Ennodii ac Sidonii temporibus recte pro suo more animadvertit, vereor ne hæc ad tempora Caroli Magni aptari possint: verique videtur similis, Albinum, Strabonem, Servatum, Maurum, Nigellum, aliæque ejusmodi, agnomina fuisse addita post proprium nomen. Sed progrediamur. Non solum ipsi Ludovico Pio, cujus gesta canit, Ermoldum fuisse synchronum liquet, sed ipsum etiam Augusti illius jussu propter aliquod crimen in rem politicam exsilio fuisse mulctatum. Locus exsiliæ Argentoratum fuit,

A *Strazburc* poetæ appellatum, quod nomen adhuc apud Germanos retinet. Ut autem iratum Cæsarem placaret Ermoldus, ejus laudes carmine isto canendas, egregiaque illius gesta narranda suscepit, identidem misericordiam pii principis implorans, et exsiliæ finem deprecans. Præcipue vero in calce carminis ait:

Hoc tibi, Cæsar, opus stollida crocitate cicuta,
Porrigit Ermoldus, exsul, egenus, inops.

Christum deinde rogat ut Ludovicum ad propius cognoscendam pensandamque ejus causam inducat, hæc subdens:

Veridicis poteris forsitan cognoscere verbis,
Criminis objecti me minus esse reum.
Non tamen excuso me illius, crede, reatus,
Infelix quo sum trusus in exsilium.

B Sed quis iste Ermoldus Nigellus fuerit, nusquam legitur, adeoque ad eum dignoscendum, reliquum est, ut conjecturis tantum agamus. In Vita Ludovici Pii ab Astronomo scripta ad annum 834 hæc leguntur: « Mandavit (imperator) filio Pippino per Ermoldum abbatem, res ecclesiasticas quæ in regno ejus erant, quas vel ipse suis attribuerat, vel ipsi sibi præripuerant, absque cunctatione ecclesiis restitueret. » Ad hæc respiciens clarissimus Mabillonius in Annalibus Benedictinis, ad annum Christi 818, ubi de Nantuacensibus abbatibus agit, profert, *Ermoldum abbatem Nantuacensem*, qui anno 833 florebat. Tum hæc subdit: « Forte hic est Ermoldus abbas per quem Ludovicus Augustus anno sequenti, id est tricesimo quarto, mandavit filio suo Pippino ut res ecclesiasticas, etc., restitueret. » Tum idem ipse Mabillonius in aliam sententiam, et quidem justiore titulo, declinare visus est, ad annum 834 hæc scribens: « Quis sit ille Ermoldus abbas ad Pippinum missus, haud satis compertum, nisi illo sit Ermenaldus abbas Anianensis, qui anno sequenti privilegium a Ludovico imperatore obtinuit. Neque vero hunc esse existimem Ermoldum Nigellum, in exsilium a Ludovico ipso ablegatum, qui carmen de ejus laudibus quatuor libris composuit, a Lambecio editis tom. II Bibliothecæ Cæsareæ. » Mabillonium hic consueta sua diligentia defecit; neque enim usquam libros illos Lambecius evulgavit, sed principium tantummodo et finem. Ille vero dicere pergit: D « Erat is sine dubio Lotharianarum partium fautor, atque ideo in exsilium et in carcerem actus: at quamvis in libertatem assertus fuerit, haud veri videtur simile eum ipsum postea legati honore a Ludovico affectum fuisse. » Hæc Mabillonius, quem divinare volentem, et divinationi suæ aperte adversantem, ego nihilominus in verum impigisse conjicio, ne dicam persuasum habeo. Rem intime perscrutemur, quando sub oculis nostris integrum est Ermoldi poema, quo Mabillonius ad rectum iudicium ferendum carebat.

Fuisse Ermoldum Nigellum monachum Benedictino instituto addictum, continuo intelligat quicumque ejus carmen legat; neque enim ibi ullus præternittitur locus, quo poeta calamum in Bene-

dictini ordinis ejusque ablatum, monasteriorum, et Regulæ laudes non excurrat; ut mittam ecclesiasticam illius eruditionem, quæ hominem minime laicum prodit, et quæ iis temporibus in monachis sæpius quam in sæcularibus clericis spectari consuevit; *abbatem* quoque fuisse, ea indicant, ni fallor, quæ is habet lib. iv, ubi expeditionem adversus Britannos rebelles anno 824 enarrat. Inquit enim:

Huc egomet scutum humeris, enseinque revinctum
Gessi, sed nemo me feriente dolet.
Pippin hoc aspiciens risit, miratur, et inquit:
Cæde armis, frater: litteram amato magis.

Ex his primo confirmatur Ermoldum nostrum monasticam vitam fuisse professum; non alia quippe de causa Pippinus rex eum intuens in risum erupit, nisi quia armis accinctum cernebat hominem a militari professione adeo alienum, et arma monasticæ vestis tam male aptata. Proinde eum ridendo hortatus est ut a militia abscederet, et litterarum studiis, quod monachum decebat, eique in more erat, vacaret. Præterea illum *fratrem* appellavit: istud vero nomen, a quo nunc monachi tantopere abhorrent, et religiosi duntaxat mendicantibus servatum volunt, olim monachos potissimum designabat, uti eorum temporum monumenta evincunt, imo hoc ipsum poema non uno in loco fidem facit. Secundo hinc elucere etiam potest Ermoldum alicui monasterio *abbatis* titulo præfuisse. Pluribus ostendit doctissimus Thomassinus, parte iii, lib. i, cap. 40, de Benefic., regnante Carolo Magno, ejusque successoribus, consuevisse tum episcopos, tum abbates ad militiam et ipsos accedere, suosque milites in regis servitium ducere. Erat id munus abbatum, non monachorum. Et quanquam Carolus Magnus, alique Francorum reges ab hujusmodi onere ecclesiasticos interdum proceres absolverint, uti in eorum Capitularibus legitur; et quamvis monasteria forent quæ a suppeditandis regi militaribus copiis immunia haberentur, attamen ubi gravissima publicæ rei necessitas exigebat, quavis episcopi et abbates ad expeditiones militares confluere, aut saltem suas turmas conferre cogebantur. Hoc autem præstitisse Hermoldum nostrum hinc discimus, qui etiam profitetur se ab omnium sanguine abstinuisse, neque arma se detulisse in alicujus perniciem: quibus verbis militiam suam a crimine purgat, seque irregularitatis, ut nunc dicimus, vinculum evitasse prodit.

Sunt ergo quæ Ermoldum abbatem monasterii alicujus nobis exhibent. Superest nunc ut inquiremus cuinam ille præfuerit. Cum legerem apud Duchesnium et Baluzium in Capitulari Ludovici Pii spectante ad annum 817, inter monasteria quæ *donata et militiam facere debent*, recenseri monasterium Nigelli, occurrebat mihi dubitatio num sub *Nigelli* nomine venire potuerit Ermoldus noster agnomento *Nigellus*. Fuisse enim monasteria quæ ab institutore suo denominationem acceperint, minime difficile erat ostendere. Sed cum Mabillonius in Annalibus contendant monasterium hoc ita nuncupatum

A quod ad Nigellam fluvium situm esset, inde me ad alias conjecturas converti. Mea ergo si non sententia, certe conjectura, bonis, ut arbitror, fundamentis innixa est, nempe nullum alium fuisse Ermoldum nostrum, quam *Ermenaldum abbatem monasterii Anianensis*: quod nuper a veri similitudine abesse supra laudato Mabillonio videbatur. Quod ut ostendam, norint lectores, Anianense monasterium, cui ab Aniano amne inditum est nomen, situm ad oram maris Mediterranei in Occitania, nunc *le Languedoc*, in diocæsi Montis Pessulani, anno 822 paruisse *Trutesindo abbati*, uti Mabillonius idem palam fecit in præfatione ad Vitam sancti Benedicti abbatis Anianensis sæculi iv Benedict. parte i, pag. 192. Ludovici Pii diploma in hanc rem ille laudat. Tum eodem monente, ad annum 835 et 837, tria ab ipso Ludovico privilegia concessa fuere *Ermenaldo abbati Anianensis monasterii*: ita ut nihil obstet quominus arbitrari possimus, post annum 822 *Ermenaldum* hunc præesse cœpisse eidem monasterio. Porro *Ermenaldum* et *Ermoldum* idem nomen fuisse, ne ipse quidem Mabillonius negat, quando suspicatur, uti supra adnotavi, eundem hunc *Ermenaldum* fuisse atque *Ermoldus*, qui anno 834 a Ludovico Augusto ad Pippinum regem missus fuit. Nam *Ermenaldus* atque *Ermenoldus* unum nomen erat olim; eaque de causa apud Labbeum tom. I Biblioth. manuseriptorum in Histor. episcoporum. Antissiodor. occurrit etiam *comes pagi Antissiodorensis Ermenoldus nomine*; et apud Bollandum ad diem 6 Januarii in Act. Sanctor., *Vita sancti Ermenoldi sive Erminoldi*. Qua ratione etiam in antiquis libris æque legitur *Arnaldus* et *Arnoldus*, *Rainaldus* et *Rainoldus*, *Bertaldus* et *Bertholdus*, *Hunaldus* et *Hunoldus*, *Athelbaldus* et *Adelboldus*, et cætera ejusmodi nomina. Age vero exerantur, quæ me ad suspicandum impellunt, unum eundemque hominem fuisse *Hermenoldum abbatem Anianensem*, et *Hermoldum nostrum*. Jam nomina concordare vidimus, dignitatem et tempus. Nunc addo elucere ex ipso poemate, monasterium, a quo avulsus fuerat poeta noster et in exilium actus, ad Aquitaniam spectasse, hoc est ad regnum cui tunc Pippinus Ludovici Pii filius præerat. Sub finem lib. i hæc sibi optat Ermoldus:

Lætus ut exsul eat Pippini in regna potentis,
Conferat Altitonans, Cæsar et ipæ potens.

Itidem antequam claudat librum in ita canit:

Hæc eadem pietas (posco et reposito filelis)
Memet Pippino reddat optima pio.

Viden ut Ermoldo nostro fuerit non solum sedes in Aquitanico regno, sed etiam apud Pippinum ibi regem plurima gratia? Statim igitur occurrit nobis *Anianense monasterium* in Aquitania positum, cui tunc præfuisse Ermenoldum, sive Ermoldum abbatem nuper vidimus. Accedit quod ipsius monasterii conditorem Benedictum virum sanctitate celebrem, ibique primum abbatem, ac postea ad monasterium Indense translatum, et Ludovico Pio supra cæteros

monachos charum, Ermoldus noster sub finem libri II pluribus commendat, pariterque in ipsius Anianensis cœnobii laudes excurrit. Præterea in calce libri III ejusdem sancti Benedicti mortem refert, quæ anno 821 contigit, quinque videlicet annis antequam Hermoldus noster suum poema conficeret. Ibi vero ad ipsum sanctum virum conversus hæc habet :

Tertius in vestro finem tenet ecce libellus
Nomine, ut Ermoldi sis memor aine tui.

Cur, amabo, Benedictum olim Anianensem abbatem rogat, ut *Ermoldi sui* sit memor, nisi quia Ermoldus in ejusdem cœnobii regimine Benedicto et ipse successerat, ejusque fortassis etiam discipulus fuerat? Quæ omnia eo tandem collineant, ut nimium verisimili ratione ducti agnoscamus, scriptorem nostrum unum cum *Ermenaldo Anianense abbate* censendum esse, eumque ipsum *Ermoldum abbatem* fuisse, qui a Ludovico Pio ad Pippinum filium anno 834 legatus est missus. Nam quod Mabillonius adversus hujusmodi opinionem objecit, nempe verisimile nequaquam esse a Ludovico Augusto id munus ei commissum qui Lotharianarum partium pridem fuisset, nullo nititur fundamento; idque optime sensisset egregius ille scriptor, si ei, ut nunc nobis, totum Ermoldi poema legere licuisset. Summe abominanda filiorum conjurato in Ludovicum Pium veluti ex ovo tandem erupit anno 830. Attente autem legenti carmen Ermoldi nostri facile constabit illud anno 826 confectum fuisse, et consequenter auctoris delictum atque exilium longe præcessisse funestissimam illam Francorum tragœdiam. Quæ is narrat, in eodem anno 826 consistunt; tum iis enarratis continuo subjungit in fine operis :

Hæc quoque dum canerem, Strazburc custode tuebar,
Delicti proprii conscius atque reus.

Ergo eodem anno 826 is carmen suum lucubravit. Accedit quod Ermoldus Lotharium, Pippinum, Augusti filios, Matfridum et Hugonem comites, aliosque commemorat passim, laudat, eorumque benevolentiam captare nititur; qui tamen primas egere in tot urbis contra piissimum imperatorem excitationis. Si dum hæc scriberet Ermoldus, teterrima illa animorum commotio jam accidisset, eidemque immixtus et ipse fuisset, ab hisce principibus tam sæpe laudandis profecto abstinuisset, quandoquidem ad Ludovicum tam male ab iis habitum hæc scribebat, et ab ipso Ludovico poscebat criminis veniam et libertatem pristinam. Non est ergo miscendus poeta noster cum gravissimis anni 830 et subsequentium tumultibus; atque ex alio plane crimine in exilium fuerit ille trusus ante annum 826. Nunc vero conjectare rite possumus eum vix post oblatum poema hoc Ludovico Augusto restitutum fuisse in gratiam principis, ac deinde anno 834 ejus integritatem ac fidem adeo perspectam fuisse, ut eum Ludovicus delegerit legatum ad filium Pippinum. Imo cum ex

A hoc ipso poemate satis intellexerimus Ermoldum nostrum Pippino ipsi potissimum studuisse eique charum fuisse, simul etiam ad clarius perspicendum deducimur quare Ludovicus Cæsar, cæteris ipsum præferens, eo uti maluerit ad significandam filio mentem suam, aptioremque illum censuerit ad pertractandam cum Pippino ipso rei ecclesiasticæ restitutionem in Aquitanix regno.

Atque hæc sunt quæ de auctore carminis mihi dicenda succurrunt. Pauca nunc de ipso carmine addamus. Habet profecto ad ea tempora Francorum historia probatos et fidos scriptores. Attamen illud animadvertendum, non esse historicorum aut munus aut consuetudinem, minuta quæque persequi. Idque præsertim in oculos incurrat legentibus, magni certe faciendos, jejunos tamen, Francorum Annales. Verum poetas, non solum decet, sed etiam artis suæ institutum plerumque cogit, ita rerum eventus aut veros aut fictos describere, ut ad singularia etiam minutissima descendant. Quam legem ab Ermoldo nostro non raro impleri videas, eaque ratione illorum temporum ritus ac mores graphice delineari. Hinc autem eruditionis penus habet unde augeatur, suppletibus poetis ea quæ in historiographis fere desiderantur. Exemplis parco: illa enim per se colligere unicuique in promptu erit. Cæterum poema habes, rudi profecto Minerva confectum, alicubi etiam caliginosum atque orationibus interseptum, quæ nihil delectationis, tædii etiam aliquid interdum afferant. Et profecto nemini ad illud accedendum, quasi ad eximium quoddam poeticæ artis exemplar. Nihil tamen secius ad institutum meum quod attinet, egregium historicum, fidum, synchronum profero; neque enim lectores huc volo ad poeticos flores, sed quidem ad unam historicæ veritatem assequendam. Hanc autem luculenter accipias ab Ermoldo nostro, idoneo suorum temporum teste, et in hoc præsertim a melioribus poetis dissimili, quod nullas usquam fabulas narrationi suæ intermisceat. Ad hæc præcipuos palatinos proceresque aulae Cæsareæ, aliosque illustres viros ea tempestate florentes nobis ille commemorat, si Walam abbatem excipias, quem is fortasse sibi infensum senserat. Singulorum autem eo consilio meminisse videtur, ut omnium gratiam iniret, et quemque propitium sibi apud Augustum Ludovicum ad recuperandam libertatem haberet. Sed præ cæteris imperatrici Judith blandientem animadvertas, quam laudibus onerat, et cuius puerum Carolum, postea *Carlum* appellatum, Gratiis charissimum exhibet. Ludovicum præterea ipsum eo virtutum ac potissimum religionis atque pietatis concentu illustrem ita pingit, ut plane appareat quam justo titulo Pii appellatio in eum translata vel eo tempore fuerit. Uno verbo est cur Italia, Germania et Gallia, quibus tunc pius ille princeps dominabatur, gratias, easque plurimas habeant Augustissimo Cæsari Carolo VI, nulli præcedentium imperatorum pietate, fortitudine et prudentia secundo, quod concesserit; illustrissimo Garello, quod im-

petrarit; liceat adhuc addere et mihi, quod denique ediderim auctorem rei litterariæ perquam utilem, et diutius, quam par erat, hactenus altero exsilio damnatum.

Ex Joannis Benedicti Gentilotti Catalogo manuscriptorum codicum Historiæ præjane numero 992, olim 249.

Membraneus constans foliis 66, qui eodem sæculo quo auctor vixit, aut certe non multo post, scriptus esse videtur; quique, ut constat ex Bibliotheca Gesnero-Simleriana per Frisium aucta, ad bibliothecam Wolfgangi Lazii olim pertinuit. Continetur eo Ermoldi Nigelli poema de rebus gestis Ludovici Pii, in libros iv tributum. De auctore nihil exploratum habeo, præterquam quod ipse meminit se militasse in expeditione Britannica anno 824. Argentorati eundem exsulasse liquet ex iis quæ narrat prope finem. Causam ob quam exsilio multatus fuit nusquam memorat, nec constat an de eo reductus fuerit, quantum si propterea in exsiliu ejectus fuit quod in Ludovicum imperatorem cum aliis factiosis conspirasset, vix dubium esse possit quin cum reliquis qui eorum fuerant partium, quibusque Ludovicus ignovit, ab exsilio fuerit revocatus. Meminit equidem Astronomus in Vita Ludovici, Ermoldi abbatis, eumque ab imperatore ad Pippinum filium missum narrat cum mandatis, « ut res ecclesiasticas, quæ in regno ejus erant, quas vel ipse suis attribuerat, vel ipsi sibi præripuerant, absque cunctatione ecclesiis restitueret. » At diversum hunc esse ab Ermoldo hujus poematis auctore existimat eruditissimus Mabillonius in Annal. Benedictin., lib. xxxi, num. 22. Cui ego libens assentior, tametsi argumentum in toto opere invenian nullum, quo revinci possit is qui eundem esse opinetur. Nam poetam nostrum Benedictinæ familiæ aut abbatem aut monachum fuisse, suadent cum ea, quæ in commendatione Regulæ ac monasticæ disciplinæ affert, tum Pippini ad eum verba, cum in Britannica expeditione illum vidisset armatum :

Cede armis, frater, litteram amato magis.

Militasse autem eo tempore tam monachos quam abates, id omnibus notum est. Nec videtur indulgentissimi principis, qui pœnarum loco beneficia quandoque tribuebat, facilitati ac clementiæ repugnare, ut hominem, qui ab eo errati veniam impetraverat, tegaret ad filium Pippinum, cum quo magnum eius sum fuisse ex ipso poemate non obscure percipitur. Ut ut sit, ac quisunque demum fuerit hujus poematis auctor, id profecto publica luce dignissimum est, et ab omnibus eruditis jam diu expetitur. Neque enim quod Mabillonius loco paulo ante memorato innuere videtur, integri quatuor libri, sed duntaxat operis prologus, initium et finis, editi fuerunt a Lambecio lib. ii Comment., a pag. 359. Suspiciabar equidem olim totum poema vulgo exstare, cum legerem doctissimas Marquardi Freheri notas in *formulas sæcularis Ludovici Germaniæ, et Caroli Galliæ regum, Ludovici Pii filiorum* apud Argentoratam, anno 842 percussi, et in iis versus quosdam ex Ermoldo, tanquam ex alio quovis obvio auctore adduci animadverteterem, donec in epistolas Jani Gruteri, ejusdemque Marquardi Freheri ad Sebastianum Tengenagelium autographas incidi: ex quibus didici quemadmodum Freherus in poematis istius, cujus quod sciam unicum exemplum hoc Cæsareum est, notitiam deventerit, et ex illo versus, quos affert, deprompsit. Eas epistolas visum ex Ermoldo præmittere, ut res tota in meliori lumine collocetur.

Jani Gruteri Epistola ad Sebastianum Tengenagelium.

« S. P. Vir clarissime, et ignosce si paucis amabilissimæ tuæ epistolæ respondeo. Alio avocor, et volo, si fieri potest, has pervenire ad te tempori.

A Multum tibi debeo ob pium alloquium in hoc meo luclu, quem fero patienter, certus omnia a Deo bonis immitti in bonum. Arabem nostrum si remiseris, copia mox tibi fiet alterius, quem petis. De catalogo librariæ Cæsareæ majestatis, quod dignatus es eum mecum communicare, plurimum te amo, plurimum debeo. Livius meus quidem prodiit, sed non etiam notæ, quibus reddo rationem emendationum textus. Itaque si exstaret apud vos exemplar bene vetustum, aut quod descriptum ex autographo vetusto, haud id ænuam, quemadmodum nec Julium Cæsarem, in quem jam molior variantes lectiones. Sed in primis, si Martialis quis notæ bonæ ibidem, eum cupiam; mihi submittere ne graveris, dummodo id fieri commode possit. Ermoldo quid fieri velit Freherus cognosces ex hac ipsius schedula. Wengenyeriani pertinaciter tacent, quod silentium interpretor pro abnutu. Causam ejus non exputo, nisi si est diversitas religionis, quam illi forte pertinaciter urgent, et exercent odio, quo minime debent. Etiam ultimæ istæ tuæ emissarii in oculos inciderunt, sed ita ut callide alteri imponere potuissent haud etiam mihi. Itaque Memneso Apistein. Nescio an Heinisius pergat in emaculando Nonno; nam alioquin et nobis vetustissimi ejus auctoris codices, quos tamen nunquam desideravit: indicabo ei tamen hodie mentem tuam benevolam. Hæc habebam breviter ad tuas. Vale et salve, mi domine, una cum animo meo charissimo capite domino Blotio.

« Heidelbergæ, 30 Januarii 1608.

« T. T. JANUS GRUTERUS. »

Inscriptio: *Amplissimo clarissimoque viro domino, domino Sebastiano Tengenagelio S. C. majestatis bibliothecario.*

Schedula Freheri, cujus Gruterus meminit in superiori epistola.

« S. P. Quis non obviis ulnis amplectatur humanitatem et comitatem viri amplissimi, qui institutum nostrum ultro iti adjutum, offerens de Ludovici Pii imperatoris Vita libellos coæquævi scriptoris, hactenus nec fando mihi auditi, eoque impensius desiderandi? Quare cum ad eum scribes, quæso multam salutem ei a me ascribas, studia et officia mea prolixè deferas, petasque ut quidquid est libri archetypum, ad nudinas proximas nobis videndum et describendum mittatur, rediturum bona fide ad dominum cum fenore gratiarum, quo par est. Vale et salve, amicorum potissime. »

T. Frehero.

« Ejusdem ævi scriptor, Rabanus Maurus, abbas Fuldensis et archiepiscopus Moguntinus, condidit etiam de Ludovici imperatoris ejusque filiorum gestibus libros aliquot carmine. Quid si et de illis vir ille clarissimus inaudierit? »

Inscriptio: *A Monsieur, Monsieur de Gruterus.*

D *Marquardi Freheri Epistola ad Sebastianum Tengenagelium.*

« S. P. D. A multis annis nulla res, ut minus expectata, ita magis animo meo grata, studiis meis apta mihi obvenit, quam ista a te, vir nobilis et amplissime. Dicis salutem per D. Gruterum nostrum homini ignoto: offers juvenandis studiis nostris copiam libri veteris non vulgati manuscripti e bibliotheca Cæsareæ: mox mittis eundem archetypum quantivis pretii auctorem rarum, et hactenus nec fando nobis auditum, tamen pro ævo suo non illepidum, et omnino dignum qui inter Francicos nostros ἀντίστοιχος in publico non sine notis aliquibus compareat. Excedit admirationem tanta humanitas: superat vires nostras beneficii magnitudo, vincimur officii promptitudine et opportunitate. Tandem, quod, possum, gratias summas habeo, agoque libens merito; paratus quacunque licebit redhostire. Agam et publice, cum edam jucundissimum lectu libellum, his quidem qui

omnium temporum, omnium gentium monumentis delectantur: inter quas sane Francicum nomen et imperii amplitudine et gestarum rerum gloria non postremum locum tenere videtur. Quam multa pulcherrima et rarissimæ observationis ex eo jam sublegi et notavi! nam pridie quam domo discederem, acceptum comitem itineris ad Danubium assumpsi, et inter media negotia ac tædia vacivis horis mea manu exscripsi. Quoties interea beneficium tuum tacitis grata mente æstimavi, optima quæque tibi vovi: referendæ gratiæ vicem tibi destinavi! Et quidem ipse codex religiose a me habitus, cum gratiarum cumulo ecce ad te tuto redit. Cæterum periculum est ne ista promptitudo tua deinceps ad petendum plura animum nobis addat; tibi plusculum negotii facessat. Etiam est, quod vix tempero emendicare eo quidem audacius, quod non mea id causa, sed publica. De ejusdem enim Ludovici primi filiorum disensione intestina scripsit librum heroo carmine Rabanus Maurus archiepiscopus Moguntinus, ut Gesnerus et alii indicium faciunt, quem multis votis diu expetitum, nulla hactenus indagine nancisci potui, ut jam de eo penitus desperemus, nisi Augusta illa bibliotheca suppeditet. Libet sperare quod ibi exstet. Quid enim in tanto numero desit, ubi iste Ermoldus 4709 censetur (a)? Vide, quæso, vir amplissime, an desiderio nostro subvenire possis, et de publico simul bene mereri perge:

Sic tibi dent superi quæ isthac pietate mereris:
Sic sit amicitia jure mihi dulce tuum.

• Vale V. C.

• Ex Augusta Vindelicorum, urbe nobis patria, et post multa lustra tandem revisa XIII Decembris 1608.

(MARQUARDUS FREHERUS.)

(a) Juxta veterem collocationem, in qua manuscripti cum excusis permisti erant. In Tengenageliano mss. Catalogo est codex historic. 249.

(b) Est is Antonius Minuccius de Prato Veteri, cu-

Ejusdem ad eundem epistola.

• S. P. Litteræ tuæ, vir amplissime, Francofurti mihi redditæ sunt, cum multis nominibus gratæ, tum eo maxime quod mstum codicem Ermoldi recte tibi redditum intellexi, de quo nonnihil sollicitus eram. Spero illum cum id genus aliis plusculis brevi proditurum non sine notis quibusdam atque ita ad te cum fenore rediturum. Ad te, inquam, nam et quod cavendum mones, cavebitur. Neque dubito plura ejusmodi *avixdota* ibi haberi, quæ si communices reipublicæ litterariæ non minus quam meis studiis commodabis. Cuspianus in Frederico III meminit, nisi fallor, ejus jussu libros feudorum per quemdam jurisconsultum (b) in alium meliorem ordinem digestos fuisse. Vide, quæso, locum, et dispice qua ratione ille liber in lucem protrahi possit. Ego studium in edendo, notis illustrando offero. Audio et Sambuci Laziique collecta antiquitatum, nummorum, signorum et talium rerum penes hæredes residua venalia esse, et vix idoneum emptorem reperire. Si ita est, forte aliquid istuc impenderem, modo quæ et qualia sint, constaret. Responde, quæso, commodo tuo. Et tomos istos Germanicarum rerum a me boni consule.

• Dabam raptim Francofurti, 21 Aprilis 1610. •

Inscriptio: *Nobili clarissimoque viro D. Sebastiano Tengenagelio J. C. Cæs. reg. bibliothecæ præfecto, domino et amico observando.*

Viennæ Austriæ.

Hactenus epistolæ. Jam Ermoldi poema videamus.

jus de Feudis libros vi ex msto cod. bibliothecæ regiæ Parisiensis edidit Joannes Schilterus, cum codice feudali Alamannico Argentorati anno 1696. in-4.

SPECIMEN CHARACTERUM
 POEMATIS ERMOLDI NIGELLI
 ex Codice antiquo pergameno
 BIBLIOTHECÆ CÆSARÆ VINDOBONENSIS.

IN HONOREM HILYDOYICI XPIANISSI
 MI CÆSARIS AUGUSTI ERMOLDI NI
 GELLI EXULIS ELEGIACI CARMINIS
 LIBER INCIPIT PRIMUS

Ægia Ermoldi

Edno et heres splendet quipatris una ... E
 Regnator mundi factor q̄ redemptor & doctor.
 Militibus dignis referasq̄ uiregna poloru M
 Oli conclusos culpa parentis auern O
 l unius fecerit reuehis qui x̄p̄e tribuna L
 David psalmicanus presaga carminis illu D
 Yocce pius modulans dūdū miranda relac q̄
 Sacra funtorū qui p̄mp̄sit dogm̄ datā uate S
 Confer rusticulo quo possim cæsars in bo C
 Exmu cu quo modulariter posito rit E
 Carmine gestaloqui n̄mp̄has n̄deporistuc
 Insani quondā ut p̄nsa fecere perit I
 Nec rogo pierides nec phoebi tra mite Iunē N
 Ingrediar captus sopē nec apollinis almi I
 Talia cū facerent quos uana peritia lusi T

ERMOLDI NIGELLI PROLOGUS.

REGIA ERMOLDI ^a.

E	ditor ^b , ætherea splendes qui Patris in arc	E
R	egnator mundi, fautorque, Redemptor, et aucto	R
M	ilitibus dignis reseras qui regna poloru	M
O	lim conclusos culpa parientis Avern	O
L	uminis æterni revehis qui Christe tribuna	L
D	avid psalmicanus præsaça carminis illu	D
V	oce prius modulans, dudum miranda relat	U
S	acra futurorum qui prompsit dogmata vate	S
C	onfer rusticulo, quo possim Cæsaris in ho	C
E	ximii exiguo modulariter poscito ^c rit	E
C	armine gesta loqui. Nymphas non deprecor istu	C
I	nsani quondam ut prisca fecere perit	I
N	ec rogo Pierides, nec Phœbi tramite ^d lime	N
I	ngrediar capturus opem, nec Apollinis alm	I
T	alia cum facerem ^e , quos vana peritia lusi	T
H	orridus et teter depressit corda Vehemot ^f	H
L	imina siderei potius peto luminis, ut So	L
V	erus justitiæ dignetur dona precat	U
D	edere : namque mihi non flagito versibus hoc, quo	D
O	mnia gestorum percurram pectine parv	O
I	n quibus et magni possunt cessare ^g magistr	I
C	æsaream flectant aciem, sed cantibus huc hu	C
I	ncipiam celebrare. Fave modo, Christe, precant	I
C	armina, me exsilio pro quis nunc principis ab ho	C
A	uxilium miserando levet, qui celsus in aul	A
E	rigit abjectos, parcit peccantibus, atqu	E
S	pargit in immensum clari vice lumina soli	S
A	lta regis Christi princeps qui maxime sceptr	A
R	ex Ludovice pie, et pietatis munere Cæsa	R
I	nsignis meriti, præclarus dogmate Christ	I
S	uscipe gratanter, profert quæ dona Nigellu	S
A	usus ^h acta tamen qui tangere carmine vestr	A
R	egis ob æterni vestro qui pectore sempe	R
M	ansit amor. Cæsar famulum relevato cadente	M
A	ltonans Christus vos quo sublimet in æthr	A.

^a Inscriptio a secunda manu apposita.

^b Tenebroso verbo sua exorditur Ermoldus. Pro conditor usurpata vox videtur, quanquam potius suspicor pro editor scriptum fuisse a poeta editus, aut edite, pro natus, sive nate. Is enim Christum alloquitur.

^c Pro postulato. Infra habet pectine parvo, ita ut de ea voce dubitem.

^d Lambecius edidit lumen. At ms. codex manifeste habet limen : neque aliter legendum persuadet in-

A grediar subsequentis versus.

^e Imo facerent, ut sit sensus : cum ethnici hoc facerent, eorum corda obtenebravit Satan.

^f Pro Behemoth, id est diabolus : ita enim hanc bestiam a Scripturis sacris memoratam veteres allegorice sunt interpretati.

^g Pro deficere. Scripsit fortasse Nigellus certare.

^h An potius ausus, quod poscere videtur subsequens tangere?

ERMOLDI NIGELLI

CARMINIS IN HONOREM LUDOVICI CHRISTIANISSIMI CÆSARIS AUGUSTI

LIBER INCIPIT PRIMUS.

Augustus opibus celebres præcellis et armis,
Sed Ludovice Dei Cæsar amore magis.

B Principis opto loqui præconia promptulus almi :
Conferat Omnipotens, qui valet, arma mihi.

Cæsaris armigeri conor describere gesta,
 Quæ recitat merito mundus amore pio.
 Forte foret satius corptis insistere rebus,
 Plangere delicti gesta nefanda mei.
 Cum sim rusticulus, norim nec claustra Camenæ,
 Nec possim comptos promere in arte modos.
 Sed me cunctantem refovet clementiâ Regis,
 Qui potius votum, munera quam recipit.
 Cogit et exsilium, fateor, nos talia nostrum;
 Muneribusque carens porrigo quæ mihi sunt.
 Non ego gestorum per singula quæque recurram:
 Nec fas, nec potis est, nec valet ingenium.
 Si Maro, Naso, Cato, Flaccus, Lucanus, Homerus,
 Tullius, et Macer ^a, Cicero, sive Plato;
 Sedulius, nec non Prudentius, atque Juvencus,
 Seu Fortunatus, Prosper et ipse foret:
 Omnia famosis vix possent condere chartis,
 Atque suum celebre hinc duplicare melos.
 Ast ego lintre rudi rimoso navita remo
 Immensi pelagi hoc ^b æquor adire volo.
 Dextera quæ Petrum fluctu superante fidelem,
 Ne pereat, relevat, addidit atque rati,
 Hæc me præcipitem servet miserando per undas,
 Conferat ad portum, Cæsar opime, tuum.
 Jam mihi carmen eat Ludovici promere gesta,
 Paucaque de multis pagina nostra legat.
 Tempore Francorum Caroli dum sceptrâ vigeabant,

^a Innuit *Æmilium Macrum* antiquum poetam, cuius carmina, nunc deperdita, fortasse Nigelli ævo adhuc vivebant. Sed vide licentiam, seu potius infantiam poetæ scribentis *Tullius, et Macer Cicero*: quasi alter a Cicerone Tullius foret. Poeticum florem certe hoc non dixeris.

^b Recenti manu additum manuscripto.

^c Anno 781, uti legitur in Annalibus Francorum Eginhardi, Bertinianis, et aliis, cum Romam Carolus Magnus una cum filiis profectus fuisset, ibi ^d Adrianus pontifex baptizavit filium ejus Pippinum, unxitque in regem. Unxit etiam et Ludovicum fratrem ejus, quibus et coronam imposuit. Quorum major, id est Pippinus, in Langobardia, minor vero in Aquitania rex constitutus est. Itaque ab eo anno poeta suam narrationem orditur. Neque enim divisionem regnorum a Carolo factam anno 806 designari, ea quæ sequuntur evincunt.

^d Id est Carolo primogenito ipsius Caroli Magni, quem ei Hildegardis regina pepererat anno 772. Scilicet huic pater regnum Francorum destinaverat, eamque divisionem confirmavit anno 806 postremis tabulis suis, quæ apud Baluzium, et in part. II tomi I Collectionis hujus, pag. 125, prostant. Sed is e vivis ante patrem sublatus, consilium et spem paternam sefellit.

^e Alteri nempe ejusdem Caroli filio, qui Italicum regnum diu, vivente patre, rexit, uti Leges Langobardicæ in hac eadem Collectione editæ, ac innumera alia monumenta testantur. Sed et illum immatura mors ante parentem suum rapuit.

^f Non facile statuas quam partem regnorum suorum Ludovico filio Carolus Magnus vivens regendam titulo regio dederit. Certi enim erant Aquitanicæ fines ad occidentem, nempe Hispania: non vero satis noti, qui ad orientem, cum ex antiquis alii Garumnam, alii Ligerim, terminum orientalem ei statuunt. De Marca in libro de Marca Hispanica, libro III, cap. 14, huic regno ^g tribuit Aquitaniam primam et secundam, Vasconiam, pagum Tolosanum, Septimaniam, et ditiones omnes, quæ tum erant in Marca Hispanica. ^g

A Quem celebrat totus orbis honore patrem,
 Francia dum latos sparsisset ubique fragores,
 Atque suum celebre nomen in orbe foret:
 Tum Carolus sapiens sceptrorum insignia proli
 Divisit ^e, procerum consiliante choro.
 Scilicet æquivoco ^d cessisset Francia sorte,
 Successor tandem si valet esse patris.
 Italix regnum Pippino ^e cessit amato.
 At, Ludovice, tibi regna ^f Aquitana dedit.
 Paribus æquatis crebrescit fama per orbem,
 Et Ludovicus ovans credita regna petit.
 Prodigium fuerat sic hunc vocitasse parentes,
 Quod foret insignis marte, potensque, pius.
 Nam Ludovicus enim *ludi* de nomine dictus
 Ludere subjectos pacificando monet.

B Seu quis Franciscam mavult reserare loquelam,
 Nominis ut possit noscere notitiam,
^e Nempe sonat *Hluto* præclarum, *Wigch* quoque *Maro*
 [est:

Unde suum nomen composuisse patet.
 Jam puer ^b excelsus sacro spiramine plenus,
 Auxit honore locum Marte fideque suum.
 Christicolum celerans ditavit munere culmen;
 Reddidit ecclesiis munera prisca sacris.
 Ordine composito recreavit subdita regna,
 Legit regens populum cum pietatis ope.
 Vascones ^d rabidos domuit pius arte magistra,

Quod extra controversiam puto. Carolus in Testamento nuper memorato portionem ditionis Ludovico ipsi amplificavit.

^c Duos hosce versus poetæ nostri ex ms. Cæsareo, quem Vindobonæ legerat celeberrimus Leibnitiuss, affert Cl. V. Joannes Georgius Eccardus in Hist. studii Etymol. edita Hannoveræ anno 1711, cujus sententia est, per nomen *Hlutowigch* significari *celebrem bellatorem*. Et revera, uti me per litteras docuit jam clarescens ex eruditione sua, atque ex recenti tutela jurium imperialium in Etruriam, Godefridus Philippi, Otrifido vetustissimo scriptori *Liuthi* est *lux, luceo*. *Wigch* vero, ut annotavit Joannes Goropius Becanus in lib. Orig., *bellicosum* sonat. Quam in rem consulendus etiam est supra laudatus Leibnitiuss in Archæol. Teut. lit. W, pag. 189. Hoc autem nomen Latine expressum *Ludovicus* Ermoldus noster explicandum sibi sumit; poetica tamen licentia lusum nobis pro veritate propinat.

^b Utique puer; nam uti scribit Astronomus, sive auctor anonymus Vitæ ipsius Ludovici Pii apud Duchesnum, tom. II Scriptor. Rer. Francic. idem Ludovicus, *cuniarum adhuc utens gestatorio*, Romæ coronatus est, anno scilicet, uti jam supra vidimus, 781, ac deinde a Carolo Magno patre in *Aquitaniam regentur* est missus, *qui usque Aurelianam civitatem curiali est evectus gestamine*. Sed cur gestatus cunis Ludovicus, non amplius lactens, cum jam anno 778, in lucem prodisset? Quia apud bellicosam gentem Francorum equi erant quidem in quotidiano usu, quibus tamen infans uti non poterat. Et contra tunc minime adhibebantur bigæ, quadrigæ, currus, et id genus vehicula, sive fomenta ignavix, quæ tanto sunt in honore et usu temporibus nostris.

^d Nunc *la Gascogne*. Henricus Valesius in Notitiis Galliarum jam adnotavit Aquitanos improprie apud veteres Francos fuisse etiam nuncupatos *Vascones*, ea, ut opinor, ratione, quod Aquitanicæ regnum tunc Vasconiam complecteretur. Ludovicus ipse, teste auctore ejus Vitæ, circiter annum 786, Carolo Magno

Deque lupis torvis progeneravit oves.
Denique ad Hispanos convertens concitus arma,
Finibus a propriis expulit ipse procul.
Cubina terrarum, vel quot castella peragrans,
Subdidit imperiis, arma ferente Deo,
Sunt mihi nota minus; vel si modo nota fuissent,
Non poterat stolidus cuncta notasse stylus.
Sed quæ fama recens stupidas pervexit ad aures,
Incipiam canere : cætera linquo catis.
Urbs erat interea Francorum inhospita turmis,
Maurorum votis associata magis,
Quam Barchinonam a prisce dixere Latini,
Romanoque fuit more polita nimis.
Hæc Maurorum aderat semper tutela latronum,
Hostibus armigeris atque repleta satis.
Quisquis ab Hispanis veniens rediensque silenter
Hanc ingressus, erant omnia tuta sibi.
Sæta fuit nostros semper populare maniplos,
Et reducum spolia hæc capiebat ovans.
Multi namque duces vario hanc conamine belli
Obsedere diu : sed voluisse b fuit.
Armis, ingenio, seu quis cum qua arte valebat,
Sed pugnae studia compulsi illa procul.
Namque erat insigni murorum pondere fulta,
Marmore præduro structa vetusta nimis.
Janus albentes cum ducit in æthera messes,
Et matura Ceres falce secanda venit,
Francus habet muros, celerans per rura, per ædes,
Et sæta præripiens munera vastat agri,
Sen c cum vinetis soliti prædulcia Bacchi
Cogere vina : suus nec labor istud erat.
Ac veluti autumnio densato milite turdi,
Aut variæ volucres quis cibus uva manet,
Per vineta volant, rapiuntque feruntque corimbos,
Unguibus et rostris uva venusta perit.
Vinitor infelix nequidquam cymbala tristis

patri occurrit ad Patrisbrunam habitu Vasconum cum
coennis sibi pueris indutus.

* Circiter annum 711. Saraceni, sive Arabes, post
Africam occupatam, irruptione facta in Hispaniam,
plerosque ejus regni populos vi et armis sensim suæ
ditioni subdiderunt. Et etiam tempore Barchinonem
a profana gente captam veri videtur simile. Ibi vero
incubabant ac dominabantur Mauri, cum Ludovicus
Pius adversus illos expeditionem hic enarratam
statuit.

b Obscurus sensus. Fortasse hic fuerit : sed eor-
um conatus in desideria tantum se solvit : nunquam
vero civitas capta.

c Id est, non messis tantum tempore Franci Bar-
cinonensem agrum populantur, sed etiam vindemiæ,
quo Saracenos labore ac onere colligendi uvas leva-
bant : ipsi enim Franci præripiabant.

d Pro agro, comitatu, sive districtu, ut nunc di-
citur : quo etiam sensu ab antiquis eadem vox in-
terdum usurpata occurrit.

e Sic Cæsareus ms., pro solita, aut solemnia, ut
opinor. Verno quippe tempore arma parantur ac
milites, tum ad tuendos proprios fines, tum ad in-
vadendos alienos, cum belli metus aut necessitas
instat.

f Nimirum Kalendis Martii antiquis Francorum
regibus mos fuit solemnia regni comitia peragere,
confluentibus, illuc proceribus, comitibus, aliisque
reipublice ministris. Electos populi, seu culmina re-

A Arce quatit summa, seu ciet arte sonos ;
Nec facilis prohibere labor, quin agmine denso
Infesti coeant, diripiantque dapes.
Haud aliter Franci, cum primo tempora frugum
Adsunt, et pagi d munera diripiunt.
Nec tamen hæc duros potuit res frangere Mauros,
Nec varii eventus, armaque crebra ducum.
Vix quoque tot volucres tollebant munera Franci,
Quot sibi nauta celer per mare misit opes.
Temporibus multis res hæc se contulit anceps :
Parte ab utraque ferunt aspera bella fore.
Tempore vernali cum rus tepefacta virescit,
Brumaque sidereo rore fugante fugit,
Pristinus ablatus remeans fert annus odores,
Atque humore novo fluctuat herba recens :
B Regni jura movent, renovantque solentia e reges,
Quisque suos fines ut tueantur adit.
Nec minus accitu Francorum more f vetusto
Jam satus a Carolo agmina nota vocat.
Scilicet electos populi, seu culmina regni,
Quorum consiliis res peragenda manet.
Occurrunt celeres primi, parentque volendo,
Quos sequitur propius vulgus inerme satis.
Considunt moniti. Solum rex scandit avitum ;
Cætera turba foris congrua dona e parat.
Incipiunt fari. Cœpit tunc sic Carolites,
Hæc quoque de proprio pectore verba dedit :
Magnanimi proceres, meritis pro munere digni,
Limina h quos patriæ præposuit Carolus,
Ob hoc cunctipotens apicem concessit honoris
C Nobis, ut populo rite feramus opem.
Annuus ordo redit, cum gentes gentibus instant,
Et vice partita Martiis in arma ruunt.
Vobis nota satis res hæc, incognita nobis :
Dicite consilium, quo peragamus iter.
Hæc rex ; atque Lupus i fatur sic j Santio contra,

gni poeta appellat optimates illuc accitus. Fredega-
rius in Chron. « Evoluta anno præfatus rex (Pippi-
nus) a Kalendis Martii omnes Francos, sicut mos
Francorum est, Bernaco villa ad se venire præce-
pit. » Mitto reliquos hujus rei testes antiquissimos ;
id solum addens, Langobardorum quoque regibus
in more fuisse, ad Kalendas Martias publica regni
comitia habere, ibique leges statuere, bellum indi-
cere, uti potissimum constat ex præfationibus Le-
gum Liutprandi regis part. II, tom. I Collectionis
hujus.

k Ab antiquis etiam temporibus mos iste invalue-
rat, ut Kalendis Martiis, dum regni comitia haberentur,
populi dona conferrent ad regem. In Annalibus
Fuldensibus et Lambecianis ad annum 750 hæc ha-
bentur : « Certo die semel in anno in Martiis campo
secundum antiquam consuetudinem dona illis regi-
bus a populis offerebantur. »
l Sensus exposceret, liminibus, imo limitibus.
Scilicet proceres, quos Carolus Augustus genitor
meus ad lutandos regni fines præfecit.

i Uti infra aperte dicitur, hic lupus Wasconum
princeps fuit. In Vita Caroli Magni per monachum
Engolismensem scripta, idem Carolus anno 769 ex-
peditionem fecit in Unaldum, sive Hunoldum, qui
Aquitaniæ ducatum invaserat ; ejusque exercitum
duxit « Lupus Wasco princeps, sicut sciebat locos. »

Capitulum

j Additum est ms. codici manu recentiori.

Santio, qui propriæ gentis agebat opus,
 Wasconum princeps, Caroli nutrimine a fretus,
 Ingenio atque fide qui superabat avos.
 Rex, censura tibi nobis parere necesse est,
 Haustus consilii cuius ab ore fluit.
 Si tamen b a nostris agitur modo partibus hæc res,
 Parte mea, testor, pax erit atque quies.
 Duxque Tolosana fatur Vilhelmus c ab urbe,
 Poplite d flexato lambit ore pedes.
 O lux Francorum, rex, et pater, arma, decusque,
 Qui meritis patres vincis et arte tuos,
 Virtus celsa tibi, et rector sapientia, magne,
 Concordi voto patris ab amne incant.
 Rex age, consiliis, si dignor, consule nostris,
 Atque meis votis rex pietate fave.
 Gens est tetra nimis Saræ de nomine dicta,
 Quæ fines nostros depopulare solet,
 Fortis, equo fidens, armorum munere nec non,
 Quæ mihi nota e nimis, et sibi notus ego.
 Mœnia, castra, locos, seu cætera sæpe notavi :
 Ducere vos possum tramite pacifico,
 Est quoque præterea sæva urbis f in finibus illis,
 Causa mali tanti quæ sociata manet.
 Si pietate Dei, vestro faciente labore,
 Hæc capiatur, erit pax requiesque tuis.

Captus est Hunoldus, et Eginhardo teste in ejusdem Caroli Vita, rex e Lupo Wasconum duci per legatos mandat, ut perfugam reddat. Paria leguntur in Annalibus ipsius Eginhardi ac Bertinianis. An idem fuerit Lupus, qui a poeta nostro hic inducitur loquens, certo affirmare non ausim : namque ab anno 769 usque ad annum 799 quo suscepta est obsidio Barcinonis, hoc loco descripta, multum temporis intercessit. Verum si idem non fuit, procul dubio fuerit ejus filius, qui propterea duplici nomine hic appellari videtur, nempe *Lupus Santio*, ut a patre distinguatur. Atque is dicitur *ingenio et fide superasse avos* : quæ verba indicant ejus quoque majores Wasconie præfuisse. *Santio* autem nihil aliud est quam *Sancius*, atque Italice *Sancio*, nomen apud veteres Hispanos usitatum. *Comes sancius sancionis*, id est filius, occurrit in epistola Eulogii Cordubensis.

a Id est qui nutritus fuerat in aula Caroli Magni a pueritia. Eo enim sensu vox ista apud antiquos occurrit; ac proinde ipsius regis Caroli familiaris ac domesticus erat : quæ res ei maximam in dicendo fidenciam præbebat. Atque hinc intelligere possumus, non de Lupo in Annalibus Eginhardi memorato hic agi, sed quidem de ejus filio.

b Hoc est, siquidem a partibus istis, quibus præsum, agendum est bellum, profecto auctor sum, ut pax bello præferatur.

c In Ludovici Pii Vita ab Astronomo scripta, ad annum 789 hæc leguntur : « Chorsone a ducatu Tholosano submoto, Willelmus pro eo subrogatus est. Qui Wasconum nationem, ut sunt natura leves, tam actu quam viribus brevi subegit. » Idem vero est, qui post varia bellicæ fortitudinis experimenta, post varias de Saracenis victorias, parta sibi ingentis gloriæ sæcularis aura, mundo tandem renuntians, monasterium Gellonense, a se conditum, ingressus est anno 806, ibique tanta virtutum copia reliquum vitæ peregit, ut inter sanctos viros annumeretur. Ejus vitam ab anonymo scriptam non longe ab ejus obitu, et a Carolo Stengelio editam, clarissimus Mabillonius rursus evulgavit, atque illustravit inter Acta sanctorum Ordin. Sancti Benedicti sæculo quarto, pag. 70; quam consule, si plura petis. Sunt monumenta, quæ illum *comitem* appellant. Mabillio-

A Illuc tende gradum rex, infer munera massis e,
 Et Vilhelmus erit prævius, alme, tuus.
 Tum rex arridens verbis ita fatur amicis,
 Amplectens famulum, oscula datque capit :
 Gratia nostra tibi, Caroli sit gratia patris;
 Dux bone, pro meritis semper habebis honos h.
 Hæc quoque quæ recinis, jam dudum pectoris atque
 Ponere cura fuit : nunc recitata placent.
 Consulo consiliis, ut postcis, consulo votis :
 Adventum citius credito, France, meum.
 Namque unum, fateor, cogor tibi dicere, Vilhelm.
 Tu modo mente avida suscipe verba mea :
 Si mihi vita comes Domino tribuente supersit,
 Ut reor, atque meum prosperet ipse iuner,
 Possim aut Barchinona tuos fera cernere muros,
 B Quæ tot bella meis lætificata canis,
 Testor utrumque caput (humeris fortasse recumbens
 Vilhelmi comitis, hæc quoque dicta dabat)
 Aut mihi Maurorum contra stet turba profana
 Seque suosque tegens prælia Martis agat,
 Aut tu Barchinona volens nolensque velata
 Pandere claustra jubes i, et mea jussa petes.
 Hoc dicto, proceres vario sermone fremebant
 Almificis pedibus basia stricta dabant.
 Tum rex i Bigonem verbis compellat amatum.

nus vero censet, minime *ducis* appellationem ei esse denegandam, cum ejus antecessor eodem titulo frueretur. Et recte. En ut disertis verbis a poeta nostro appellatur *dux Tolosanus*.

d Ritus hunc animadvertite deosculandi pedes regum tam sæpe, cum ipsos allocuturi erant regni primates, cujus etiam alia exempla infra occurrent. Hanc notitiam poetæ debeas, minutos sui temporis mores describenti, quam historicus vix aut nunquam annotasset.

e Nemphe ille anno 793 a Saracenis Hispaniam jugo prementibus fuga salutem querere coactus fuit, ut annales Moissiacenses testantur. Rursus vero et ipse variis cædibus eosdem Saracenos prostravit anno 794 et sequentibus, uti nos docet auctor Vitæ supra memoratæ apud Mabillonium.

f Id est Barcino, Maurorum piratarum ac prædonum asylum.

g Quid sit *inferre munera massis* Oedipus explicet. *Massa* nihil aliud significabat iis temporibus, quam pagos, villas, prædia. Fortasse *munera belli* intellexit, qua voce non semel infra est usus.

h Pro honorem, cum bona Prisciani venia. Infra etiam occurret, neque semel.

i Pro jubebis.

D Non alium hunc puto fuisse, quam qui postea Ludovico ipso Pio imperante creatus est Lutetia Parisiorum comes, et monasterii Fossatensis institutor fuit. In diplomate Caroli Calvi Franciæ regis anno 844 apud Baluzium, tom. II Capitular., pag. 1454, legitur monasterium Fossatense ad *petitionem Bigonis quondam illustris comitis*, susceptum fuisse sub suo mundeburde atque defensione a Ludovico Pio imperatore. Ejusdem Bigonis mentionem facit clariss. Mabillonius in Annal. Benedictinis ad annum 816, quo idem comes e vivis excessit, duo ejusdem Ludovici diplomata referens pro Fossatense monasterio, in quibus idem *Bigo illustris comes* memoratur : eum vero Mabillonius *Begonem*, seu *Biegonem* appellat. Quantopere eum Ludovicus diligeret, hinc etiam habes, cum eum poeta nominet, *Bigonem amatum*. Quare nil mirum, si Ludovicus post Caroli patris mortem eum constituerit Parisiorum comitem. Istius obitus infra narratur.

Auribus in cuius dulcia verba sonat.

Ita celer Bigo : hæc nostrorum edicito turbis,

Atque tuo nostra pectore verba sonat ^a.

^b Virginis ut primum Titan scenderit astrum,

Et soror in propria sede sequetur iter,

Agmire densato præfatæ exercitus urbis

Mœnia noster ovans occupet arma tenens.

Bigo facessit agens doctus mox orsa benigni,

Itque reditque, ferens inclyta jussa celer.

Rex pius interea Christi succensus amore,

Dat pia Christicolis mœnia ^c digna satis.

Namque ferunt multas monachorum rite catervas

Instituisse Deo sub ditione sua.

Quod quis nosse cupit, rogo, regna Aquitana per-

[agret,

E quibus en unum chartula nostra canit.

Est locus insignis cultu seu religione,

Cui Concas ^d nomen rex dedit ipse prior,

Olim namque feris avibusque canoribus ^e aptus,

Ignotusque homini pro feritate fuit.

Nunc quoque Christicolum resplendens agmine fra-

[trum,

Quorum fama modo latius æthra petit.

Hæc quoque cella ^f pii constructa est munere regis :

Fundavit, coluit rebus, et officiis.

Valle sedet magna, præincta lumine ^g amœno,

Vinetis, pomis, seu dapibus variis,

Rupibus excisis valido sudante labore,

Quo pateat locus hic, semita rege datur :

Dictus erat quondam frater cognomine Datus ^h,

Quem referunt primo illum incoluisse locum.

Hic quoque dum patrias servaret ab hostibus ⁱ ædes,

Sospite matre sibi consociante domo.

Protinus heu pagum nimio vallante tumultu

Rotinicum ^j Mauri destituere ^k nimis.

Prævalidæ prædæ hujusce inter fore matrem

Affirmant, cunctas exuviasque domus :

Hostibus egressis profugus sua visere tecta

Certat, et ad notos quisque redire lares,

Datus ut agnovit propriam matremque domumque

Direptam, varium pectore versat onus.

^a Librarii error. Sic enim in ms. legitur. Scribe *sona*.

^b Hoc est, quamprimum remissis caloribus æstivis autumnus accedet, tunc Barcinonensis obsidio erit inchoanda. Neque enim in regione a sole adusta militibus satis patientiæ est obsidioni patenti insistere, dum æstas fervet.

^c Primo intuitu legendum videtur *munera*. Attamen *mæriorum* nomine significari hic intelligimus monasteria et ecclesias, quas Ludovicus Pius excitavit.

^d Mabillonius in *Annal. Benedictin.* ad annum 768 scribit fuisse qui tradiderint conditum a Pippino Francorum rege *Conchense monasterium* in Aquitania, situm in Ruthenensi diocesi. Tum ad annum 812 de origine ejus cœnobii disserit, incertus et conjectans. Ad Pippinum supra memoratum, aut ad Ludovicum Pium, aut ad Pippinum Aquitanicæ regem, Ludovici ipsius filium, institutionem loci referri posse. Habemus nunc Nigellum, idoneum testem, tributem illius cœnobii, sive cellæ originem Ludovico Pio, tunc Aquitanicæ regi. Idem quoque antea nos docuerat auctor antiquissimus Vitæ ipsius Ludovici ad annum 811.

A Prorsus equum phaleris ornans, se nec min.

[mis

Conjunctis sociis apparat ire sequax.

Forte fuit castrum vallo seu marmore firmum,

Quo reduces Mauri cum spoliis remeant.

Huc celer et socii Datus, cunctisque popellus

Certatim coeunt, frangere claustra parant.

Ac velut accipiter pennis per nubila lapsus

Ungue rapit volucrem, notaque ad antra fugit :

At sociæ crocitant, raucasque per æthera voces

Nequidquam recinunt, atque sequuntur avem.

Ipsè sedens tutus, prædam stringitque feritque,

Versat et in partes quas sibi cumque placet.

Non aliter Mauri vallo prædaque potiti,

Dati bella timent, spicula, sive minas.

B Tum juvenem muri quidam compellat ab arce,

Voce cachinnosa dicta nefanda dabat.

Date sagax, nostras modo quæ res vexit ad arces

Te, sociosque tuos, dicito namque precor.

Si modo, quo resides, tali pro munere nobis

Dedere mavis equum, quo phaleratus abis.

Nunc tibi mater eat sospes, seu cætera præda,

Sin autem, ante oculos funera matris habes.

Reddidit orsa sibi Datus non digna relatu :

Funera matris age : nec mihi cura satis.

Nam quem poscis equum, non unquam dedere di-

[gnor :

Improbe, haud equidem ad tua frena decet.

Nec mora : crudelis matrem consistit in arce,

Et nato coram dilaceravit eam.

C Namque ferunt, ferro primo secuisse papillas,

Et capite abscisso, heu ^l tua mater, ait.

Frendet enim infelix Datus pro funere matris,

Nunc huc, nunc illuc fluctuat atque gemit.

Nec patet illi aditus, nec vim, qua vindicet artus

Matris, habet ; tristis, mente carensque fugit.

Omnibus amissis sumptis melioribus armis,

Incola mox eremi cœpit inesse pius.

Durior ut quondam fuerat ferus in nec matris,

Firmior hinc remeat ad juga, Christe, tua.

Tempore nam multo hæc secum solus agebat

^e Pro *canoris*.

^f Erudite pro more Mabillonius etiam animadvertit ad annum 812 Conchense monasterium fuisse *quamdam veluti cellam Frigiæcensis Monasterii* ; quippe eidem suberat, aut commendatum saltem fuerat.

^g Uti ex diplomate Ludovici Pii constat, quod datum fuit anno 819, idem Augustus Conchense monasterium in pago *Rutenico*, super rivulum *Dordunum*, vocabulo *Concas*, sub suam tutelam admittit.

^h Recte omnia congruunt cum Diplomate Ludovici Pii Augusti, spectante ad annum 819, quod protulit clariss. Baluzius tom. II, pag. 1416, Capitularium, ubi primus Conchensis monasterii rector appellatur *vir religiosus Dudo quodam nomine, qui nostris temporibus locum illum, quo nonnulli Christiani propter metum Saracenorum confugerant, inhabitare cœpit*.

ⁱ Id est Saracenis, qui Aquitaniam crebris incursionibus affligebant.

^j Sive *Ruthenicum*, nunc *La Rouergue*.

^k Pro *vastavere*, ingenti præda abducta.

^l An potius : *en tua mater, ait ?*

Hic, quia mundanum tempserat omne nefas.
 Hæc dum fama pii regis pervenit ad aures,
 Mox Domini famulum ad sua tecta vocat.
 Namque diem totum parili sermone trahebant
 Rex, famulusque Dei, religione pares.
 Tum rex et Datus primo fundamina Concis
 Insigunt, monachis castra futura parant.
 Nuper quo valido recubabant agmine belvæ,
 Redditur inde Deo nunc quoque grata seges.
 Interea regis proceres, populique phalanges
 Dudum commoniti, jussa libenter agunt.
 Undique conveniunt Francorum more catervæ,
 Atque urbis a muros densa corona tenet.
 Convenit ante omnes Carolo satus agmine pulchro :
 Urbis ad exitum congregat b ille duces.
 Parte sua princeps Vilhelm tentoria figit,
 Heripreth c, Liuthard d, Bigoque e, sive Bero f,
 Santio g, Libulfus h, Hiltibret i, atque Hisimbard j,
 Sive alii plures, quos recitare mora est.
 Cætera per campos stabulat diffusæ juventus,
 Francus, Wasco, Getha, sive Aquitana cohors.
 It fragor ad cælum, resonat clangoribus æther ;
 Clamor in urbe, pavor, fletus et omnis adest.
 Hæc quoque dum geritur, reduces fert Hesperus
 [umbras,
 Barchinona, tuas possidet hostis opes.
 Lucida namque homines ut primum aurora revisit,
 Commoniti comites regia tecta petunt ;
 Ordine quisque suo prorsus residuntque per her-
 [bam,
 Auribus attentis regia dicta rogant.
 Tum soboles Caroli sapienti hæc edidit ore :
 Accipite hoc animis consilium, proceres.
 Si gens ista Deum coleret, Christoque placeret,

a Id est Barcinonensis.

b Eginhardus in Annalibus ad annum Christi 801, hæc scribit : « Ipsa ætate capta est Barchinona civitas in Hispania, jam biennio obsessa. » Ergo cæpta obsidio anno 799. Paria legas in Annal. Fuldens., Bertinianis ac Loiselianis.

c In Vita Ludovici Pii a synchrono auctore Astronomo scripta ad annum 808 hæc verba occurrunt : « Ludovicus rex per semetipsum Tortosam repetere statuit, habens secum Heribertum, Liutardum Isembardum, validumque Franciæ supplementum. » Euundem esse, qui hic Heripreth pro Heripreth appellatur, nemo inficias ierit. Circiter ea tempora vixit Herebertus comes Vivariensis, ab isto fortasse diversus.

d Qui, ut nuper vidimus, ex Vita Ludovici Pii, ipsi regi Tortosam versus comes fuit. Antea vero quam Barchino deditionem faceret, teste ejusdem Vitæ auctore, « Ludovicus rex coacto populo regni sui Tolosæ de his, quæ agenda videbantur, tractans, deliberabat. Burgundione namque mortuo, comitatus ejus Fedentiacus Liutardo est attributus. »

e Quem supra vidimus præ aliis Ludovico Pio charum, ac deinde constitutum comitem Parisiensem.

f Uti Eginhardus in Vita Caroli Magni auctor est, inter cæteros qui postremis tabulis inclyti hujus imperatoris subscripsere, fuit Bero comes. Post captam quoque Barchinonem, in Vita Ludovici Pii dicitur, Bera comes ibidem ad custodiam relictus. Et ille quidem primus Barcinonensis comes creatus, uti jam animadvertit Petrus de Marca lib. iii, cap.

A Baptismique foret unguine tincta sacri,
 Pax firmanda esset nobis, pax atque tenenda,
 Conjungi ut possit religione Deo.
 Nunc vero exsecranda manet, nostramque salutem
 Respuit, et sequitur dæmonis imperia.
 Idcirco hanc nobis pietas miserata Tonantis
 Servitii k famulam reddere namque valet.
 Nunc nunc actutum muros properemus et arces,
 O Franci, et redeat pristina vis animis.
 Æolico monitu rapidi ceu murmure venti
 Per rus, per silvas, per freta cuncta volant.
 Diripiuntque lares, segetes, silvæque tremescunt ;
 Uncis vix pedibus ales aprica tenet
 Nauta miser subitò, velo remoque relicto,
 Per mare fluctivagum lintea laxa trahit.
 B Non aliter jussu Francorum exercitus omnis
 Urbis in exitium itque reditque frequens.
 Curritur in silvas, passim sonat acta securis,
 Cæduntur pinus, populus alta cadit.
 Hic scalas operatur, agit hic ordine sudas,
 Hic fert arma celer, contrahit hic lapides.
 Spicula densa cadunt, nec non et missile ferrum
 Ariete claustra tonant, fundaque crebra ferit.
 Nec minus interea Maurorum spissa caterva
 Per turres residentes castra tenere parat.
 Princeps urbis erat Maurus cognomine Zadun l,
 Urbem qui hanc validis rexerat ingeniis.
 Currit hic ad muros mœsta comitante corona :
 Quis sonus iste novus, o socii ? rogitat.
 Reddidit ast illi contraria dicta roganti
 C Quidam de sociis, omina dura canens :
 Prælia non miscet hero m princeps n ille Gotho-
 [rum,
 Quæ totiens pepulit lancea nostra procul.

17, Marciæ Hispanicæ, et infra confirmabitur lib. 111 Poematis hujus, ubi de ipso sermo recurrit. Baluzius tom. II Capitularium, pag. 1490, judicium profert habitum anno 869 in quo nominatus hic idem Bera comes, jam diu vita functus, et Rotrudis ejus filia.

k Cujus supra facta est mentio. Is erat Wasconicæ princeps.

l Nullum hujus mihi vestigium apud veteres occurrit, nisi quod in Annalib. Benedictin. ad annum 828. Mabilionius memorat Leybulfum quemdam illustrem virum, beneficium in monachos Lirinenses, cui nihil rei cum isto Libulfo fortasse fuit.

m Pro Hiltiberth, ut infra, sive Hildiberto, quem comitem fuisse censeo.

n Uti supra vidimus ex Vita Ludovici Pii, idem Augustus anno 808 secum Tortosam duxit Heribertum, Liutardum, Isembardum. Atque antea anno 806 Isembardum, Hademarum, Beram, Burrellum cum reliquis adversus Saracenos direxit. Et hunc fuisse comitem puto, ac fortassis patrem Isembardi comitis, qui in Capitulari Caroli Calvi regis anno 833 memoratur.

o Hoc est : eos in servitutem nobis Deus singulos tradet.

p Ab Astronomo in Vita Ludovici Pii appellatur Zaddo dux Barcinonensis. In Annalibus Bertinianis, et Metensibus ad annum 801 dicitur capta « Barchinona civitas Hispaniæ, et Zadun præfectus ejus. »

q Puto pro heros.

r Nempe Wilhelmus dux Tholosanus, quem supra innuimus inclaruise ex bellicis actibus adversus

Sed Ludovicus adest Caroli clarissima proles,
 Ordinatus ipse duces, et gerit arma manu.
 Ni celerans subeat miseris nunc Cordoba a nobis,
 Et nos, et populus, urbsque verenda cadet.
 Ille quidem tristes submisso pectore voces
 Jactat, et e turri haud procul arma videt:
 Eia agite socii, muros servemus ab hoste;
 Auxilium nobis Cordoba forte feret.
 At mihi mente sedet multum quod displicet, o gens,
 Turbat et attonitis quod recitare paro.
 Hæc gens celsa vides, quæ nostras obsidet arces,
 Fortis, et armigera est, duraque, sive celer.
 Ecce fatebor enim vobis nunc aspera dictu,
 Aut laceam, aut recitem, non placitura tamen.
 Nam quemcumque suo-congressa est inclita bello,
 Nolens, sive volens, servitio subiit.
 Romuleum b sibi, quod quondam hanc condidit
 [urbem,
 Subdidit imperium cum ditione sua.
 Arma ferunt semper, bellis est sueta juvenus;
 Bajulat hæc juvenis, hoc agit arte senex.
 Namque ipsum nomen Francorum horresco recen-
 [sens :
 Francus habet nomen d a feritate sua.
 Quid jam plura loquar tristi cum pectore, cives?
 Heu mihi nota satis, nec recitata placent.
 Firmemus murus valido custode tenendos :
 Portarum custos credulus atque sagax.
 Interea juvenes spissa comitante caterva
 Ariete claustra terunt; undique Mars resonat.
 Pulsantur muri quadrato marmore septi,
 Spicula densa cadunt, et feriunt miseros.
 Tum Maurus Durzaz turri conclamat ab alta
 Voce cachinnosa bombica dicta canens :
 O gens dura nimis, latum diffusa per orbem,
 Cur pia castra quatis, inquietasque pios ?

Arabes Hispaniæ tyrannos. Ideo Gothorum princeps appellatur, quia Occitaniam regebat, nunc *le Languedoc*, quæ *Gallia Gothica* appellabatur, aut saltem ejus portio, quæ ad Hispanos contingebat. In Testamento Caroli Magni Pippino, si defecerit Ludovicus, adjudicatur e Provincia, et Septimania, sive Gothica usque ad Hispaniam.) Et quidem in veterum Francorum monumentis Gothia sæpe memoratur, quod in ea Galliarum parte olim Gothi fuerunt dominati.

a Suberat tunc et Corduba Saracenis, ibique dominabatur Abbaca rex; sed quod ei bellum foret cum patris suis, a Barcinonensibus tuendis abstinere coactus est. Rodericus Toletanus in *Histor. Arab.*, cap. 25 : « Dum Albacem bella cum suis patris exercebat, Christiani Barcinonam acquisierunt, et Arabes vastationes et incendia sunt perpassi. »

b Et quidem nuper contigerat, ut Carolus Magnus Romanorum imperator renuntiaretur, hoc est die Natalis Domini anno 800 quò Barcinonensis obsidio perdurabat, et in annum sequentem est protracta.

c Difficile ostendas Barcinonem a Romanis conditam. Imo ab Ausonio appellatur *Punica Barcino*: quæ verba Carthaginensibus potius illius originem tribuere videntur. Coloniam quidem illuc a Romanis deductam fuisse, extra controversiam est. Plinius lib. III, cap. 3 : « In ora maris colonia Barcino, cognomine Faventia. » Id quoque nos docent lapides adhuc superstites.

d Francos populos non aliud significare quam li-

A Nonne putas subito has evertere funditus ædes,
 Quas Romanum annis mille peregit opus ?
 Aufuge, France ferox, te aspectibus abstrahenostis,
 Nec visu facilis, nec tua jussa placent.
 Reddidit e contra non verbis dicta nefandis
 Hiltiberth : arcum corripit ecce manu.
 Denique clamanti contra stetit ocius hosti,
 Cornea plectra tenens, et trahit, atque plicat.
 Acta sagitta volans cerebro se contulit atro,
 Inque os vociferum mersit arundo nocens.
 Ille cadens muros invitus deserit altos,
 Et moriens Francos sanguine sædat atro.
 Clamores tollunt lætanti pectore Franci ;
 E contra Mauros fletus habet miseros.
 Tum varii varios demittunt funeris Orco :
 B Wilhelm Habirudar, at Liuthardus Uriz.
 Lancea Zabirizon, ferrum forat acile Uzacum,
 Funda ferit Colizan, acer e arundo Gozan.
 Non aliter bello poterant accedere Franci,
 Sed nunc missilibus, nunc quoque fundibus.
 Jusserat acer eis Zadun nec credere bello,
 Nec castris vellent forte referre pedem.
 Hæc quoque bis denos res per contraria soles f
 Accidit, eventus contulit in varios.
 Machina nulla valet murorum frangere postes :
 Invenit haud aditum hostis in insidias.
 Non tamen a cœpto cessat certamine bellum,
 Quin muri crebro obice claustra terat.
 Interea soboles Caroli præclara potentis
 Sceptra manu gestans it comitante choro,
 C Hortaturque duces, hortatur rite catervas,
 Et patrio more Martis in arma vocat.
 Credite nunc juvenes, proceres nunc credite cuncti,
 Et maneant vestro pectore verba mea :
 Antea non sedes Domino tribuente paternas
 Visere cura manet, aut mea regna mihi,

beros contendunt multi, atque in primis Cluverius lib. III, cap. 20, German. Antiquæ, atque Adrianus Valesius in notitia Galliarum ad vocem *Francia*. Verum Sigebertus Gemblacensis in exordio suæ Chronographiæ hæc habet : « Valentinianus Francos Attica lingua appellavit, quod Latina lingua interpretatur *feroces*. » Eadem est sententia Pauli Æmilii, atque anonymi Erphesfordensis in *Collect. Pistorii*. Contra idem Cluverius pro suo more in aliorum castigatione impavidus clamat : « Deliraverunt Paulus Æmilius, et Sigebertus, et quicumque cum his, vel ex horum fide talia prodiderunt. » Bona verba Cluveri. Ut ut Valentinianus hinc sit arcendus, en tibi vetustissimum testem, vel sub Ludovico Pio Augusto fuisse vulgo creditum, Francos a feritate sua nomen accepisse. Illi utique melius, quam recentibus perspecta erat Germanicæ eorum temporum linguæ vis.

e Secunda manu additum loco prioris vocabuli erasi.

f Id est viginti dies : ita enim loqui poetis antiquis in usu fuit. Temperare tamen mihi non possum quin suspicer Nigellum pro *solibus* voluisse *menses* significare; uti enim Francorum Annales habent, in *biennium* protracta est Barcinonensis obsidio; et quæ sequuntur satis innuere videntur diu jam perstitisse Francos in eadem obsidione, cum Ludovicus rex proceres est allocutus.

Quam hæc urbs, populusque suus belloque fameque A
 Victus eat supplex ad mea jura celer.
 Tunc iterum quidam spargebat in æthera voces;
 Tuta tenens muri, ludicra dicta dabat.
 France, quid insanis? cur mœnia nostra lacessis?
 Hæc urbs non poterit ingeniose capi.
 Nobis esca satis, carnes, seu mellea dona
 Urbe manent; vobis est quoque dira fames.
 Reddidit e contra verbis contraria verba
 Vilhelm; dedignans talia voce tulit:
 Concipe, Maure, precor, haud mollia dicta superbe,
 Nec placitura tibi, veraque credo satis.
 Cernis equum maculis variisque coloribus aptum.
 Quo vehor, intendens indignis vestra procul.
 Ante equeum, notandis inœnia morsibus escis
 Occidet, et nostro dente terendus erit,
 Vestra vetata nimis quam mœnia, nostra caterva
 Deserat: haud unquam prælia cœpta cadent.
 Is nigra mox nigris percussit pectora pugnis
 Ora uncis sædans unguibus atra miser;
 Et cadit in faciem percussus corda pavore,
 Infelix pulsans vocibus æthra poli.
 Deseruere arces socii, magnoque stupore
 Mirantur Francos, verbaque dura nimis.
 Zado per immensos currit furibundus cervos:
 Quo fugitis cives, quove tenetis iter?
 Zado, tibi Franci hæc nunc responsa remittunt:
 Stat placitura a modo, quæ tamen ante cape.
 Ante suos mandent probroso dente caballos,
 Quam tua castra unquam deseruisse volent.
 O miseri cives jam dudum hæc ego vobis
 Prædixi, cum quis prælia agenda forent.
 Nunc quoque consilium quodcumque est utile vobis
 Dicite, quo valeam cætera perficere.
 Undique namque vides densatim rumpere muros,
 Atque tuos ferro dilacerante mori.
 Cordoba nulla tibi promissa juvamina mittit;
 Undique turbamur Marte, fameque, siti.
 Quid jam restat enim, nisi Francis pace petenda,
 Mittantur missi, qui celeranter eant?
 Ille quidem frendens vestem conscindit, et atros
 Disrumpit crines, dilaceratque oculos.
 Et sequitur verbis, iterumque iterumque profana
 Cordoba voce vocat, illacrymatque diu.
 O Mauri celeres, quo nunc fiducia cessit?
 Promite nunc vires, nunc solitas socii.
 Unum, per si quid nostri jam cura remansit,
 Deprecor: hoc uno munere lætus ero.
 Ipse ego conspexi, muro qua castra remittunt
 Densa locum, constant raraq̃e linteola b.
 Me potero insidias illæsus ferre per illas:
 Fors c socii nota currere ad auxilia.
 Vos tantum portas summo servate labore,

a Num sat placitum? an potius stant placitura?

b Sensus est: locum animadverti, ubi rara sunt hostium tentoria, atque aditus patet, per quem evadere per hostes possim.

c Ac fortasse mihi licebit ad Cordubensem Sultantum penetrare, ejusque impetrare præsidia.

d Eadem tradit auctor Vitæ Ludovici Pii his ver-

Haud timidi, fratres, huc ego dum redeam.
 Nulla quidem fortuna arces vos linquere cogat,
 Nec campis hortor pergere in arma foras.
 Multa etiam mandata suis dans cessit ab urbe,
 Et latitans furtim præterit agmen ovans.
 Jamque tenebat iter per læta silentia noctis:
 Infelix nimium protinus hinnit equus.
 Quo clamore movent custodes agmina castris
 Vocis ad hinnitum, moxque sequuntur eum.
 Ille pavore viam linquens, vertitque cavallum,
 Sese præcipitem in agmina densa dedit.
 Conspicit invisas haud læta fronte catervas,
 Infelix nec habet quo eruat ingenio.
 Mox capitur d; merito vincitur, haud mora, loris:
 Ducitur ad regis linteæ tecta tremens.
 B Fama volans totam turbat terroribus urbem,
 Et regem captum nuntiat ore suo.
 Ingeminant luctum matresque patresque juvencli,
 Hoc puer exiguus, hocque puella gerit.
 Nec minor in castris passim sonus æthera pulsat,
 Lætitiæque fremit unanimi populus.
 Interea nox atra cadens aurora reportat
 Alma diem: Franci regia castra petunt.
 Tum Caroli soboles pacato pectore fatur,
 Atque suis famulis dicta benigna dedit:
 Zadun ad Hispanas cupiens properare catervas,
 Auxilium poscens, armaque, sive pares,
 Captus adest nolens, vincitusque tenetur inermis
 Ante fores nostros, non fuit ante oculos.
 C Fac Vilhelme suos possit quo cernere muros,
 Et jubeat nobis pandere claustra celer.
 Nec mora: Zado manum sequitur religatus ha-
 [benis,
 Et procul expansam sustulit arte manum.
 Nam prius abscedens sociis prædixerat ipse
 Seu fortuna nequam, prospera, sive cadat,
 Nescio: si casu Francorum incurrere e turmis,
 Vos tamen, ut dixi, castra tenete precor.
 Tum manus ad muros tendens vocitabat amicos:
 Pandite jam socii claustra vetata diu.
 Ingeniosus item digitos curvabat, et ungues
 Figebat palmis, hæc simulanter agens.
 Hoc autem indicio signabat castra tenenda,
 Sed tamen invitus Pandite voce vocat.
 D Hoc vero agnoscens Vilhelmus concitus illum
 Percussit pugno, non simulanter agens.
 Dentibus infrendens versat sub pectore curas
 Miratur Maurum sed magis ingenium.
 Credito, ni quoque regis amorque timorque vela-
 [ret,
 Hæc tibi, Zado, dies ultima forte foret.
 Interea Zadun Franco custode tuetur,
 At socii f flentes castra tenere parant.

bis: c Zaddo dux Barcionensis suasus est a quodam, sibi, ut putabat, amico, Narbonem usque procedere. Qui comprehensus, Ludovico regi est adductus.

e Scriberem incurrero, quod sensus poscit.

f Id est Barcionenses Saraceni civitatem tueri pergunt.

Altera luna suos complebat in ordine sol: s,
 Rex Francique simul castra vetata petunt.
 Machina densa sonat, pulsantur et undique muri,
 Mars furit, ante cui non fuerat similis.
 Crebra sagitta cadit, vi funda retorta fatigat :
 Rex agit illud opus, accelerando duces.
 Jam Mauri miseri nec muros scandere celsos
 Audent, nec turri cernere castra volent.
 Ac velut in parvo volucrum fors turba natantum,
 Cum residet pavantis flumine lisa male,
 Armiger ecce Jovis cælo descendit ab alto,
 Inventas circum pervolatatque diu.
 Hæ caput in fundum mittunt, relevantque sub auras,
 Ista algis recubat, illa repressa luto
 Instat at ille super pennis, tremulasque fatigat :
 Quæ caput in ventos sublevat, ille rapit.
 Non aliter Mauros timidos fugitando per urbem
 Insequitur gladius undique, morsque, pavor.
 Tum rex ipse pius crispans hostile lacerto,
 Inque urbem adversam compulit ire celer.
 Hasta volans media ventis se contulit urbi
 Marmore subjecto figitur acta nimis.
 Hoc signo Mauri turbati corde pavore
 Mirantur ferrum, plus jacentis opus.
 Quid facerent? Jam rex aberat, jam pugna tepebat ;
 Maurorum primos abstulerat gladius.
 Tandem jam victi nimium belloque fameque,
 Consilio unanimi reddere castra volunt.
 Panduntur portæ^a, penetrantia cuncta patescunt,
 Servitio regis urbs labefacta venit.
 Protinus optata sternuntur, haud mora, in urbe
 Franci victores hostibus imperitant :
 Sabbatum erat sacrum, cum res est ista peracta,
 Quando prius Francis urbs patefacta fuit.
 Namque sequente die festo descendit in urbem
 Rex Ludovicus ovans solvere vota Deo.
 Munda vitque locos ubi dæmonis alma colebant,
 Et Christo grates reddidit ipse pius.
 Missis, dante Deo, remeat custodibus ædes
 Ad proprias victor rex, populusque suus.
 Ducitur interea ad Carolum longo ordine præda
 Maurorum spoliis, muneribusque ducum,
 Arma, et loriceæ vestes, galeæque comantes,
 Parthus equus phaleris, aurea frena simul.
 † Zado tremens nimium, nolensque revisere Fran-
 [cos,

Pergit et ipse pigro consociante gradu.

^a In dedicationem Ludovici Pii Barcino venit anno 801, uti concordat Francorum annales testantur. Papius vero jamdiu animadvertit deceptum fuisse Astronomum auctorem Vitæ Ludovici Pii, dum serius ereptam Saracenis urbem scripsit.

^b Accipe paria ex Eginhardi Annalibus, quæ in cæteris repetuntur : « Zatus præfectus ejus (nempe Barcinonis) et alii complures Saraceni comprehensi. Zatus et Roshelmus una die ad præsentiam imperatoris deducti, et exilio damnati sunt. »

^c Patriarcha Aquileiensis, vir sanctissimus, nti appellatur a Continuatore Pauli Diaconi apud Freherum. In Vit. patriarchar. Aquileiens., quas edidi tom. IV Anecd. Latin., pag. 240, de illo scribitur : « Ad gloriosum Carolum Magnum imperatorem pro

A Bigo catus properans antevolat agmen, et anil. m
 Primus adest Caroli, nuntia læta ferens.
 Fama recens totam commiscuit ocium aulam,
 Cæsareas aures mox penetravit ovans.
 Bigo vocatus adest, plantis dat basia celsis,
 Et sequitur verbis ordine jussa sibi :
 Filius ecce pio transmittit munera patri
 Augusto Carolo rex Ludovicus enim,
 Munera, quæ gladio, scuto, proprioque lac rto
 Extulit a Mauris victor habenda sibi.
 Regem etiam vobis urbis, quam cepit in armis,
 Misit, adest Zaduus Cæsaris ante oculos.
 Urbs, quæ Francorum multos populaverat olim,
 Victa jacet bello, regia justa petens.
 Tum Carolus Cæsar placido hæc edidit ore,
 B Ad cælum tendens lumina cum manibus :
 Gratia Celsithroni comitetur maxime prolem
 Dilectam, maneat gratia nostra sibi.
 Munere pro tali quas possum solvere grates,
 Proles digna, Deo pro meritis propriis ?
 O soboles præclara nimis, quam semper amavi,
 Corde tenens, retulit quod patriarcha mihi
 Paulinus e quondam. Fama est, patriarcha benignus
 Venerat ad sedes rege jubente pius.
 Cumque die quadam ecclesia resideret in alama,
 Attonitus Christo psalleret ille melos,
 Contigit, ut Carolus^d soboles præclara parenti
 Oratu procerum pergeret auctus ope.
 Isque aram properans cum processisset ad illam,
 Quo sacer antistes munia digna dabat,
 C Paulinus, quis at ille foret, mox flagitat ultro.
 Intendens famulum reddidit orsa e sibi.
 Ille ut cognovit primam sobolem hunc fore regis,
 Conticuit ; cæptum ille peragrat iter.
 Denique post spatium Pippinus f venerat heros
 Magnanimum juvenum cum comitante choro,
 Paulinus celerans famulum compellat eundem,
 Et rogat : ille iterum vera referre parat.
 Præsul ut agnovit nomen, regique s recordans,
 Mox caput inclinans : pergit at ille celer.
 Ultimus ecce venit Ludovicus, et ocium aram
 Amplexens supplex sternitur atque solo.
 Illacrymansque diu precibus poscebat Olympi
 Regnantem Christum, quo sibi ferret opem.
 Hoc sacer h aspiciens, sella se sustulit ardens
 Compellare sacrum cum pietate virum.
 Antea nam Pippin, Caroloque abeunte, sedili

juribus Ecclesiæ ampliandis profectus est. Et vir iste miræ sanctitatis ab imperatore Carolo multa privilegia obtinuit. » De eo legenda etiam quæ habet Ughellus tom. V Ital. Sacr.

^d Videlicet Caroli Magni filius primogenitus, qui anno 811 ante patrem e vivis ereptus est.

^e Ita quoque alibi. Apud Virgilium, lib. xi Æneid., occurrit orsa referre, pro verba cæpta referre, ut Servius explicat. Inde noster desumpsit.

^f Secundus Caroli Magni filius, Italiæ rex, quem anno 810 immatura mors sustulit.

^g Potius regemque. Scilicet recordatus eum esse Italiæ regem, mox ei caput aperuit.

^h Pro sacerdos. Eadem voce multis aliis in locis utitur poeta noster.

Hæscrat, et nullis vocibus orsa dabat.
Denique rex a vatem prostrato corpore adorat,
Paulinus regem suscipit ecce pium.
Hymnica dicta dedit vario sermone referta :
Perge, ait, ad Carolum pro pietate. Vale.
Cæsaris ut primo vates pervenit ad aurem,
Ordine cuncta suo hæc recitavit ei :
Si Deus b e vestro Francorum semine regem
Ordinat, iste tuis sedibus aptus erit.
Hæc paucis sapiens Carolus pandebat alumnis,
Quorum causa c sibi credula, sive placens,
Missum iterum revocat, quærit quoque in ordine
[cuncta,
Qualiter insignis urbs dominata foret.

a Id est *Ludovicus. Vatem, hoc est patriarcham.*

b Vaticinium istud de Ludovici Pii post Caroli Magni parentis sui mortem successione ad imperium, Alcuino abbati celeberrimo tribuit auctor ejus Vitæ fere æqualis, cap. 10, part. 1, pag. 156, sæculo IV Benedictin. Interrogatus enim sanctus abbas a Carolo, quem successorem ipse in imperio esset habiturus, respondit : « Habebis Ludovicum humilem, successorem eximium. » Tum ad assistentes conversus ait : « Cernitis Ludovicum fratribus suis humiliorem? certe videbitis hunc patri celsissimum successorem. » Utri ex hisce scriptoribus potius adhibenda sit fides, aliorum esto judicium. Fortassis

A Quo rex ingenio Zadun comprehensus adesset,
Quosque duces bello straverat ipse fero.
Bigo bonus recitans, narratque per omnia vera,
Cujus verba pius Cæsar honore colit.
Cæsar lætus ei pateram d, qua forte bibebat
Porrigit, ille bibit impiger hausta meri,
Mox famulum donis variisque honoribus ornans,
Misit et ad sobolem munera magna suam.
Laudibus et donis pergit celeranter onustus,
Lætus et ad regem pervenit ecce suum.
Lætus ut exsul e eat Pippini in regna potentis,
Conferat Altitonans, Cæsar et ipse potens.
Lætitia ergo, libelle, habeas sub nomine finem,
Fratribus ut ternis consociatus eas.

B ntrique.

c Nescio an hic adhibeatur *causa pro res*. Obscurus sensus ita explicandus videtur : Carolus hæc pandebat familiaribus suis, quibus majorem habebat fidem, quique sibi præ cæteris placebant.

d Vide Anonymum Salernitanum, enarrantem vinum a Ludovico II Augusto propinatum Landulfo episcopo Capuano. Id honoris causa in usu fuit.

e Id est, ipse Ermoldus Nigellus poeta exsul deprecatur ut sibi libertate data liceat reverti in *regna Pippini*. Pippinus hic erat Ludovici Pii filius. Ejus regnum Aquitania. Vide Præfationem meam ad hoc poemata.

LIBER SECUNDUS.

Jamque, favente Deo, Francos pax undique habebat, C
Straverat adversos Marsque Deusque viros.
Namque senex Carolus Cæsar venerabilis orbi
Concilium a revocat ad sua tecta novum.
Aurato residens solio sic cœpit ab alto,
Electi circum quem resident comites :
Audite, o proceres, nostro nutrimine freti,
gnita narro quidem, veraque credo satis.
Dum mihi namque foret juvenali b in corpore virtus,
Viribus atque armis ludere cura fuit.
Non torpore meo, turpique pavore, fatebor,
Francorum fines genas inimica tulit.
Jam quoque sanguis hebet, torpescit dira senectus.
Florida canities lactea colla premit.
Dextera bellatrix quondam famosa per orbem,
Sanguine frigente, jam tremebunda cadit.
Proles c nata mihi superis abscessit ab oris,
Ordine functa suo, heu ! tumulata jacet,
Sed quoque quæ potior Dominoque placentior olim

a Eginhardus in Annalibus ad annum 813 : « Habito generali conventu, evocatum ad se Aquisgrani filium suum Ludovicum Aquitanicæ regem excipiens coronam illi imposuit, et imperialis nominis sibi consortem fecit. » Hæc latius ad eundem annum 813 narrantur ab auctore Vitæ Ludovici ipsius.

b Ita in ms. pro *juvenili*.

c Nimirum ei mors præmatura anno 810 Pippinum, anno autem 811 Carolum, ambos ejusdem Caroli Magni filios, sustulerat.

d Id est, *relicta*.

e Ultra mensuram excurrit, quia septem pedibus

Visa fuit, semper est mihi cessa d modo
Nec vos deseruit Christus, qui germine nostro
Servaret, Franci, nunc sobolem placitam.
Illa meis semper delectans inclyta jussis
Paruit, atque meum edidit imperium.
Semper amore Dei Ecclesiarum jura novavit,
Credita regna sibi contulit in melius.
Vidistis quæ dona e olim Maurorum funere misit
Regem, arma, et vinctos, magna tropea simul.
Vos mihi consilium fido de pectore, Franci,
Dicite ; nos prompte mox peragamus idem.
Tunc Heinardus f erat Caroli dilectus amore,
Ingenioque sagax, et bonitate vigens.
Hic cadit ante pedes, vestigia basiat alma,
Doctus consiliis incipit ista prior :
D O Cæsar famose polo, terraque, marique,
Cæsareum qui das nomen habere tuis.
Addere consiliis nil nostrum est posse, nec ulli
Mortali potius Christus habere dedit.

constat hic versus. Delendum illud *donâ*, veluti superfluum, et a quopiam sciolo adjectum ; legendum vero : *Vidistis quæ olim*.

f Qui hic poëtæ nostro nominatur, idem est atque *Eginhardus*, vir celeberrimus, ab aliis quoque antiquis *Heinardus* appellatus, auctor Vitæ Caroli Magni, atque, ut multi arbitrantur, etiam Annalium Francorum, notarius et familiaris ipsius Augusti, eique inter paucos charus, ut Ermoldus ipse testatur. Innam quoque ipsius Caroli filiam duxisse traditur : quod tamen non æque certum.

Quæ tibi corde Deus miseratus contulit, hortor
 Quantocius parens omnia perficias.
 Filius, alma, tibi prædulcis moribus exstat,
 Pro meritis qui quit regna tenere tua.
 Hunc petimus cuncti, majorque minorque popellus,
 Hunc petit Ecclesia, Christus et ipse favet.
 Illic valet imperii post tristia funera vestri
 Jura tenere armis, ingenioque, fide.
 Annuit at Cæsar lætus, Christumque precatur.
 Mittit et ad sobolem mox celerando suam.
 Tempore namque illo Ludovic bonus Aquitanorum
 Ut supra cecini, regna tenebat ovans.
 Quid moror? extemplo patris pervenit ad aulam:
 Gaudet Aquis^a clerus, plebs, proceresque, pater.
 Incipit hæc iterum Carolus, per singula verba,
 Dilectæ proli narrat et exposuit:
 Nate Deo chare, et patri, populoque subacto,
 Quem mihi solamen cessit habere Deus,
 Cernis at ipse meam senio properante senectam
 Deficere, et tempus mortis^b inesse mihi.
 Prima mei cura regni moderamina constant,
 Quæ immerito mihimet contulit ipse Deus.
 Non favor, aut levitas humanæ mentis adurguet^c
 Quæ tibi crede loquor, sed pietatis amor.
 Francia me genuit, Christus concessit honorem,
 Regna paterna mihi Christus habere dedit.
 Hæc eadem tenui, nec non potiora recepi,
 Christicoloque fuit pastor, et arina gregi.
 Cæsareum primus Francorum nomen adeptus,
 Francis Romuleum nomen habere dedit.
 Hæc ait, et capiti gemmis auroque coronam,^d
 Imposuit pignus imperii sobolis.
 Accipe, nate, meam, Christo tribuente, coronam,
 Imperiique decus suscipe, nate, simul.
 Qui tibi concessit culmen miseratus honoris,

^a Scilicet Aquisgrani, quam sedem sibi præcipuam delegerat Carolus Magnus.

^b Quæ revera eum sustulit anno proxime sequenti 814.

^c Pro *adarget*. In Pandectis quoque Florentinis, in vetustissimis Virgiliti codicibus, et in nonnullis lapidibus legi *arguere*, Dausquius in Orthograph. animadvertit.

^d Consentiant annales omnes, non tantum *ciuctorum consilio totius regni, et imperialis nominis consortem* constitutum a Carolo Augusto Ludovicum *Alium*, sed etiam *imperiali diademate coronatum*: quam tamen coronationem postea Stephanus Romanus pontifex repelivit, et confirmavit, ut infra habetur.

^e Id est, supra cæteras urbes præstantissima. Ita vero titulus hic insequentibus temporibus invaluit, ut in sigillis Augustorum adhiberetur. Diploma Ottonis I anno 972 scriptum, præfert sigillum plumbeum pendens, in cuius antica visitur caput cum epigraphæ *AUREA ROMA*; in postica vero parte *OTTO IMPERATOR ROMANOR*. Eadem aut similia legas in nonnullis aliis Cæsarium sigillis.

^f Hoc est, dat licentiam sive veniam, atque eum sinit ad regna propria, sive in Aquitaniam, regredi.

^g Anno 814, ut supra innui, finem vivendi fecit gloriosissimus imperator.

^h In Vita Ludovici Pii eadem leguntur his verbis:

ⁱ Defuncto patre pæ recordationis, missus est Rampho ab eis qui sepulcrum ejus curarunt, ut et mor-

A Conferat ipse tibi posse placere sibi.
 Tum pater et soboles præstandi munere lacti,
 Prandia magna colunt cum pietate Dei.
 O festiva dies multos memoranda per annos!
 Angustos geminos, Francica terra, tenes.
 Francia, plaude libens: plaudent simul aurea Roma.
 Imperium spectant cætera regna tuum.
 Tum Carolus sapiens multis suadebat alumnum,
 Diligat ut Christum, Ecclesiamque colat.
 Amplexans nimium libabat et oscula pulchra;
 Dat licitum^f ad propria, verba suprema sonat.
 Tempore non multo senio maturus et annis
 Visitat antiquos funere Cæsar avos^g.
 Funera digna parant, mandantur membra sepulcro
 Basilica in propria, quam sibi fecit Aquis.
 B Mittitur interea narret qui funera nato
 Patris; adest Rampho^h qui celer ire parat.
 Nocte dieque volat, terras perlabitur amplas,
 Pervenit tandem, quo Ludovicus erat.
 Trans fluvium Ligeris locus est quippe uber et
 [aptus;
 Cingitur hinc silvis, hinc quoque plantis;
 At medius placido fluviorum gurgite vernat,
 Piscibus est habilis, est locuplexque feris.
 Quo Ludovicus ovans præcelsa palatia struxit.
 Quæris? inest Thedwatⁱ nomen, amice, sibi
 Huc pia subjectæ concebat munia plebi,
 Clerum seu populum cum pietate regens.
 Cum subito penetrans totam commiscuit aulam
 Rampho, ferens Caroli funera mœsta pii.
 C Hæc ut fama honi pervenit regis ad aures,
 Illico tristatur, flet, lacrymatque patrem.
 Inter cunctantes concurrunt Bigo ministros:
 Suetus erat dominum visere mane suum.
 Hortatur siccare genas, deponere fletus:

tem ejus Ludovicus mature cognosceret. » *Rampo* autem et *Rampho* dicitur ea licentia, qua olim *Campio* et *Camphio* scribebantur. In præcepto Ludovici Pii ad annum 823 spectante, apud Baluzium tom. II, pag. 1425, Capitular. legitur: *Qualiter vir illustris Rampo comes nostram adiit serenitatem*, privilegium poscens pro monasterio Balneolensi in diocesi Gerundensi, quod idem comes multis prædiis ditaverat. Sed legendum *Rampo*; idque ex altero diplomate Caroli Calvi constat, ubi is anno 844 plura confirmat eidem monasterio, quod Domnulus abbas *D una per licentiam Ramponi marchionis propriis manibus construxit*. Siquidem unus et idem fuerit *Rampo* comes, et *Rampo* marchio (pater enim et filius esse potuerunt) nunc discimus, eum *Gerundensem comitem* fuisse, ac subinde marchionis titulo auctum, quod marce Hispanicæ fines contra Saracenos tueretur.

ⁱ In prælaudata Ludovici Pii Vita traditur, quo tempore Carolus Magnus e vivis excessit, a Ludovico indictum fuisse concilium generale in loco cuius vocabulum est *Tebotvadus*. » Situm erat (et adhuc superesse dicuntur ejus vestigia) ejusmodi palatium in diocesi Andegavensi. Nunc *Doadum* seu *Dove* appellatur, variis nominibus memoratum ab Eginhardo, Thegano, Hincmaro, annalista Tiliaco; et aliis. De eo plura habes in Notitia Galliarum Adriani Valesii, et in Diplomatica Mabillonii lib. re. cap. 142.

Altera, ait, causa est nunc peragenda tibi.
 Hæc ut nota manent vestro sub pectore, princeps,
 Humani generis sors tenet ista viros.
 Nos omnes, fateor, porro properabimus illuc;
 Non tamen ex illis quis repedare valet.
 Surgite, et ecclesiam cuncti properemus in almam:
 Hymnica vota Deo psallere tempus adest.
 Auscultans famulum, tandem surrexit, et omnes
 Hortatur secum solvere vota Deo.
 Nox fuit illa quidem psalmis hymnisque referta,
 Missarum modulis atque peracta dies.
 Tertia jamque dies claro surgebat Olympo:
 Resplendetque suis Phœbus in orbe comis.
 Cum undique turba ruit Francorum concita regnis,
 Regis in occursum plebs petit omnis ovans.
 Et Caroli proceres prorsus, regnique priores,
 Atque sacerdotum currit amica cohors.
 Densanturque viæ, replentur claustra domorum;
 Non capitur tecto, scauditi in alta domus.
 Flamma non retinent trepidos, nec horrida silva,
 Nec glacialis hiems, nec pluviosa dies.
 Qui rate non valuit, satagens hic forte natatu
 Trans fluvium Ligeris certat abire prior.
 O quantos populos celsa de rupe videres
 Absque rate in fluvium se dare præcipites!
 Aurelianenses a illos risere natantes:
 Turre vocant summa: littus amate, viri.
 Unus amor cunctis erat, omnibus una voluntas,
 Cernere quò faciem regis ad usque queant.
 Conveniunt tandem, recipit quos rex pius omnes
 Ordine quemque suo cum pietatis ope.
 Aurelianus ovans Cæsar mox visitat urbem,
 Quo vexilla crucis b, sive Aniane manes.
 Heburti felix, qui primo hanc perficis arceem,
 Seu Maximine, sancte ve Avite, micas.
 Inde Parisiacas properant cito visere sedes,
 Quo Stephanus c martyr culmina summa tenet,
 Quo, Germane, tuum colitur sanctissime corpus,
 Quo Genueffa micat virgo dicata Deo.
 Irimino d plaude libens, quod sæpius ecce rogasti:

a Præclara Aurelianensis urbs, *Orléans*, sedet et ipsa ad Ligerim (*la Loire*), sed supra Andegavensem, sive *Angers*, quo Aquisgranensi et Parisiensi ex urbe potissimum populi confluebant ad invisendum novum Augustum. Uti adnotatum in Vita Ludovici, ipse quoque Rampo, antequam perveniret Thedwat, Aurelianensem devenit ad urbem.

b Ibi adhuc visitur omnium amplissimum, illudque cathedrale templum sub titulo Sanctæ Crucis Deo Opt. Max. dicatum. *Anianus*, *Heburcius*, *Maximinus* et *Avitus*, sancti viri, sub quorum nomine insigniores aliæ basilicæ in Aurelianensi civitate majore cultu frequentabantur.

c Et hic enumerantur præcipua Parisiorum templa, quæ pius Augustus tunc visitavit. Res nota nil aliud exposcit, nisi quod hinc discere possumus, basilicam Sancti Stephani paucis post Clodovei regnum annis conditam, atque anno 1610 a Margarita regina restitutam, olim inter præcipuas fuisse Parisiis, ne dicam præcipuam.

d Seu *Hirmino*. Erat is abbas celeberrimi monasterii Sancti Germani de Pratis, cujus gloriam mirum auxerunt, et adhuc augere pergunt clarissimi monachi e Congregatione Sancti Mauri. Teste Egin-

A Cæsar adventum, dante Tonante, vides.
 Nec tua præterit, Dionysi, culmina martyr,
 Quin adiens tibimet posceret auxilium.
 Hinc iter arripiunt, Francorum regna peragranti,
 Tramite pacifico rex Aquis ingreditur.
 Eia, Camœna, Deum precibus pulsare supinis
 Restat, quo nobis conferat eloquium.
 Quil prius incipiam? cum quæ gerit omnia prima,
 Constant, atque micent gesta benigna viri.
 Denique limitibus firmatus ordine regni,
 Finibus imperii dispositisque simul,
 Protinus expendit thesauros largus avitos
 Pro mercede patris, atque animæ requie.
 Quæque patrum virtus Carolus congesserat, ipse
 Pauperibus tribuit, ecclesiisque sacris.
 B Aurea vasa dedit, vestes, seu pallia multa.
 Argenti cumulat ampla talenta meri.
 Spargit opes varias, arma innumerandaque valde:
 Munera distribuit pauper habenda tibi.
 O felix Carolus, sobolem qui liquit in orbe,
 Qui satagit cœli, quo pater, intret iter.
 Carceris antra aperire jubet, trusosque relaxat,
 Exsilio relevat pro pietate viros.
 Mira facit, prorsus memori narranda relatu,
 Unde sui fama nunc super astra manet.
 Eligit extemplo missos e, quos mittat in orbem,
 Quorum vita proba sit, generosa fides.
 Munera quos nequeant flecti, nec sæva potentium
 Blandities, favor, aut ingeniosa lues.
 Qui peragraret celeres Francorum regna perampla,
 C Justitiam faciunt iudiciumque simul.
 Quos pater, aut patris sub tempore presserat ur-
 [guas
 Servi ium, relevent, munere f sive dolo.
 O quantos qualesque viros, quos aspera jura
 Lexque anrata premit, atque potens pretio.
 Liberat ipse potens, et libertatis honorem
 Præstat habere sui Cæsar amore patris!
 Atque suis manibus præfirmat munere chartas e,
 Degere quis cuncto tempore jure queant.

hardo et iste abbas subscripsit postremis tabulis Caroli Magni. Nonnulla ejus acta memorat Mabillonius in *Annal. Benedictin.* ad annum 823.

e Egregium hunc morem veterum Francorum regum satis norunt eruditi, sed non satis laudant. Nempe deligebantur eximii viri, qui vice regis ingentique cum auctoritate provincias peragrabant ad singulorum hominum causas audiendas ac deliberandas, ut ipsimet profitebantur. Eorum proinde virtute et cura abusus tollebantur, lites dirimebantur, præpotentibus terrores ac penæ incutebantur. Plurima mentio istorum occurrit inter Leges Langobardicas et in Capitularibus regum Francorum, atque apud alios vetustos auctores. Plurima etiam illorum placita habentur cum edita, tum inedita; atque in his seligendis potissimum emicuit Ludovici Pii prudentia et charitas.

f Refertur hæc vox, uti et *dolo*, ad servitium. Nempe multos liberorum hominum potentes viri inique sibi effecerant servos, aut pecunia data, aut dolo, sive *ingeniose*, ut Leges loquuntur. De hisce non una est lex inter Langobardicas, atque inter Capitularia regum Francorum.

g Manumissionum veterum charte plures exi-

Belliger ipse pater cum regna acquireret armis,
 Intentus bellis assiduusque foret,
 Tum vitium ^a hoc passim spissis succrevit aristis,
 Sed tamen adveniens mox, Ludovice, secas.
 Qualia per mundum contregit gesta celidri ^b !
 Christicolis cessit munera quanta quidem ?
 Hæc canit orbis ovans late, vulgoque resultant ;
 Plus populo resonant, quam canat arte melos.
 Cui ^c clarescens crescit doctrina per orbem :
 Commissum imperium ordinat, armat, alit.
 Tum jubet acciri Romana ab sede patronum,
 Cui Stephanus ^d nomen sæcula læta dabant.
 Paret amore Sacer ^e, jussisque obtemperat almis,
 Francorum properat visere regna libens.
 Cæsarem ^f Rhemis lætus prospectat ab urbe,
 Quos ibi ^g concilium jusserat ante fore.
 Concurrunt varii, redeuntque sub ordine missi
 Cæsaris, atque Sacri vota benigna ferunt.
 Nuntius ante volat, narret qui præsulis ardens
 Romani adventum, concelerante gradu.
 Tum Ludovicus agens clerum, populumque se-
 [natum,
 Ordinat, instituit, præparat, atque locat.
 Dextram qui teneant partem, teneantque sinistram,
 Qui prior accedat, quique sequatur iter.
 Turba sacerdotum dextram tenet agmine longo,
 Psallentes spectant religione patrem.
 Parte alia proceres lecti, primique potentes
 Consistent ; populus posteriora tenet.
 At medius Cæsar gemmis auroque refulgens,
 Veste licet radiet, plus pietate micat.
 Conveniunt tandem diversis partibus ambo ;
 Ille gradu ^h pollens, hic bonitate vigenens.
 Alter in alterius conspectum ut lumina fixit,
 Currit in amplexus mox celerando pios.

stant ; easque singuli, dum libertate donarentur, sibi a dominis manumittentibus conquirebant, ut, si opus foret, exinde libertatem eandem in judicio tuerentur. *Chartas ingenuitatis* tunc appellare in usu fuit. Quod præ cæteris summe pius imperator Ludovicus præstitit, ipse manu sua propria manumissorum chartas signare consuevit.

^a Ubique invaluerat mos sub Carolo Magno, et spissis aristis, hoc est per multos annos, vitium hoc succreverat, ut liberi homines, eorumque conjuges et liberi in servitute traherentur, neque tantum ex hostibus devictis, sed etiam ex ipsis regno Francorum subjectis. Ejusmodi morbo presentissimum remedium adhibuit Ludovicus Pius. Vide inter Leges Langobardicas ejusdem Augusti legem, *Primum omnium*.

^b Sive *chelydri*, scilicet Satanæ.

^c An potius *cujus* ?

^d Hujus nominis *quartus*, quem alii *quintum* appellare consueverunt. Eum a Ludovico Pio in Franciam accitum auctor est poeta noster. Theganus vero secus sentire videtur, hæc de eodem papa scribens : « Statim postquam pontificatum suscepit, jussit omnem populum Romanum fidelitatem cum juramento promittere Ludovico ; et dirigens legatos suos ad supradictum principem, nuntiavit ei, ut libenter eum videre voluisset in loco ubi quæ sibi placuisset. » Neque dispar esse videtur Eginhardi sententia in *Anal.* Francorum. Anastasius in ejus Vita nihil aliud habet, nisi eum arripuisse iter in Franciam,

A Rex tamen ante sagax flexato i poplite adorat,
 Terque quaterque, Dei, sive in honore Petri.
 Suscipit hunc supplex Stephanus, manibusque sa-
 [cratis

Sublevat a terra, basiat ore libens.
 Nunc oculos, nunc ora, caput, nunc pectora, colla
 Basiat alterutri rexque, Sacerque pius.
 Tum manibus palmas digitos digitisque tenentes,
 Cæsar cum St phano candida tecta petit.
 Ecelesiam peragrant primo, precibusque Tonantem
 Compellant, grates votaue danda canunt.
 Mox aulam repetunt, ad prandia magna volando :
 Considunt, manibus dant famuli latices.
 Pseudia digpa colunt, præstant munera Bacchi,
 Et sermone pio jam super ora movent.

B O sacer antistis i, Romani pastor ovilis,
 Qui vice apostolica pascis ovile Petri
 Quæ te causa tulit (Cæsar sic orsus) ad istam
 Francorum patriam ? redde responsa mihi.
 Ille ut erat placidus, pacato pectore fatur,
 Perlustrans regem vultibus assiduus :
 Quæ reginam Austri quondam sapientis amore
 Per varias plebes, per freta, perque nives,
 Hæc me causa tuas, Cæsar, perduxit ad arces,
 Qui Salomonicas fers mihi rite dapes.
 Fama meas dudum, princeps, pervenit ad aures,
 Quanta Dei populo fers pater auxilia,
 Quantaque per mundum resplendent dogmata vestra,
 Præcellis ^l tuos arte fileque patres.
 C Non tamen obsistens potuit res ulla volentem
 Frangere, quin possim cernere gesta tua.
 Sermo quidem nullus valuit mihi tanta referre,
 Quanta meis confers gesta benigna oculis.
 Reginæ ergo tibi illius nunc verba renarro,
 Quæ Salomonicis auribus ipsa tulit.

ⁱ pro confirmanda pace, et unitate sanctæ Dei Ecclesiæ. » Reliqua vero illic ab eo gesta præterit, quæ a Francorum chronologis sunt petenda.

^l Pro sacerdos. Pluries infra eadem vox occurrit.

^l Lego *Cæsar eum*. Et reapse Ludovicus Augustus Stephano papæ, uti Eginhardus scribit, « Rhemis occurrere statuit. » Sive, ut habet auctor Vitæ ipsius Ludovici, « adventum ejus Rhemis sustinere statuit. »

^l Restituo *quo sibi*. Id est, quo in loco ad pontificem excipiendum coacti ante fuerant, Ludovico jubente, clerus et proceres regni.

^l Scilicet Stephanus pontifex, dignitate regi præcellens.

^l Non solum flexo genu Ludovicus Augustus Stephano obsequium exhibuit, sed etiam plus fecisse videtur ex hisce Thegani auctoris synchroni verbis : « Descendit uterque de equo suo, et princeps se prosternens omni corpore in terram tribus vicibus ante pedes tanti pontificis, et tertia vice erectus salutavit pontificem, » etc.

^l Pro *Antistes*. Ita in ms.

^l Antea nos monuit poeta, atque iterum infra repetet, accitum fuisse pontificem a Ludovico Pio in Franciam. Nunc Ludovicum inducit sciscitantem causam cur ille se in Gallias contulerit. Non bene ista cohærent. Et quidem postrema hæc cum reliquis eorum temporum chronologis concordant, prodentibus Stephanum IV sponte illuc profectum.

^l Scripserit fortasse Nigellus *præcellisque tuas*.

Cerneret ut regem, famulos, sive ordine vestes,
 Pincernasque suos, sive domos varias :
 Felices famuli, felices denique servi,
 Qui stant et cernunt inclyta gesta tua.
 Haurit et aure pia qui dogmata vestra beatus,
 Et populus felix, regna beata simul.
 Sit Deus excelsus toto recolendus amore,
 Qui tibi concessit dogmata tanta pater ;
 Cui placet, atque thronum qui dat retinere pa-
 [ternum,
 Dilexitque suos te super instituens.
 His regina Saba est Salomonem affata potentem :
 His ego te supplex ausus adire fui.
 Tu tamen es potior, tu rite potentior exstas :
 Ille umbram retinens, tu quia vera colis.
 Ille fuit sapiens nimium, sed cessit amori ;
 Tu sapiens caste vivis amore Dei.
 Israel ille fuit regnator solius arcis :
 Tu pius Europæ regna potenter habes.
 Ergo Deum cuncti precibus pulsemus opimis,
 Ut te conservet sæcla per ampla suis.
 His aliisque Sacer quam pluribus insuper alium
 Compellat regem, Cæsar et ipse Sacrum.
 Pocula densa volant, tangitque volentia Bacchus
 Corda, fremit populus lætitia unanimi.
 Transactis epulis surgunt, mensisque relictis
 Cæsar cum Stephano tecta secreta petit.
 Noctem illam curis, variisque sub ordine rebus
 Dimittant : oculis somnus at ipse fugit.
 Mane novo Cæsar Stephanum proceresque senatum
 Convocat : ast illi regia jussa colunt.
 Cæsar in excelsa consedit sede togatus,
 Multa tenens animo, quæ parat incipere.
 Aurea sella Sacrum lateri sociavit amico,
 At proceres resident ordine quisque suo.
 Tum pius hæc Cæsar, Sacro, famulisque subactis
 Edidit ore prior aurea verba sonans :
 Audite hæc, proceres, et tu, sanctissime præsul,
 Hoc commune bonum suscipite unanimes.
 En mihi cunctipotens miseratus regna paterna
 Cessit habere Deus, et decus omne simul.
 Non meritis, ut credo, meis, sed patris honorem
 Hunc miserans Christus cessit habere mihi.
 Ergo precor fidos, et te, præclare sacerdos,
 Ut mihi consilii rite feratis opem.
 Et ferte auxilium qui mecum regmina nostra
 Servatis, famuli, tuque beate Sacer,
 Quo clerus, populusque meus, pauperque, potensque
 Jura paterna sequi me faciente queant.
 Regula * sancta Patrum constringat in ordine
 [clerum,

* Innuvit poeta librum de *Vita clericorum*, sive de *Institutione canonicorum*, quam tunc pius iste Cæsar meditabatur, et ipso curante subinde ipso anno 816 in concilio Aquisgranensi statuerunt episcopi. Quod piæ institutum, in paucas antea ecclesias inventum, deinde per universa regna Francorum, atque adeo per ipsam Italiam propagari ceptum est. Hæc de Ludovico habet Ademarum in suo Chronico :
 † Jussit fieri Regulam canonicis, excerptam de diversis Patrum scripturis, decrevitque eam observari-

A Et populum sociæ lex veneranda Patrum.
 Et monachorum ordo Benedicti dogmate crescat,
 Moribus et vita pascua sancta petat.
 Dives agat legem, pauper teneatur eadem,
 Nec personarum sit locus atque modus.
 Munera sæva locum nullis redimita metallis
 Haud teneant, cedant dona maligna procul.
 Si quoque jure gregem Domini nos pascimus alium,
 Quem mihi, sive tibi, pastor amate, dedit :
 Corrigimus pravos, donamus munere justos,
 Et facimus populum jura paterna sequi :
 Tum Deus excelsus nobis, populoque sequaci
 Præstabit miserans regna beata poli,
 Atque in præsentis nostrum servabit honorem,
 Infestos hostes hic procul^b ire facit.
 B Nos simus clero exemplum, seu norma popelli :
 Justitiam doceat præsul uterque suos.
 Israel ille Dei populus dilectus amore,
 Qui pedibus siccis per maris ivit iter,
 Cui Deus in eremo tantis labentibus annis
 Manna cibum tribuit, rupe volucre dapes ;
 Cui fuit arma Deus, gladius, scutumque viator,
 Ad repromissum vexit honore locum ;
 Quo præcepta Dei servavit adusque docentis,
 Justitiam coluit, judiciumque dedit ;
 Dumque in amore pio Dominum dilexit eundem,
 Non aliena sequens, sed pia dicta Dei :
 Adversas illi prostravit numine gentes,
 Prospera cuncta dedit, atque inimica tulit.
 O felix semper Domini si jussa secutus
 C Adforet, æternum regna teneret ovans.
 Divitiis incaute ut primo indulsit opimis,
 Justitiam liquit, et simul omne bonum,
 Deseruitque Deum, coluit mox idola vana :
 Idcirco passus tot mala rite fuit.
 Sed Pater architenens plagis variisque flagellis
 Correxerat, docuit, pristina jura dedit
 Ut miser afflictus Domini meminisse volebat,
 Mox pius altor enim suscipiebat eum.
 Hæc gens sola Deum norat, partimque Tonantis
 Parebat dictis, atque colebat eum.
 Cætera turba quidem servabat jussa celidri,
 Factorem ignorans, dæmonis orsa sequens.
 Hic per trinquadrum^c regnabat, proh dolor ! orbem,
 Et genus humanum in sua regna dabat.
 D Jamque sacerdotes, reges, solemnica jura
 Cessabant prorsus, hostia sive sacra.
 Tum pius indoluit genitor, Verbunumque salutis
 Transmisit mundo, ut nos pius erueret.
 Ille lavit proprio miserans de sanguine mundum,
 Dogmata clara dedit, justitiam docuit.

dam a canonicis, ut sicut monachi respiciunt ad librum Regulæ sancti Benedicti, sic perlegant canonici inter se librum Vitæ clericorum. † Nihil habet hic poeta de sanctimonialibus, quibus tamen regulam quoque præscribendam Ludovicus curavit.

^b Fortassis, *hinc procul*.

^c Pro *triquetrum*, hoc est per tres partes orbis, sive per totum terrarum orbem, quem in tres partes tunc dividebant, America nempe tunc temporis plane ignota.

Infernique potens confregit numine valvas,
 Eruit electos, dæmonis arma tulit.
 Inde superna petens conscendit in æthera victor,
 Christicolum nobis nomen habere dedit.
 Quisque cupit Christi nunc nomen habere, necesse

[est

Quo caput abscessit, prendere certet iter.
 Quamvis dante Deo totus nunc mundus abundet
 Christicolum turbis, Ecclesiæque fide,
 Nec sit opus Domini famulos pro nomine cædi,
 Cum passim Christi nomen in orbe boet;
 Et male fida cohors, Domini quæ dogma refutat,
 Cuspide Christicolo jam procul acta fugit;
 Quamvis Ecclesiæ Patres, nostrosque priores
 Mors tulit atra quidem, nunc tenet aula Dei:
 Morte licet nequeamus, eos certemus ovantes
 Corde sequi puro, justitiæque, fide.
 Diligat omnis homo fratrem, monitante Joanne,
 Quem videt, ut Christum cernere mente queat.
 Hic ait ad Petrum: Simon, me diligis, an non?
 Ter cui Petrus ait: Scis quia temet amo.
 Si me, Christus ait, hortor, tu diligis, agnos
 Pasce meos, Petre, cum pietatis ope.
 Ergo, Sacer, plebem nostri est curare subactam,
 Nobis quam Dominus pascere constituit.
 Tu sacer antistitis, ego rex sum Christicolarum:
 Scrvemus populum dogmate, lege, fide.
 Addidit at Cæsar paucis hæc insuper ore,
 Quæ sacer antistitis suscipit aure pia.
 Si tua jura a manent, Petri qui regmina curas,
 Et vice partita pascis ovile suum.
 Sin aliud, penitus moneo, ut mihi cuncta sacerdos
 Edicas: faciam mox tua verba libens.
 Ut mea progenies Petri servavit honorem,
 Sic ego servabo, præsul, amore Dei
 Mox vero famulum revocat Helisachar b amatum,
 Aure sonans cujus hæc pia dicta dabat:
 Excipe, vade cito, et firmis hæc insere chartis c,
 Quæ volo perpetuo fixa manere quidem.
 Censeo per regnum nostro moderamine septum,
 Atque per imperium, dante Tonante, meum.
 Ut res Ecclesiæ Petri, sedisque perennis,
 Illæscæ vigeant semper honore Dei.
 Ut prius Ecclesia hæc pastorum munere fulta
 Summum apicem d tenuit, et teneat volumus.
 Crescat honor Petri nostro sub tempore: crevit
 Temporibus Caroli patris et utque mei.
 Addimus at, præsul, tantum est ut supra locutum,
 Justitiam recolat qui sedet arce Petri.

a Scilicet: Dic mihi, sanctissime pontifex, num jura (scilicet temporalia) sancti Petri intacta sint, an vero quisquam ea minuerit aut usurparit.

b Fuit is Ludovici Pii cancellarius, multaque prostant ejusdem Augusti diplomata, quæis subscribit *Durandus diaconus ad vicem Helisachar*. Appellatur autem ab Eginhardo et Agobardo *presbyter et abbas*. Et sane multis cœnobiis ea ætate præfuit titulo *abbatis*, ut mirari desinamus nostrorum temporum mores, ab iis minime absimiles.

c Quas dolendum est ante multa sæcula periisse.

d Primatum pontificis maximi in Ecclesia Dei,

A Hæc est causa, Sacer, qua te accersire rogavi.
 Adjutor fortis esto beate mihi.
 Tum Sacer ad cœlum palmis cum lumina tendens
 Orabat, recinens hæc quoque verba Deo:
 O Dee celsitonans, qui regmina cuncta creasti
 Nate simul Christe, Spiritus atque sacer;
 Tu Petro, qui cœli præclarus claviger exstas,
 Rete trahis populum ad cœlica regna tuo;
 Et vos cœlicolæ, quorum nunc corpora Roma
 Servat, et officia sedula digna parat:
 Ad populi regimen, regni Ecclesiæque decorem
 Servate hunc regem sæcla per ampla precor.
 Dogmate, marte, fide mores præcellit avitos,
 Curat et Ecclesiæ, imperiumque regit.
 Et sedem Petri summo præditat honore,
 B Et Pater, et Sacer est, altor, et arma suis.
 Hoc dicto celerans amplexibus hæsit amicis,
 Lætus honore suo, munere sive Petri.
 Inchoat, et cunctis monitans dat jussa silenti;
 Ore benigna refert hæc pius orsa pio:
 Roma, tibi, Cæsar, transmittit munera Petri,
 Digna satis digno, conveniensque decus.
 Tum jubet afferri gemmis auroque coronam,
 Quæ Constantini e Cæsaris ante fuit.
 Accipit ipse manu, verbis benedicit, et orat,
 Stemmata f clara tenens, lumina pansa polo.
 Qui regis imperium mundi, sæclumque gubernas,
 Qui Romæ e censes orbis habere caput,
 Exaudi, precibusque meis, peto, flecte benignam,
 Christe, aurem; votis rex pie quæso fave.
 C Adjuvet Andreas, Petrus, Paulusque, Joannes,
 Atque Maria Dei mater opima pii.
 Induperatorem hunc Ludovicum tempora longa
 Servate: abscedant tristia cuncta procul.
 Prospera cuncta date, nec non peto noxia longe
 Pellite: sit felix, sitque potensque diu.
 Hæc ait, et celerans sese convertit ad ipsum,
 Atque manu tangit verticis alta sacra.
 Conferat Omnipotens, auxit qui semen Abrahamæ,
 Ut videas natos, unde voceris avus.
 Dedat progeniem, duplicet triplicetque nepotes,
 Semine ut e vestro crescat opima seges,
 Quique regant Francos, nec non Romanque po-
 tentem,
 D Donec Christicolum nomen in orbe sonat.
 Uagvine suffuso, hymnisque ex ordine dictis,
 Cæsareo capiti mox decus imposuit.
 Hoc tibi Petrus ovans cessit mitissime donum,
 Tu quia justitiam h cedis habere sibi.

atque illius archieratica jura a sancto Petro in successores derivata, confirmat etiam Ludovicus Pius.

e Describitur hic coronatio Ludovici Pii, quam et reliqui Francorum annales memorant ad annum 816. Nemo autem, præter poetam nostrum, coronam tunc a Stephano papa adhibitam tribuit Constantino Magno.

f Id est, coronam manu tenens.

g Qui destinatis Romam esse caput mundi.

h Scilicet, Hoc tibi donum Petrus mittit, quia et tu ejus successoribus concedis exercere jura ac ju-

Tum videt induperatricem sociamque jugalem
 Irmingat ^a prorsus suscipit, atque tenet.
 Perspiciensque diu, ^b capiti dat mox decus alme,
 Et benedixit : Ave, femina amata Deo.
 Sit tibi vita, salus longos distincta per annos,
 Conjugis observes semper amata thorum.
 Multaque præterea cumulavit munera præsul,
 Aurum, seu vestes, quæ sibi Roma dedit.
 Dona dat Augusto. Augustæ, sobolique venustæ,
 Et famulis tribuit ordine dona suo.
 Cæsar ei grates sapiens persolvit opimas ;
 Muneribus Stephanum mox onerare jubet.
 Pecula bina dedit gemmis auroque polita,
 Cum quibus is Bacchi hæuriat hausta Sacer.
 Cornipedum glomerat præstantia corpora necnon,
 Qualia Francorum gignere terra solet.
 Aurea dona ferunt, argentea vasa sequuntur,
 Pallia rubra, simul candida linteola.
 Plura quid hinc memorem ? nam centuplicata recepit
 Munera Romanus ^c quæ arcibus extulerat :
 Hæc Saero ; at famulis Cæsar bonitate repletus
 Congrua dona dedit pro pietate sua.
 Pallia tincta quidem, nec non et corporis apta
 Tegmina, Francorum more peracta bono.
 Donat equos varios præstantia colla ferentes,
 Quorum vix poterant scandere dorsa sui.
 Hoc Sacer, et famuli lætantes munere doni
 Cum libitu Romam mox repedare parant.
 Missi quin etiam lecti mittuntur honore,
 Qui revehant Stephanum in sua regna sacrum.
 Cæsar at ipse pius Compendia ^d tecta revisit
 Lætus cum propria conjuge, seu sobole.
 Bigo ^e fidelis obit ; narrantur funera regi,
 Invitusque suum deserit, heu ! dominum.
 Divisitque dapes ^f, nec non partitur honorem
 In sobolem propriam Cæsar amore patris.
 Denique fama sonat latum vulgata per orbem,
 Quod pius induperans regna novare cepit ^g.
 Ordinat electos cleri, notosque fideles,
 Quorum vita sibi cognita, sive placens,

stítiam in populum Romanum : quo nomine designari arbitror temporalem auctoritatem, quam imperatores Franci pontificibus concessere in Urbem.

^a Scriberem *Irmingart* : utique enim *Irmingardam* video appellatam. Scilicet hæc prima fuit Ludovici Pii conjux.

^b Audi Theganum paria scribentem : « *Irmingardam* reginam appellavit Augustam, et posuit coronam auream super caput ejus. » De hoc nihil apud Eginhardum, neque apud auctorem Vitæ Ludovici Pii.

^c Scribendum, si quid video, *Romanis*, ut copuletur cum *arcibus*. Munera quæ inter Stephanum papam et Ludovicum Pium intercessere, memorarunt reliqui etiam rerum Francicarum scriptores, sed nemo tam affluenter ac poeta noster. De pontifice isto Agnellus in Vita Martini archiepiscopi Ravennatis hæc scribit : « Et hic in Franciam papa ad Ludovicum imperatorem [*supple profectus*], quidquid postulavit ab eo, obtinuit. »

^d Illic peractis, si Theganum audiamus, imperator Rhemis recedens, « venit Aquisgrani palatium. » Sed accuratius auctor Vitæ Ludovici scribit : « Imperator ad Compendium (nunc *Compiègne*) secessit, etc. Moratus autem ibidem viginti vel eo amplius

A Qui peragrent urbes regni, cœnobîa, castra,
 Cuncta sui implentes jussa benigna viri.
 Eia, ait, o famuli nostro nutrimine freti,
 Sive patris Caroli quos bene dogma docet,
 Intenti nostris omnino insistite jussis,
 Et mea verba pio pectore suscipite.
 Res equidem peragenda manet satis ardua vobis,
 Sed bona credo quidem, aptaque Christicolis.
 Ecce operante Deo, patrumque labore fideli,
 Limina regnorum inviolata manent ;
 Famaque Francorum hostes procul expulit atros ;
 Vivimus en læti, pacificeque, pie.
 Sed quia non bellis certandum est, ducimus aptum,
 Ut nos subjectis congrua jura demus.
 Nam prius Ecclesiæ culmenque decusque requiram,
 B Unde mei patres nomen in astra ferunt.
 Nam mihi mente sedet, dederim quod nuper in orbem
 Legatos, populos qui pietate regant.
 Nunc nunc, o missi, certis insistite rebus,
 Atque per imperium currite rite meum,
 Canonicumque gregem, sexumque probate virilem,
 Feminæum ^b nec non, quæ pia castra colunt.
 Qualis vita, decor, qualis doctrina, modusque,
 Quantaque relligio, quod pietatis opus.
 Pastoriq;ue gregem que convenientia jungat,
 Ut grex pastorem diligat, ipse ut oves.
 Si sibi claustra, domos, potum, tegimenque, cibum-
 [que
 Prælati tribuant tempore, sive loco.
 Haud aliter complere queunt ex ordine cultum
 C Divinum, nisi hæc det pia cura patrum.
 Sed tamen ecclesiæ vires pensentur, et arva
 Congrua, sive loca fertiliora minus.
 Inventa prorsus rotulis committite cordis,
 Et mihi sollicitè cuncta referre placet,
 Qui bene, quive minus, medieque, nihilque (quod
 [absit]
 Vivant, seu teneant dogmata prisca patrum.
 Hæc ego perpaucis vestris nunc insero verbis
 Auribus ; ast vosmet querere plura decet.

diebus, Aquisgrani hiematurus petiit. »

^e Ut supra vidimus, comes Parisiensis, atque ita Ludovico Augusto eharus, ut *filiam imperatoris ipsius duxerit uxorem*, sicuti fidem faciunt *Annales Lambecciani*, et *Hildensheimenses* ad hunc ipsum annum 816, ubi is *Piccopinus et Biego* appellatur : filia vero imperatoris *Elpheid*. Hanc *Alpaidem* nobis nominare liceat, ut aliis licuit. Teste poeta nostro comiti huic *Bigo* nomen fuit. Si pressius Theutonicorum more vox ista pronuntietur, inde exurgit *Picco*, atque adeo intelligas, *Bigonem et Piccopinum* unum idemque nomen fuisse.

^f Pro *substantias*, et non semel pnd hunc poetam occurrit. *Partitur honorem*, ut subinde legitur, satis ostendit, dignitates Bigonis divitas fuisse inter ejus filios. Ergo ex iis unus constitutus fuerit *comes Parisiensis*.

^g An potius *cupit* ?

^h Hoc est *sanctimoniales*, quarum etiam mores et claustra cognoscere ac emendare Cæsarei missi olim consuevere, non secus ac monachorum et canonicorum. Vide *Capitularia regum Francorum*, uti et *Leges Langobardicas*, ubi aliæ similes admonitiones ad missos occurrunt.

Legatos etiam monachorum ^a ex ordine lectos
 Cæsar adesse jubet, qui sua jussa colant,
 Quos iterum mittat per sacra monastica castra,
 Et rogat inquirant, ut pia vita meet.
 Vir Benedictus ^b erat cognomine dignus eodem,
 Vir quamplures ^c vexit ad astra viros.
 Hic erat in Geticis ^d regi prius agnitus arvis,
 De cujus vita pauca referre libet.
 Hic fuit Anianæ ^e merito prælatus ovili,
 Pastor, et abba, gregi regula blanda suo.
 Regis ut almus amor complerat pectora sacri,
 Quo monachorum ordo vitæque proficeret.
 Hic fuit adiutor, norma, exemplumque magister,
 Quo faciente placent nunc pia castra Deo.
 Moribus in sacris regnabat pulchra voluntas :
 Quantum homini licitum est cernere, sanctus erat. ^B
 Dulcis, amatus erat, blandus, placidusque, modestus,
 Regula cujus erat pectore fixa sacro.
 Non solum monachis, sed cunctis proficiebat,
 Omnia factus erat omnibus ipse pater.
 Ob hoc ergo pius Cæsar dilexerat ipsum,
 Vexerat et secum ad Francica regna simul.
 Hujus discipulos, rex per cænobia mittit,
 Fratribus exemplum normaue sive forent.
 Et jubet emendat quidquid potis est; nequeunt quæ,
 Ad se se referant cuncta notata stylo ^f.
 Rex pius interea, Benedictus et ipse sacerdos
 Pectore versabant munia amata Deo.
 Mox prior induperans blandis compellat eundem,
 Ut solitus, verbis semper, amore pio :
 Scis, Benedicte, reor, qualis mihi cura sit hujus
 Ordinis a primo, quo mihi notus erat;
 Propterea cuperem propriumque dicare sacellum
 Haud procul a nostra sede in amore Dei.
 Tres ergo ob causas, mihi crede, hæc corde vo-
 [luntas

^a Duos missos simul per provincias mittere mos fuit, quorum unus laicus, alter clero addictus. Episcopi ergo, aut abbates ad id muneris eligebantur, quorum etiam nomina in placitis eorum temporum leguntur. Episcopus tantum et comites exhibet nobis Capitulare ejusdem Ludovici spectans ad annum 825, tom. I, pag. 640, Baluzii. Sed hæc spectant ad annum 816 et 817, atque ad tempora conciliorum Aquisgranensium.

^b Piissimus ac celeberrimus abbas Anianensis, ac postea Indensis, cujus Vitam habes in Actis sanctor. Benedictin. Sæcul. iv, parte 1, pag. 194. Ejus monasterium situm fuit in Gallia Narbonensi, sive Occitania, atque in diocesi olim Magalonensi.

^c Ita in codice ms. Legendum *vir, qui quamplures*.

^d Idem Benedictus, ut in ejus Vita ab æquali scripta habetur, ex Getarum genere partibus Gotiæ oriundus fuit. Ita quippe olim appellata Occitania provincia, nunc *le Languedoc*, quia illic sedem fixerat Gothorum gens, in Hispanias quoque diffusa.

^e Monasterium olim insigne, situm ad Anianum fluvium, nunc in diocesi Montis Pessulani. Ab eodem sancto viro Benedicto conditum fuit.

^f Auctor Vitæ Ludovici Pii ad annum 817 : « Iidem constituit idem Deo amabilis imperator Benedictum abbatem, et cum eo monachos strenuæ vitæ per omnia, qui per omnia monasteria monachorum euntes redcentesque uniformem traderent cunctis

^A Accidit, e quis nunc ista referre volo.
 Cernis ut imperii gravitas mea pectora pressat
 Mole sua, rerum grandia jura nimis.
 Illuc nam poteram ^g requiescere forte parumper,
 Votaque præplacita ferre secreta Deo.
 Altera causa monet, quoniam tu nam ipse fateris,
 Ingratum voto hoc opus esse tuo;
 Nec deceat monachos ^h civilibus in ore rebus,
 Resque palatinas ferre libenter eos.
 Illuc sed poteras ⁱ fratrum curare labores,
 Obsequia hospitibus cura parare pia.
 Atque iterum nostras renovatus visere sedes
 Fratribus et solito ferre patrocinia.
 Tertia ^j namque patet, nobis nostrisque subactis
 Qualia lucra forent hæc loca propter Aquis :
 Si subito finis humani corporis esset,
 Hoc mandarentur membra sepulta loco.
 Illuc conversi ^k caperent mox munia Christi,
 Atque volens placitum consilium acciperet.
 Illis Sacer auditis, pedibus revolutus amicis,
 Laudat honore Deum, Cæsaris atque fidem.
 Hæc mihi semper, ait, nota est tua, Magne, volun-
 [tas,
 Quam Deus affirmet, qui dedit omne bonum.
 Dicitur *Inda* ^l locus, dudum constructus ab ipsis,
 Nomen aquæ retinens, quæ fluit ante fores.
 Millibus hic ternis regali distat ab aula,
 Quæ modo perlata nota vocatur Aquis.
 Cornigeris quondam sedes gratissima cervis,
 Ursis, seu bubalis apta, ferisque capris.
^C Sed Ludovicus agens purgavit lastra ferarum,
 Atque Deo gratum condidit arte locum.
 Fundavit satagens, rebus ditavit opimis,
 Quo, Benedicte, tua Regula sancte viget.
 Namque idem Benedictus erat pater illius ædis,
 Et Ludovicus adest Cæsar, et abba simul.

monasteriis, tam viris quam sanctimonialibus feminis, vivendi secundum Regulam sancti Benedicti incommutabilem morem. » Sed hæc fusius in Vita ipsius sancti Benedicti Anianensis apud Mabillonium.

^g Fortasse poeta scripsit *potero*.

^h Hoc adnotandum. Nam eo sæculo regiam aulam frequentabant abbates, atque ad munia palatii non invitati adhibebantur. Sed neque ipse Benedictus Anianensis aliter se gessit; diu nempe versatus in Aula, *Palatinus terebat fores*. Hinc tamen discimus non sponte id ab eo factum, quando is improbat *monachos civilibus rebus immixtos*.

ⁱ Pro, poteris.

^j Ill est, tertia causa patet cur mihi et populo utilissimum foret monasterium habere Aquisgrani vicinum.

^k Illis videlicet qui abjurare sæculum constituunt, vitamque monasticam eligunt, præsto erit cœnobium, quo sine mora conferre se possint.

^l De ædificatione hujus monasterii hæc habet auctor Vitæ sancti Benedicti Anianensis, num. 48 : « Vallis erat vicina, quæ a palatio, ut reor, sex non amplius millibus distat. » (Poetæ nostro distare tantum dicitur *millibus ternis*) « Quæ viri Dei placuit oculis : ibique imperator jussit construere miro opere monasterium quod vocatur *Inda*, mutato de rivulo ejusdem vallis nomine. »

Hæc loca sæpe collit, properatque revisere caulas,
Ordinal et sumptus, munera larga parat.

A Siste, Camœna, melos : celerans fratri ecce libellus
Consociandus adest, sine jocunda suo.

LIBER TERTIUS.

Cæsaris arma Dei crescebant munere celsi,
Gentibus et cunctis pax erat aucta fide.
Famaque Francorum Ludovici munere magni
Trans freta cuncta volat, et petit æthra poli.
More tamen prisco regnorum limina ^a Cæsar,
Electosque duces, adfore prima jubet.
Conveniunt omnes placito, parentique jubenti,
Partibus æque suis congrua verba sonant.
Nobilis inter quos Francorum germine Lantpreth ^b
Venit et ipse sua parte volendo citus.
Prævidet hic fines ^c, quos olim gens inimica
Trans mare lintre volans ceperat insidiis.
Illic populus veniens supremo ex orbe Britanni ^d,
Quos modo Brittones Francica lingua vocat.
Nam telluris egens, vento jactatus et imbri,
Arva capit prorsus, atque tributa parat
Tempore nempe illo hoc rus quoque Gallus ^e habebat,
Quando idem populus fluctibus actus adest.
Sed quia baptismi fuerat hic tinctus olivo,
Mox spatiare licet ^f, et colere arva simul.

^a Eos inuere videtur qui eodem sæculo appellari cœperunt *marchiones* sive *marchisi* a custodia limitum regni.

^b Pro *Lantperto*, sive *Lamberto*. Fuit is *Andicavensis*, sive *Andegavensis comes*, si Mabillonium in *Annal. Benedictin.* auscultamus, ac propterea Britannicæ minori, de qua infra agitur, sua ditione conterminus. Hunc auctor Vitæ Ludovici nudo nomine *Lantbertum* appellat ad annum 823. Tum ad annum 829, *comitem Lambertum* nominat. Ego *Namnetensem*, non *Andicavensem comitem* fuisse arbitror ex infra adnotandis.

^c Hinc ergo habes, *Lantberto* demandatam vicinæ *Britanniæ* finium tutelam. Eginhardus, ad annum 826, memorat *Britannici limitis custodes*. Adrevoldus *Floriacensis* in *Libro Miraculorum S. Benedicti*, cap. 33, hæc habet, acta post obitum Ludovici Pii : « *Marchisus Britannici limitis inter se dissidentibus bellum oritur. Quamvis enim Rainoldo occumbente victor Lambertus exstiterit, non adeo tamen victricia ab hoste retulit signa,* » etc.

^d Id est Britannicæ majoris, Angliæ nunc ; quam deserens ille populus, et in Galliam Celticam, sive *Armoricam* delatus, ibi sælem ac subinde dominationem statuit. Eginhardus in *Annalibus* ad annum 786, veterem commemorans historiam, ait : « *Cum ab Anglis et Saxonibus Britannia insula fuisset invasa, magna pars incolarum ejus mare trajiciens, in ultimis Galliæ finibus, Venetorum et Coriosolarum regiones occupavit.* »

^e Hoc est cum nondum Franci Gallias sibi subjecissent. Et quidem sæculo Christi quinto accidisse irruptionem hujusmodi, satis innunt Sidonius Apollinaris, Jornandes in *Historia Gothorum*, Gregorius Turonensis, et alii.

^f In ms. codice legebatur ex priore manu *tamen*, pro quo secunda manus posuit *licet*. Mihi retinere vocem hanc sensus gratia placuit.

^g Ita sensum instruendum puto : *pro jure*, hoc est pro justitia facienda hospitibus Gallis, iis offertur ab advenis Britannis *munus duelli*, hoc est singulare

Ut requies sibi cessa, movent mox horrida bella,
Et custode novo rura replere parant.

Lancea pro censu, munus pro jure duelli ^h
Redditur hospitibus, pro pietate tumor.

Francia in alterius ⁱ pulsabat regna triumphis,
Asperiora quidem quæ sibi visa forent.

Idcirco hæc tantos res est dimissa per annos,

Gens magis atque magis crevit, et arva replet.

B Jamque superba nimis Francorum regna lacessit ^j.

Nec contenta solo quo peregrina fuit

Infelix, ignara simul, contendere sueta,

Sperabat Francos exsuperare agiles.

Hunc vero, ut dixi, Lantpreth compellat avito

Cæsar more, rogans cuncta referre sibi.

Ut gens illa Deum recolat cultuque, fideque,

Ecclesiisque Dei qualis abundet honor.

Qui sit plebis amor, quæ sit justitia, quæ pax

Regis honor qualis, quod pietatis opus.

Insuper ad ^k nostros quæ sit salvatio fines :

Ordine cuncta suo dic, volo, France, mihi.

certamen. Infra etiam habes *belli munera more vehit*.

^h Supplendum videtur, *partis, gentis*, aut quid simile. Sensus est : Francorum populus, dimissa Britannicæ cismarinæ cura, studium omne collocabat in vincendis aliis regnis, quæ sibi acrius obstare aut obesse posse putabat.

ⁱ Sub ipsa Merovingicorum regum stirpe Britannici Cismarini rebellionem pluries fecere, testibus Gregorio Turonense et Fredegario in *Chronicis*. Anno quoque 786 Carolus Magnus « *perlidæ gentis contumaciam mira celeritate compressit,* » uti auctor est Eginhardus ; cujus etiam sunt verba ad annum 799 : « *Wido comes ac præfectus Britannici limitis cum sociis comitibus totam Britonum provinciam perlustraverat, arma ducum qui se dederunt, inscriptis singulorum nominibus, delulit.* » Eadem præferunt et alii Francorum annales. Auctor vero anonymus, sed synchronus, Vitæ Caroli Magni, apud Duchesnium, hæc ita narrat. « *Guido comes, qui in marciam Britannicæ præsidebat, una cum sociis ingressus Britanniam, totamque perlustrans, in deditioem accepit ; et regi arma ducum qui se dederant, inscriptis nominibus singulorum, præsentavit . . . et tota Britannorum provincia, quod nunquam antea* » (id quidem facile credere nos non sinunt Gregorius Turonensis, alique supra laudati rerum Francicarum scriptores), « *a Francis subjugata est.* » Quæ verba satis ostendunt, *marchisii* illis, sive *præfectis Britannici limitis*, ex quibus unus erat Lantbertus Namnetensis comes, nihil juris fuisse in Britanniam minorem, sed iis duntaxat datum Francorum fines sive limites a Britannis tueri, quos sui comites aut duces, nuncupati etiam *reges*, olim regere consueverunt, a supremo tamen jure Francorum regum non omnino absoluti.

^j Ergo Francici regni ditio tunc in Britanniam minime penetrabat ; sed ad fines Britannorum consistebat, ea, ut reor, de causa, quod rursus gens illa rebellans Francorum imperium contemneret.

Olli respondit fido de pectore Lantpreth,
 Cæsareum acclinis basiat ore genu ^a.
 Gens, ait, illa quidem mendaxque superba, rebellis
 Hactenus existit, et bonitate carens
 Christicolum retinet tantummodo perfida nomen,
 Namque opera, et cultus sunt procul, atque fides.
 Cura pupillorum, viduæ, sive ecclesiarum
 Nulla manet : coeunt frater et ipsa soror.
 Uxorem fratris frater rapit alter, et omnes
 Incestu vivunt, atque nefanda gerunt.
 In dumis habitant, lustrisque cubilia condunt,
 Et gaudent raptu degere more feræ.
 Justitiæ virtus nullam sibi vindicat aulam,
 Linea iudicii hinc fugit acta procul.
 Rex ^b Murmanus ^c adest cognomine dictus eorum,
 Dicit si liceat rex, quia nulla regit.
 Sæpius ad nostros venerunt tramite fines,
 Sed tamen illæsi non rediere suos.
 Hæc Lantbertus ait, reddit cui talia Cæsar,
 Insignis meriti, pacificusque, pius :
 Est res dura nimis hæc, est et inepta relatu,
 Quæ, Lantperte, meis auribus ore sonas.
 Ut peregrina mecum ^d gens gratis incolat arvom,
 Atque superba movet improba bella meis.
 En decet, et licitum facinus hoc Marte revelli,
 Ni mare subsidium, quo petiere, ferat.
 Præstat ut ad regem missus mittatur eundem,
 Qui bene nostra sibi perferat orsa prius.
 Est quoque rex i.lem sacro baptismate tinctus :
 Idcirco hunc primo nos monitare decet.
 Witchariumque ^e vocat, qui forte advenerat illuc,
 Vir bonus, atque sagax, et ratione capax.
 Ito celer Wichart, nostra hæc mandata tyranno
 Haud dubitanda refer, ordine iussa tibi.
 En mea rura colit late, quibus exsul oberrans
 Ponto vectus adest, et genus omne suum.
 Nempe tributa vetat, nec non et prælia tentat,
 Atque minas Francis mandat, et arma parat.
 Nam post, dante Deo, quam regna paterna recepi,
 Imperiique decus, plebe petente simul,
 Hunc ex parte tuli, opperiens si forte fidelis
 Adforet, et nostra quærere jura velit.
 Jam magis atque magis mens improba nutat, et
 [armis
 Insuper extentis bella nefanda negat ^f .

A Nunc, nunc tempus adest, nec se infelixque suosque
 Decipiat : Francos pace rogando petat.
 Sin aliud, tu perge celer, rediensque renarra
 Cuncta mihi. Cæsar hæc pius orsa dabat.
 Witchar equo parat ire celer, pia iussa facessit ;
 Notus erat sibimet rex, domus, atque locus.
 Illius ast propter fines Wiccharius abha
 Regis habebat opes munere Cæsareo.
 Est locus hinc silvis, hinc flumine cinctus amœno,
 Sepibus, et sulcis, atque palude situs.
 Intus opima domus, hinc inde recursorat armis,
 Forte repletus erat milite seu vario.
 Hæc loca præcipue semper Murmanus amabat,
 Illi certa quies, et locus aptus erat.
 Forte celer Wicchar cursim devenerat illuc,
 B Alloquisque petit regis ut esse queat.
 Murman ut agnovit Ludovici Cæsaris almi
 Adfore legatum, illico mens refugit.
 Utque rei tantæ eventum cognoscere possit,
 Spem simulat vultu, contegit atque metum.
 Fit lætus, vi mox lætos jubet esse so lales,
 Tandem Witcharium in sua tecta vocat.
 Salve, Witchar, ait, Murman tibi dico salutem
 Cæsaris armigeri, pacificique, pii.
 Suspiciens prorsus reddit cui talia Murman,
 Oscula more dedit, Tu quoque, Wicchar, ave.
 Pacifico Augusto opto salus sit, vitaque perpes,
 Et regat imperium sæcla per ampla snum.
 Mox resident, cunctosque jubent procul esse ministros :
 Vocibus alternis mutua verba sonant.
 C Inchoat ore prior Wicchar, sibi iussa renarrat ;
 Pectore in ambiguo Murman, et aure capit.
 Me tibi transmisit Ludovicus Cæsar in orbe,
 Gloria Francorum, Christicolumque decus,
 Pace fideque prior, nulli quoque Marte secunus,
 Dogmate præcipuus, et pietatis ope.
 En sua rura colis late, quibus exsul et errans
 Ponto vectus ades, et genus omne tuum.
 Nempe tributa vetas, nec non et prælia tentas,
 Arma paras Francis insuper, atque minas.
 Nunc nunc tempus adest, nec te infelixque tuosque
 Decipias, illuc pace petendo veni.
 Cæsaris hæc ego, sed nostris de partibus ista
 Adjiciam paucis, Murman, amore tuo.
 D Si nunc sponte tua regalia iussa facessas,

^a Non semel supra vidimus, obtinuisse illum morem, ut proceres regem allocuturi, antea ejus *pedes* deoscularentur. Videsis Lantbertum, qui *genu* tantummodo *basiat*. Fortassis id prærogativæ, præstantioris dignitatis causa quibusdam indultum : quod et nunc faciunt S. R. E. cardinales, genu pontificis maximi deosculantes.

^b En appellatum *regem*, qui tempestate illa Britannis Armoris præerat. Et quidem non recens appellatio. Jordani in *Histor. Gel.*, cap. 45, memoratur *Riothimus rex Brittonum*, uti et Gregorio Turonensi in *Epitome Fredegarii secundum editionem Freheri*, *Cunobertus rex Britannorum*, qui tamen *comes* duntaxat appellatur in aliis codicibus. Apud ipsum Fredegarium ad annum 635 occurrit *Judacaille rex Britannorum*. Imo et post Ludovici Pii tempora in *Annalibus Bertinianis* ad annum 866 memoratum

videas *Herispojum regem Brittonum*. Cæterum ii plerumque appellati *comites*, seu *lucæ*. Certe non reges, sed reguli dicendi.

^c A Thegano *Murmannus Britannie dux* appellatur. Ac proinde ejus nomen emendandum videtur in *Vita Ludovici Pii* ab Astronomo scripta, ubi hæc ad annum 818 leguntur : « Nuntiator imperatoris protervia inobedientium Brittonum, qui in tantam insolentiam eruperant, ut unum suorum *Marmonium* nomine regem appellare ausi sint, subjectionemque omnimodis recusarint. » In alio codice Duchesnius addit legi *Marmanum*.

^d Et sensus et prosodiæ leges poscunt hic *meum*.

^e Is infra appellatur *abbas*. Vixit iis temporibus Wicardus abbas Indensis. Sed vereor ne diversa sint nomina *Witebarius* et *Wicardus*.

^f Errorem hic sentio. Scriberem *movet*.

Ut prior ipse monet pro pietate sua ;
 Et cupis ad Francos pacem retinere perennem,
 Ut decet, atque opus est sat tibi, sive tuis :
 Perge celer, regisque pii pia suscipe jura ;
 Non tua, sed potius debita redde soli,
 Consule, heu ! patriæ, populo rogo consule cuncto,
 Consule seu proli, conjugiiq; thoro.
 Præcipue cum vana colas, nec dogmata serves.
 Avia curva petas tu, populusque tuus.
 Ille pius forsân proprium te mittet ad arvom,
 Et majora tibi munera forte dabit.
 Esto esses magnus, magni reguator et arvi,
 Et tibi multa manus Lelligerumque decus,
 Auxilioque tuo gentes populique venirent,
 Ut Rutuli Turno sive Gamilla celer,
 Italiaque cohors cuncti venere Latini ;
 Non tamen Æneam vincere posse fuit.
 Si tibi Odysseos Pyrrhus, seu durus Achilles,
 Pompeius socero cum quibus arma parat,
 Non tamen in Francos fas est tibi tendere bello,
 Quorum arvis resides, et pietate manes
 Namque semel quicumque duello hos experiri ^a
 Cœperit ipse licet, et genus omne suum,
 Gens est Francorum nulli virtute secunda,
 Vincit amore Dei, exsuperatque fide.
 Pacem semper amat, nolens quoque corripit arma,
 Quis tamen arreptis nullus adire volet.
 Illorum quicumque fidem quæsitiv et arma,
 Lætanter vivit, pacificeque, pie.
 Eia age, rumpe moras, nec te in diversa perer-

[rans

Mens inimica ferat insidiando tibi.
 Ille solo vultus jam dudum intentus, et ora,
 Fixa tenet, terram percutit atque pede.
 Jam jam cunctantem Wicchar sermone polito
 Cœperat, atque minis flectere rite datus.
 Mente venenata thalamo cum perfida conjux
 Murman ad amplexus more superba petit.
 Oscula prima genu libabat, et oscula collo,
 Oscula dat barbis, basiat ora, manus.
 Itque redit gyro, tangitque perita partem ^b,
 Officiumque cupit insidiosa dare.
 Suscipit ille miser tandem hanc, strinxitque lacerto,
 Datque locum voti; conjugis acta placent.
 Et petit infelix aures, longeque susurrat,
 Avertit sensus moxque mariti animum.
 Ac velut in silvis pastorum frigoris anno
 Turba foco celerat ligna recisa dare.
 Hic fert apta citus, presiccò fomite sua amen
 Iste vehit, flatus ingerit ille libens,
 Jam rogos insiliens flammâs dabat, altaque tangit
 Sidera : pastorum frigida membra calent.
 Cum subito tonitru, grando, pluvixque, pruina
 Ecce fragore ruunt, et nemus omne tonat.
 Imbribus ast crebris invitus concidit ignis;
 Venerat unde calor, fumus et inde redit.

^a Pro experiri. Sed latere mendum potius puto :
 e: periat, aut quid simile, restituendum.

^b Non ita scripserit poeta. Divinare tamen nolim

A Wicchari haud aliter mulier funesta restinxit
 Verba, maritali pectore fixa boni.
 Atque etiam missum torvum despectat eundem
 Sublime aspiciens, et rogat arte sua :
 O rex atque decus Brittonum gentis optima,
 Dextera cujus avi nomen in æthra refert.
 Unde tuas talis conjux pervenit ad arces,
 Hospes ait, pacem, bellave sive canit?
 Olli subridens finxit mox talia Murman :
 Mittitur a Francis nuntius iste mihi ;
 Seu pacem, seu bella ferat, res ista virorum est.
 Officium perage, femina, rite tuum.
 Wicchar ut audivit verbis contraria verba,
 Protinus ore tulit hæc quoque verba suo:
 Murman, ait, regi quæ vis mandata remitte :
 B Jam nunc tempus adest jussa referre mihi.
 Ille, quidem tristes volvens sub pectore curas :
 Tempora sint placiti ^c hæc mihi noctis, ait.
 Ruricolâs terris somnus perfuderat, et jam
 Auroram revehunt culmine solis equi,
 Murmanis ante fores celerans Wiccharius abba
 Mane venit primo, poscit et orsa dari.
 Ecce miser tandem potu somnoque sepultus
 Murman adest, oculos vix aperire valens.
 Ebrius hæc ructans labris vix orsa remotis.
 Voce sonat, nunquam post placitura sibi :
 Perge, tuo regi celerans hæc verba renarra :
 Nec sua rura colo, nec sua jura volo.
 Ille habeat Francos, Brittonica regmina Murman
 Rite tenet, censum sive tributa vetat.
 C Bella cient Franci, confestim bella ciebo
 Neve adeo imbellis dextera nostra manet.
 Wicchar ad hæc : Semper nostros dixisse priora
 Fama fuit, quæ nunc mens mea certa feret,
 Instabiles animos motus mutantia prorsus
 Pectore consilia gentis habere tuæ,
 Femina sola viri potuit mollescere mentem,
 Atque susurrando vertere consilia.
 Sic Salomonis, ait, testantur dogmata regis,
 Quæ legit Ecclesia sæpius, atque colit.
 Abstrahe ligna foco : confestim deficit ignis.
 Sicque susurro procul, jurgia cuncta cadunt
 Sed quia jam nostris non vis parere suadelis,
 Vera canam vates, sumque propheta tuus.
 Francia cum primo sermonis dicta nefandi
 D Audierit, frendens mox tua regna petet.
 Tum millena tibi concurrent scuta virorum,
 Cuspide Francisco forte repletus eris.
 Et tua densatim complebunt milite rura,
 Teque tuos captos in sua regna ferent.
 Aut moriere miser, bibulaque jacebis arena,
 Solus et arma tua victor habebit ovans.
 Nec te decipiant saltus tremulaque paludes,
 Cum nemore et vallo sit tua septa domus.
 Olli respondit furioso pectore Murman ;
 Se solio attollens Britto superba canit :

quid ille scripserit.

^c Id est, consilii atque examinis.

Missilibus millena manent mihi plausira paratis, A
 Cum quibus occurram concitus acer eis,
 Scuta mihi fucata, tamen sunt candida vobis,
 Multa manent, belli non timor ullus adest.
 Hæc inter sese referebant vocibus ambo,
 Non tamen ambobus mens erat unanimis.
 Ille responsa ferens Wicchar propteranter abibat,
 Nuntiat et regi dicta nefanda pio
 Interea Cæsar Francorum regna recenset,
 Et jubet instanter arma parare sibi.
 Est urbs fixa maris, Ligeris quo fluminis unda
 Æquor arat late, ingrediturque rapax.
 Veneda ^a cui nomen Galli dixere priores,
 Pisce repleta, salis est quoque dives ope.
 Sæpius infestans Brittonum hanc turba nocentum
 Visitat, et belli munera more vehit.
 Ergo illuc Cæsar Francos, gentesque subactas
 Esse jubet placito, pergit et ipse simul.
 Conveniunt prisco Franci sub nomine primo,
 Assueti bellis arma parata ferunt.
 Alia Suevorum veniunt trans flumina Rheni
 Millia centenis accumulata viris.
 Et Saxona cohors patulis præcincta pharetris,
 Atque Turinga manus consociata venit.
 Multimodam pubem Burgundia mittit, et auget
 Francorum numerum consociando viros.
 Europæ referens populos, gentesque relaxo

^a Audi auctorem Vite Ludovici Pii : « Habitoque Venedis generali conventu, provinciam ingreditur. » Poeta noster satis aperte prodit, urbem hanc ad Ligeris fluvii fauces et ad oram maris sitam fuisse. Hujusmodi urbem quære nunc in tabulis geographicis : nullam invenies. Excisam fuisse hinc intelligis. Quare falluntur Baudrandus, Brietius, et alii, qui *Venetias*, seu *Venotorum urbem* antiquam in Gallia Celtica sitam, eandem putant atque urlem nunc *Vannes* appellatam; neque *Vannes* diversam a *Dariorigo* veteri scribunt. Equidem video in tabulis Pentingerianis Venetos longe a Ligeri positos. Sed provinciam, non urbem illic designari, veri simile est. *Dariorigum* ibi ad Ligerim statuitur. Adriano Valesio potius adhærendum, qui hoc vetus nomen *civitatis Venotorum* fuisse scribit in Notitia Galliarum.

^b Celeberrimus vir sub *Hilduini* nomine notior, archiepiscopi dignitate functus sub Ludovico Pio, abbas sancti Dionysii Parisiensis, Sancti Germani a Præti, aliorumque in Gallia posteriorum. In re nota progredior.

^c Nunc *Vitry*. Non unus in Gallia nominis hujus locus fuisse traditur ab iis qui *Victoriacum* et *Victriacum* idem putant : quod tamen facile non affirmari. Duplex autem *Victriacum* in *Aurelianensi Silva* statuitur ab Adriano Valesio, et Mabillonio in Diplomate, pag. 340; sed unum appendix alterius. In olim palatium regum Francorum, quod *Villæ* nomine, hoc est *Villæ regie* poeta noster designat.

^d Fuit is comes Aurelianensis cujus non una mentio in Annalibus Francorum apud Theganum, ac in Vita Ludovici Pii ab Astronomo scripta. Ejus autem per se adversus ipsum piissimum Augustum postea erupit.

Nondum iis temporibus invecus fuerat mos eruce signandi, qui expeditionem bellicam pro Christiana religione suscipiebant. Attamen aliquid simile jam tum præstitum, ex hisce verbis elucere quodammodo videtur. Hæc ita construenda puto : *quærit se armari munere et ope crucis.*

^e Episcopus Aurelianensis, ex historia Francorum atque ex ejus scriptis celeberrimus.

In mensas, claudi quæ numero nequeunt.
 Cæsar iter tutum per propria regna gerebat,
 Usque Parisiaca quo loca celsus adit.
 Jam tua martyr ovans, Dionysi, tecta revisit,
 Hilthuin abba, ^b potens quo sibi dona parat,
 Hinc, Germane, tui transitiv culmina tecti,
 Martyris et Stephani, seu, Genuvefa, tui.
 Aurelianensens sensim dehinc visitat agros,
 Victriacum ^c villam jam pius ingreditur.
 Quo Matfride ^d sibi pulcherrima tecta parasti,
 Munera magna dabas, atque placenda sibi.
 Sæpius inde means mox dictam visitat urbem,
 Se crucis armari munere ^e quærit ope.
 Obvius ecce venis presul sanctissime Jona ^f,
 Reddere digna paras debitor atque volens.

B Jamque, Aniane ^g, tuam properando revisitat ar-

Et sibi præstari flagitat auxilium.

Tum, Durande ^h, frequens currisque, recurris, et

Quæ tibi Cæsareo munere cessa manent.

Inde Turonus adit Martini culmina celsi,

Visere Mauricii martyris atque pii,

Eia age tempus adest, Fridugise ⁱ magister, et in-

Cæsaris adventum gratulabunde vides.

Munera ^j magna offers : Martinus flagitat almus,

^k Scilicet monasterium *Sancti Aniani*, positum in Aurelianensi urbe, cujus etiam supra meminera, nunc *Saint-Aignan d'Orléans*.

^l Clarissimus Mabillonius in Annal. Benedictin. ad annum 826 commemorat diploma Ludovici Pii, ejusque filii Lotharii, concessum *Durando abbati* pro monasterio nuper ædificato in pago Narbonensi in honorem *beatissimi Aniani confessoris Christi*. Ad hæc Mabillonius : « Qui fuerit ille Durandus abbas, haud compertum. Non videtur ulli monasterio adductus fuisse, sed potius unus ex illustribus illis abbatibus qui in comitatu imperatoris erant. » Ego, si quid video, ex poetæ nostri verbis elicio, abbatem hunc fuisse monasterii Aurelianensis Sancti Aniani, qui sub ejusdem sancti confessoris nomine alia deinde monasteria pro consuetudine illorum temporum ædificavit, aut ædificanda curavit.

^m Fuit ille abbas monasterii celeberrimi Sancti Martini Turonensis, qui postremis tabulis Caroli Magni subscripsit, Eginhardo teste; vir in Annalibus Benedictinis sæpe memoratus; anno 822 et diutius insigni munere cancellarii operam Ludovico Pio navavit; ita enim iis temporibus mira facilitate aut advocabantur, aut irrepebant monachi, seu potius abbates, in aulam regum et Augustorum. *Magister* appellatur, qua ratione etiam Aldricus episcopus Senonensis in ejus Vita sæcul. iv Benedictin. institutus dicitur a Ludovico Pio *præceptor palatinus*, hoc est, qui præcepta, seu diplomata regia scribebat, uti Mabillonius interpretatur.

ⁿ Animadvertite singulos abbates atque episcopos dona adduxisse ad Ludovicum Augustum. Ad eorum temporum mores id spectabat. Duchesnius tom. II Rer. Francic., fragmentum adfert de monasteriis regni Francorum, quæ anno 817 in regno vel imperio Ludovici Pii « dona et militiam facere possunt, quæ sola dona sine militia, quæ vero nec dona nec militiam, sed solas orationes pro salute imperatoris vel aliorum ejus ac stabilitate imperii. » Vide etiam Vitam Wake abbatis, iis temporibus celeberrimi, quem poeta noster nescio cur omiserit. Illum fortasse infensum sibi senserat.

Ut sibi tutum itiner^a præstet habere Deus.
 Andegavensis^b ovans Cæsar pervenit in urbem,
 Sacre Albine, tuum corpus honore petit.
 Obvius occurrit lætanti pectore charus
 Helisachar^c, validas sedulus auget opes.
 Namnetensis enim Cæsar se mittit in urbem,
 Oratu et precibus culmina^d cuncta petit.
 Jam, Lambert^e, tuis optatum denique votis
 Suscipis en regem, dasque potenter opes.
 Poscis ad invisos Cæsar properare Britannos,
 Dignetur tibi se mittere in auxilium.
 Cætera turba latet comitum, necnonque potentum,
 Quorum nec numerus, nec numerantur opes.
 Venenam adit tandem præclarus Cæsar, avito
 Prælia more parat, ordinat atque duces.
 Interea Murman satagebat Britto superbus
 Bella parare armis, ingenioque suo.
 Cæsar agens iterum solite pietatis amore,
 Actutum mittit, qui sibi cuncta ferant.
 Dic, ait, o misero, quæ se dementia torquet,
 Quidve struit, cogit bella parare sibi?
 Non memorat jurata fides, seu dextera Francis
 Sæpe data, et Carolo servitia exhibita?
 Quo ruit, insanusque volens sibi proditor exstat,
 Atque suæ proli, exsulibusque simul!
 Præcipue sit eum^f una fides nostrisque suisque.
 Dante Deo periet, proh dolor! absque fide.
 Illic finis, si præstat^g: agat, quæ jussio nostra
 Suadet eum, capiat mox mea frena celer.
 Christicoloque gregi jungatur pace fideque,
 Linqvat amore Dei dæmonis arma miser.
 Sin aliud, nam invitus agam, sed bella ciebo
 Densa satis nimium, atque verenda sibi.
 Itque reditque celer missus, præstantia regis
 Verba canit jussus, increpat, atque rogat.
 Ille miser merito pesti devotus iniquæ
 Nescit habere fidem, sed pia jussa fugit.
 Mandat acerba magis confixus mente, superbæ
 Conjugis oratu fervida corda gerit.
 Bella cupitque, vocat cunctos in bella Britannos,
 Ordinat insidias, præparat atque dolos.
 Interea Cæsar Brittonis dicta superbi
 Aure capit, Francis et recitanda jubet.
 His accensa cohors, jam dudum Marte parato,
 Castra movent, sonitum dat tuba terribilem.
 Sed pius induperans custodes ponit opimos

^a Pro iter. Neque desunt veterum Latinorum exempla.

^b Pro *Andegavensem*, quod et poeta scripserit. Apud eorum temporum scriptores occurrit *civitas Andegavis*. Fortassis etiam non *Andegavensis*, sed *Andegavis ovans* in autographo Nigelli fuit.

^c De illo jam supra egimus. Cancellarius nempe fuit Ludovici Pii, et pro ejus sæculi consuetudine multis monachorum monasteriis titulo *abbatis* præfuit. Hinc facile deprehendas, cœnobium Andicavense *Sancti Albini* (nunc *Saint-Aubin d'Angers*) eidem Helisachari commendatum fuisse.

^d Id est, templa præcipua Namnetensis urbis.

^e De quo supra fuit sermo. Eum Mabillonius putavit *comitem Andicavensem*. Sunt hic quæ evincunt, ipsum *Namnetensem comitem*, cum illic Cæsarem

A Omnibus, et mandat hæc in amore Dei :
 Ecclesias servate viri, nec tecta sacrata
 Tangite, et ecclesiis pax sit amore Dei.
 Salpicibus^b jam rura sonant, nemus omne resultat,
 Et cava per campos buccina pulsa gemit.
 Itur ubique, vias populis dat silva remotas,
 Milite Francisco rura repleta manent.
 Quærunturque dapes, lustrisque, palude repostæ,
 Atque solo sulcis ingenioque datæ.
 Prædantur miseri hominesque, pecusque juvenci.
 Res quoque nulla latet, nec latuere doli.
 Nulla palude salus, nec dumis abdita servant
 Claustra viros : Francus undique vastat opes.
 Ecclesias, ut Cæsar eis testatur, amabant :
 Cætera flammivomis tecta dedere focus.
 B Sed tamen in campis Francis occurrere apertis
 Nulla fides : bellum, Britto superbe, fugis.
 Per dumosa procul, felicum per densa reposti
 Apparent rari, prælia voce gerunt.
 Ut solium veniente gelu cadit arbore querna,
 Ut pluvia autumnno, rosque calente die,
 Haud aliter miseri complebant strage ferarum
 Brittones lustra, sive paludis agros.
 Bella per angustos agitabant improba calles,
 Ædibus inclusi prælia nulla dabant.
 Jam, Murmane, tuæ passim peragratur arenæ,
 Avia lustra patent, atque superba domus.
 Interea Murman dumosis vallibus instans,
 Acer equos agitat, armaque nota capit.
 Affaturque suos lætus, proprioque superba
 C Pectore verba dabat, increpatque diu :
 Vos servate domum, conjux, proles, famulique
 Haud timidi vestras frondigerasque casas.
 Ast ego cum paucis, quo tutior agnina lustrem,
 Illuc ire paro, concomitando, viris.
 Credo quod indutus præda spoliisque refertus
 Ad mea tecta celer memet equo referam.
 Armat equum, semet, fidos armatque sodales.
 Ambas missilibus armat et ipse manus.
 Scandit equum velox, stimulis præfigit acutis
 Frena tenens ; gyros dat quadrupes varios.
 Et salitante fores potus prægrandia vasa
 Ferre jubet solito, suscipit, atque bibit.
 Conjugis amplexus, prolis, famulosque per omnes
 More petit hilaris, oscula lenta dabat.
 D Tum manibus crebro crispans hastile profatur :

exceperit. Eo autem tempore, ut supra vidimus, Andicavensibus præerat *Matfridus comes*. Nam quod in libro *Miraculorum sancti Dionysii* apud eundem Mabillonium sæcul. Benedictin., tom. III, part. II, pag. 826, occurrit, *Lambertus comes*, si attente inspicatur locus, non Andegavensis pagi, sed vicini *Fisci* comitem significat.

^f Num commune? id est una cosa comune.

^g Scriptum profecto a Nigello fuerit *perstat*; id est, si obfirmato animo in suo consilio perstat, hic erit illi finis.

^b A Græco *σάλπιγγος* mediæ ævi scriptores deduxere *salpicæ*, quæ *tubam* seu *buccinam* significat. Jam Vossius lib. III, cap. 45, de vitili sermon. et Ducangius in Glossario Latin. exempla congestere ex Alcuino, Althelmo, et Fulcherio Carnotense.

Conjux, aure cape quæ tibi verba dabo.
 Lanceolas quas cernis, ait, manibusque reflexat
 Murman, amata, tuus lætus equo residens :
 Si mihi certa fides, Francorum sanguine tinctas
 Aspicias hodie me redeunte domum.
 Credo quod incassum nullam Murmanis, amata,
 Dexterâ mittet : ave, femina amata, vale.
 His dictis celerans silvis se condit apricis,
 Ebrius, infelix te, Ludovice, petens.
 Hortatur socios firmato pectore in arma.
 Ire juvat, cuncti Martis amore ruunt.
 Cernitis, o juvenes, Francorum exercitus omnes
 Vastat agros, homines, et pecus omne trahit.
 O patriæ virtus, o quondam fama parentum
 Nobilis, heu frustra jam memorata pudet.
 Cernitis en miseris silvis considere cives,
 Nec campis audent hostibus arma dare.
 Nusquam tuta fides : ubi nunc promissa per annum
 Dexterâ ? nunc Francos nullus adire volet.
 En late regnant, lætique suruntque trahuntque
 Munera Brittonum tanta parata diu.
 Si fortuna foret, possim quo cernere regem,
 Namque sibi ferrum missile forte darem,
 Proque tributali hæc ferrea dona dedissem,
 Oblitusque mei pergerem in arma celer.
 Memet sponte mea morti dare nempe juvaret
 Pro patriæ laude, proque salute soli.
 Olli respondit quidam socia arma secutus,
 Vera canens nimium, non tamen apta sibi :
 O rex, vana cadunt tristi de pectore verba :
 Plus reticenda valent, quam recinenda modo.
 Millia multa vides Francorum plana tenere,
 Innumeri silvas lustra per alta ruunt.
 Rex idem vario stipatus milite celsus
 Tutus iter tritum per tua rura gerit.
 Eheu ! gens nimium quadrum diffusa per orbem,
 Imperiis cujus subditur omnis homo.
 Si, Murmane, placet, raros, quos cernis euntes,
 Persequere : ad regem tendere nulla fides.
 Ille caput volvens, tandem profatur, et inquit :
 Certa canis nempe, implacitura tamen.
 Non caruere genæ lacrymis, non corda dolore ;
 In varias partes mens male sana ruit.
 Mox quoque in adverso sese dedit ocuis hostis :
 Terga ferit, ferro pectora lata forat.
 Nunc huc nunc illuc armis furit ante paratis,
 More parentis agens nunc fugit, atque redit.
 Turba subulcorum jam Murmanis icta furore
 Multa jacet passim, opilioque miser.
 Qualiter ursæ rapax catulos amissa novos,
 Per rus, per silvas itque reditque fremens.
 Coslus erat quidam Francisco germine natus
 Non tamen e primo, nec generosa manus.
 Francus erat tantum, fama minus antea notus,
 Postea cui nomen dextera celsa dedit.

A Hunc Murmanus agens procul aspicit, ocuis et mox
 Fisis equo contra fervidus ire parat.
 Nec minus ille quidem fidis confusus in armis
 Hunc celerando petit : acer uterque nimis.
 Protinus hunc Murman verbis compellat acerbis :
 France, tibi primo hæc mea dona dabo.
 Hæc servata tibi jam dudum munera constant,
 Quæ tamen accipiens post memor esto mei.
 Hoc dicens, ferrum vibrans longe et jacit hastam ;
 Ille sagax clypei hanc procul egit ope.
 Coslus ad hæc armis, animo præstantior, atque
 Exsultans verbis, hæc tulit ore suo :
 Britto superbe, tuæ suscepi munera dextræ :
 Nunc decet accipias, qualia Francus habet.
 Calcibus astringens ferratis cornipedem mox
 B Murman in adversum concitus ire facit.
 Non hoc missilibus certandum est tempore parvis,
 Cuspide Francisco tempora lata forat.
 Ille caput ferro seu cætera membra parato
 Vestierat ; Francus sed tamen arte ferit.
 Concidit ad terram confixus cuspide Murmanus,
 Tristis et invitus corpore pressat humum.
 Coslus equo cadens stricto caput abstulit ense,
 Vitaque cum gemitu mox fugit acta procul.
 Murmanis ante comes Coslum percussit eundem,
 Victor et incautus, eheu ! Cosle, peris.
 Cosli namque puer, domini prævinculus amore,
 Actutum latera perforat hostis acris.
 Ille dolens plaga puerum confixit eundem :
 C Alter ab alterius vulnere flexus obit.
 Quattuor hi campo certabant Marte superbo.
 Victori et victo sors fuit una quidem.
 Intera castris paulum crebrescit, et auras
 Fama replet tenues, gesta novella canens.
 Scilicet infestum Murman cecidisse superbum
 Sorte sua, castris fertur inesse caput.
 Circumfusa ruit Francorum hinc inde caterva
 Visendi studio lætificata satis.
 Mox caput affertur collo tenus ense revulsum,
 Sanguine sædatum absque decore suo.
 Witchar adesse jubent, prorsus orantque referri,
 Vera an falsa canant, eligat ipse, rogant.
 Is caput extemplo latice perfundit, et ornat
 Pectine : cognovit mox quoque jussa sibi.
 D Murmanis hoc caput est, inquit, mihi credito cum-
 'eti.
 Cervix ista mihi sat bene nota manet.
 Cæsar at ipse pius telluri more cadaver
 Imponi miserans pro pietate jubet.
 Corpora Francorum mandantur namque sepulcro
 More pio, hymnis munere rite datis.
 Altera fama furit Brittonum lustra pererrans
 Voce tonat, regem sors tulit atra nimis.
 Heu miseri cives concurrите, Cæsar's almi
 Quærere jura decet, dum modo vita datur.

• Anno Christi 818 Britannicum bellum cœptum est et peractum. Ad eum annum Eginhardus in *Annalib.* auctor est, « Mormanum, qui in Britannia præter solitum Brittonibus morem regiam sibi vin-

dicaverat potestatem, ab exercitu occisum fuisse. » Supra vidimus alios quoque regalem titulum antea usurpasse.

Murman noster obit Francisco cuspage tactus,
 Credulus en nimium conjugis alloquiis.
 Regia frena petunt Brittones namque coacti,
 Jam sobolesque genus Murmanis omne venit.
 Mox Ludovicus ovans recipit Brittonica jura,
 Dat jus, datque fidem : pax, requiesque datur.
 Inde Deo grates victor persolvit opimas,
 Imperio sociat perdita regna diu.
 Lætus at inde redit Cæsar, paucisque relictis
 Ardua regna petit auxiliante Deo.
 Legati * interea, quos dudum miserat orbi
 Cæsar, ut Ecclesiæ cresceret almus honor,
 Jussa patrata pii, perfectisque ordine rebus,
 Undique conveniunt, orsa parata ferunt,
 Urbes innumeras, seu castra monastica cuncta,
 Canonicosque greges, seu, Benedicte, tuos,
 Rite peragrantes, Cæsar quo maximus illis
 Jusserat, adveniunt : hæc quoque dicta canunt.
 Multa favente Deo, vestroque labore fideli
 Vidimus ornata sive peracta pie.
 Rebus, et exemplis, cunctoque ex ordine cultu
 Currere directo tramite, dante Deo.
 Plurima namque minus, neglectis rebus et actu,
 Officiumque minus currere rite Dei.
 Quis tamen obnixè vestri sub pondere verbi
 Jussimus, implerent ordine quisque suo.
 Mensurasque sibi vestro moderamine dantes,
 Quis valeant semper pergere jure viam.
 Seu etiam librum ^b, quem Patrum vestra potestas
 Dogmate decerpit, atque peregit ope.
 Urbibus et castris sexus quod eget uterque
 Linquimus : adfantes hæc legitate viri.
 Illum pastor amat placide, grex sedulus illum
 Perlegit, hunc semper sedula turba colit.
 Illuc inveniunt juvenesque senesque magistri,
 Quid teneant, doceant, quidquid amore colant.
 Addimus ast Cæsar : post Christi tempora nostri,
 Cum prius Ecclesia crevit in orbe sacra,
 (Vera quidem canimus) nullius tempore regis
 Creverat Ecclesia ^c, seu decus, atque fides,
 Temporibus vestris ut nunc, miserante Tonante,
 Crescit amore Dei, sive decore sui.

* Id est missi regii, quos Ludovicus per sua regna miserat ad justitiam faciendam, et componendos cleri utriusque mores.

^b Nempe de Vita clericorum et Sanctimonialium, quem Aquisgranensis concilii Patres, ita jubente piissimo Augusto, ex sanctorum Patrum sententiis confecerunt, editum in collectione Conciliorum Lab-beana.

^c Melius, Ecclesiæ.

^d Alia manu textui superimpositum.

* Obscurus sensus, quem tamen ita explices : Mos est Franci, ut si quis infidelitatis in regem suspensionem moveat, eamque illi quisquam objiciat, tunc singulare certamen ineundum sit coram rege et Francorum proceribus.

^f Idem qui supra lib. I memoratus est, Bera comes quoque appellatus.

^g More Teutonicorum, qui ^b pressius pronuntiantes in *p* convertunt. Jam Eginhardus et alii tradidere, atque ego supra innui, Beram hunc Barcinonensi civitati comitis dignitate præfuisse.

A Dextera vestra facit cunctos procul esse nocentes,
 Protegit et famulos dextera vestra pios.
 Munia vestra docent quidquid docuere priores,
 Et facis assidue hæc recolare ipse ^d tuis.
 Terrilibus torvis, pius et mansuetus alumnis,
 Inque tuis meritis mundus abundat ope.
 Reddidit ast illis Cæsar mox pectore grates,
 Munificis donis munerat hos pariter.
 Mos erat antiquus Francorum semper, et instat,
 Dumque manebit, erit gentis honorque decus,
 Ut quicumque fidem regi servare perennem
 Abnegat ingenio, munere, sive dolo,
 Aut cupit in regem, sobolem, seu sceptrum misellus
 Arte inferre aliquid, quæ sonat absque fide :
 Tum si frater adest, qui se super * hæc quoque di-
 [cat,
 B Tunc decet ut bello certet uterque fero
 Regibus et Francis coram, cunctoque senatu :
 Detestatur enim Francia hocce nefas.
 Nemque fuit dictus quidam Bero ^f nomine quon-
 [dam
 Dives opum nimium, præ quoque sive potens,
 Qui Parclionum ^g Carolo tribuente tenebat,
 Temporibus multis credita jura regens.
 Hunc super infestans alius, cui Sanilo ^h nomen
 Propria terra delit, alteruterque ⁱ Gothus.
 Illic venit ad regem, coram populoque senatu
 Verba nefanda canit, quæ Bero cuncta negat.
 Prosiliunt pariter, pedibus volvuntur honestis,
 Atque precantur eis martia tela dari.
 C Tum Bero primus ait : Cæsar, pietatis amore
 Deprecor, ut liceat ista negare mihi.
 More tamen nostro liceat residere caballum,
 Armaque ferre mea : sæpius ista rogat.
 Cæsar ait : Francis hanc rem finire licebit :
 Sic fas, sicque decet, nosque jubemus idem.
 Judicioque dato Francorum ex more vetusto ^j
 Arma parant, trepidi currere in arma volunt.
 Cæsar amore Dei paucis compellat eosdem,
 Certa canens illis pro pietate sua.
 Quisquis ait, vestrum mihi quippe fatebitur ultro
 Delicti istius protinus esse reum,

^b Astronomus auctor Vitæ Ludovici Pii ad annum 820 hæc paucis describit : « In palatio quoque Bera comes Barcinonensis, cum impeteretur a quodam vocato Sanila, et infidelitatis argueretur, cum eodem secundum legem propriam, ut pote quia uterque Gothus erat, equestri prælio congressus est, et victus. » Noster vero duellum oblatum et acceptum scribit more etiam Francorum, apud quos pariter exploratum est, in usu fuisse singularia certamina. Sed in eo tantum Gothi a Francis differabant, quod ii equites, isti vero pedites decertabant. Vide infra.

ⁱ Pro uterque. Et quidem Bera et Sanilo uterque Gothus ex Astronomi fide.

^j Non Gothorum more, sed Francorum, hoc est certamine pedestri litem hanc dirimendam Ludovicus imperat. Fortassis etiam non aliis armis iis uti posse datum quam *fastibus* et *scutis*, uti statuit non una Francorum regum Capitularia : quem morem etiam in Italiam inventum. Langobardicæ Leges evincunt.

Errorem miserans donabo, et cuncta remittam
 Debita peccati, vinctus amore Dei.
 Credite namque, meis præstat parere suadelis,
 Quam fera pestiferi prælia Martis agi.
 Ast illi celeres iterumque iterumque precantur.
 Bella placent nobis; bella parentur enim.
 Cæsar eis sapiens: « Francorum jura facessant
 Præcipit; ast illi, haud mora, jussa colunt.
 Est locus insignis regali proximus aulae,
 Fama sui late, quæ vocitatur *Aquis*,
 Marmore præcinctus lapidum, sive aggere septus,
 Consitus arboribus, quo viret herba recens.
 At flavius medium prælambit gurgite lento;
 Hunc volucres variæ incolitantque feræ.
 Quando placet regi, paucis comitantibus illuc
 Venandi studio sæpius ingreditur.
 Figere cornigerum prægrandia corpora ferro
 Cervorum, aut dammas percutere, atque capras.
 Seu glacie stringente solum sub tempore brumæ
 Unguigeris volucres exagitare capis^b.
 Ergo illuc veniunt tremuli Bero, Sanilo nec non;
 Cornipedum resident corpora magna viri,
 Scuta gerunt dorso, manibusque hastilia portant,
 Exspectant signum regis ab arce dari,
 Quos sequitur propius regalis turba virorum,
 Regali jussu scuta gerendo simul,
 Ut si quis socium gladio percusserit,^d illi

Hoc est: Indulgeo vobis ut, dimissa Franco-
 rum consuetudine, Gothorum more certamen inea-
 nis.

^b Synodus Ticinensis anno 850, canone 4: « Non
 canibus, aut accipitribus, vel capis, quos vulgus fal-
 cones vocat, per se ipsum venationes exerceat. » A
 capiando aves ita dicti putantur. Alia exempla ag-
 glomerat Du Cangius in Glossario Latino. Ac pro-
 pterea *Gerricus cupis prælatus*, cujus est mentio in
 Vita Ludovici Pii ad annum 813 recte statuendus est
 magus regis aule *falconarius*. Certe inter regis
 ministeriales Carolo Magno in epistola ad Pippinum
 alium *falconarii* recensentur. Eos etiam Hincmarus
 Rheimensis memoravit inter palatinas dignitates in
 lib. de Ordine palatii.

^c Certaminis hujus descriptio singularia habet
 notatu digna, quæ apud alios eorum temporum scri-
 ptores frustra requiratur.

^d Quando abrogari omnino olim non potuit abo-
 minandus duellorum usus, ea tamen peragere in
 conspectu omnium opus erat; et saltem pietatem
 sapuit, victos plerumque eripere morti. At sæculis
 proxime lapsis in abdito certabatur, neque præsto
 erant qui victo vitam impetrarent: tam longe pro-
 cesserat hujusmodi furor.

^e Mos attente notandus, ut si quis in certamine
 eaderet, statim efferretur. Gratia sint Nigello, qui
 veterum Ritus nobis edisserit. Id autem facere *Gun-
 doldus* ille fuerat solitus.

^f Pro *cornipes*.

^g Id est Bero comes. Audi Eginhardum in Annal.
 ad annum 820: « Bero comes Barcinonæ, qui jam

A More pio eriplant, mortis ab ore trahant.
 Mox Gundoldus adest, o feretrum de more paratum
 Ducere postque jubet, ut fuerat solitus.
 Annuitur solio: mox illi bella lacessunt
 Arte nova Francis antea nota minus.
 Et jaciunt hastas, mucronibus insuper actis
 Prælia tentabant irrita more suo.
 Jam Bero figit equum, gyros dare cornipedes^f mox
 Incipit, atque fugit prata per ampla celer.
 Ille sequi simulat, tandem dimittit habenas,
 Et ferit ense: ille^g se canit esse reum.
 Concurrunt juvenes validi, fessumque Beronem
 Eripiunt morti Cæsareo monitu.
 Miratur Gundoldus enim, feretrumque remittit
 Absque onere tectis, venerat unde, suum.
 B Cæsar ei vitam tribuit, tribuitque salutem,
 Et miserans^h proprias cessit habere dapes.
 O pietas immensa nimis! peccamina laxat,
 Cedit opes, vitam cedit habere reis.
 Hæc eadem pietas (posco, atque reposco fideiis)
 Memetⁱ Pippino reddet optima pio.
 Jam, Benedicte^j, tuum complesti ex ordine cursum,
 Servastique fidem, Paulus ut ore tonat.
 Nunc paradisiaca residens lætanter in aula
 Equivocum^k sequeris, quem hic imitatus eras.
 Tertius in vestro finem tenet ecce libellus
 Nominae, ut Ermoldi^l sis memor almae tui.

diu fraudis et infidelitatis a vicinis suis insinulaba-
 tur, cum accusatore suo equestri pugna configere
 conatus, vincitur. »

^h Iterum Eginhardus: « Cumquæ ut reus majo-
 stas capitali sententia damnaretur, parsum est ei
 misericordia imperatoris, et Rothomagum exsilio
 proscriptus est. » Quare cum noster ait, illi permis-
 sum a Ludovico habere proprias dapes, propria tan-
 tum bona dimissa ei fuisse intelligendum est, non
 autem Barcinonensem prefecturam. In Vita Ludo-
 vici ad annum 854 occurrit *Sanila comes*. Veri vide-
 tur simile eundem fuisse atque Beræ victorem,
 præmii loco dignitate comitis postea auctum.

ⁱ Vide Præfationem meam in Nigellum.

^j Nempe *Benedictus Amianensis*, et postea *Inden-
 sis abbas*, vir sanctitate morum celeberrimus, jam
 supra a Nigello memoratus. Eum mors in cælum
 intulit anno 821, uti ex ejus Vita apud Mabillonium,
 sæculi iv parte 1 Act. Sanctor. Benedicti. Ac proin-
 de vides, Nigello chronologicum ordinem servari in
 hisce narrationibus.

^k Hoc est *Benedictum*, Occidentalium monacho-
 rum patriarcham, quem *Benedictus Indensis abbas*
 virtutibus est imitatus. Theodulfus Aurelianensis,
 lib. ii, cap. 6, ad eundem scribens, ipsum Casuati
 Benedicto comparat hisce versibus:

Non distes merito, cujus non nomine distas:
 Nominis et merito sors beet una duos.
 Quod fuit Ausoniis *Benedictus* rector in arvis,
 Hoc modo tu in nostris es, *Benedicte*, locus.

^l Vide Præfationem meam.

LIBER QUARTUS.

Cura pii passim gliscebatur donique regis,
 PATROL. CV.

Francorumque fides creverat usque polos.

Undique collectim gentes populique fluebant
 Cornere Christicolam Cæsaris atque fidem ^a.
 Gens erat interea, antiquum cui perfidus anguis
 Liquerat errorem, sustuleratque Deum.
 Quæ pagana diu cultus servabat iniquos,
 Pro Factore coleas idola vana suo.
 Proque Deo Neptunus erat, Christi retinebant
 Jupiter orsa locum, cui sacra cuncta dabant.
 Hic populi porro veteri cognomine *Deni* ^b
 Ante vocabantur, et vocitantur adhuc.
 Nort quoque Francisco dicuntur nomine *Manni* ^c,
 Veloces, agiles, armigerique nimis.
 Ipse quidem populus late pernotus habetur,
 Lintæ dapes quærit, incolitatuque mare.
 Pulcher adest facie, vultuque statuque decorus,
 Unde genus Francis ^d adfore fama ^e refert.
 Victus amore Dei, generisque misertus aviti,
 Tentat et hos Cæsar lucrificare Deo.
 Indoluitque diu, nullo monitante, perisse
 Tot gentis populos, totque greges Domini.
 Consilio accepto quærit quem mitteret illuc
 Quærere lucra Dei perdita tanta diu.
 Mittitur ad hoc opus Rhemensis episcopus Ebo ^f,
 Quo faciente queant credere nempe Deo.
 Nam Ludovicus enim puerum nutrirat eundem,

^a An potius *Christicolum atque Cæsaris fidem*?

^b Id est *Bani*. Eorum regio Germanice *Denmark*, ac proinde eos poeta *Denos*, ut adhuc Germani loquuntur, potius quam *Danos* appellat.

^c Scilicet *Nortmanni*, sive *Nordmanni*, olim appellati quicumque populi ad septentrionem Europæ positi, piraticam exercentes regna Francorum infestabant. Regnante Carolo Magno emerit huiusmodi pestis. Eos vero modo *Danos*, modo *Nortmannos*, appellant reliqui eorum temporum scriptores.

^d Clarissimus Leibnitiuss dissertatio. em edidit de origine Francorum, quam postea Joannes Georgius Eccardus, eruditione sua optime hactenus de re publica meritis, auctiorem, suisque notis illustratam recudit anno 1720 ad calcem Legis Salicæ. Contendit ibi Leibnitiuss Francos originem duxisse ex Normannorum patria, quæ est Dania ab antiquis appellata, eosque olim trans Albim fluvium condisse, hæc verba mutuatus ab Anonymo Ravennate, quem edidit Porcheronius et Grönovius. Verum non ea fortassis est Anonymi illius antiquitas; quam sibi Leibnitiuss persursit; et exquirendum restat noni is plane sit Guido Ravennas, ex cuius *Cosmographiæ* libris excerpta ego olim legebam in ms. coicæ bibliothecæ Ambrosianæ, ubi ejus nomen aperte ponitur, alioquin antea Raphaeli Volaterrano ^D excerptis, parum alioqui castigatis, multa occurrunt in Anonymo Ravennate, alia vero illic minime reperio, qualia, ut exemplum proferam, sunt quæ sequuntur: « Deinde urbs Lyctia Idomenei regis, de qua Virgilius:

Et Salentinos obsedit milite campos
 Lyctius Idomeneus.

De hac theatrum tantummodo, cæteris mœnibus solo coæquatis, olim solenni studio conditum, restat. In cujus jam incolæ parvum, pene lapsum, municipium sibi met, quod nomen antique reservat, fecere culmine, quod figuram magis urbis quam eandem urbem exprimit. In hujus suburbanis monumenta antiquorum innumera sub dio exposita, solido sculpta cernuntur lapide. Cui conjuncta civitas

A Artibus ingenius fecerat esse catum.
 Hunc ergo alloquitur Cæsar, verbisque coruscet;
 Multa canens famulo dat pia jussa suo.
 Ito Sacer, populum blando sermone ferocem
 Compellato prius tempore, sive modo.
 Est Deus in cælo, mundi plasmator et omnis,
 Quidquid rura tenent, quæ mare, quæque poli.
 Fecerat hic hominem primum, nostrumque paren-

[tem

Præposuit temporis ^e et paradisi tuis,
 Ut sibi serviret lætus per sæcula cuncta,
 Ignarusque mali, dante Creante, foret.
 Sed quia peccavit, cecidit mox: inde nepotum
 Dæmonis invidia mox genus omne cadit.

Crevit at inde seges, silvas replevit et arva,

B Non coluere Deum, sed simulaera manus.

Diluvii hos rapidis sepelivit denique flustris ^b,

Ni pia quos paucos arca redemit aquis.

Hinc generosa cohors parvo de semine crevit,

Unde Deum quidam percolere suum.

Cætera turba quidem, variis infecta venenis,

Avia curva petit, idola sæva colens.

Ille iterum miserans Natum transmisit ad arva,

Consortem regni, qui tenet alta poli.

Hic hominis mortale suo sociavit honori;

Rugæ dignoscitur. Ab hac utique Hydruntum, quæ in littore et portu ejusdem Lyctiæ sita est xxx fere milliaria supputantur, etc. Romualdum quoque Beneventanum principem Brundisii et Tarenti populum scribit, easque ab illo urbes solo æquatas tradit.

C Non una Anonymi Ravennatis auctoritate non est supra laudatus Leibnitiuss, ut antiquas Francorum sedes apud Balticum fretum siatueret, sed etiam poetæ nostri, quem *non dum editum* in Cæsarea Vindobonensi bibliotheca viderat. Ipsos hosce versus affert Leibnitiuss suæ opinioni conformes. Et certe non contemnenda fama, quam Nigellus tanto vetustatis auctor de origine Francorum affert. Infra idem poeta scribit Ludovicum Pium, miserum generis aviti, hoc est Danorum, adhuc falsorum luminum cultui addictorum.

^f Rhemensis episcopus, vir in historia ecclesiastica famosus, tum ob prædicatam inter Danorum populos, tunc idolis servientem, Christi fidem, tum ob turbas deinde ab eo motas in Ludovicum Pium Augustum. Pagius, Baronium secutus, Ebonis, sive Ebbonis missionem collocat ad annum 823 eamque in rem Eginhardi verba affert. Sed Eginhardus anno 822 scribit, « Ebbonem Rhemorum archiepiscopum, qui consilio imperatoris, et Romani pontificis auctoritate, prædicandi gratia ad terminos Danorum accesserat, et ætate præterita multos ex eis ad fidem venientes baptizaverat, regressum fuisse. » Ergo Ebbonis sacra expeditio, et quæ hic poeta noster affert, spectant ad annum 822, neque corrigendæ cum Pagio, sed amplectendæ Annales Fuldensis, qui ad annum 822 habent: « Ebo Rhemorum episcopus gæuti Nordmannorum evangelizavit verbum Dei. »

^e Tempe, amœnissima Thessaliæ regiuncula, apud antiquos poetæ perquam celebris. Itaque ad significandum amœnum locum usi sunt subinde ea voce minores poetæ.

^b Ex Festo accepit Nigellus, scribente, *fluctus maris, quando quiescant, sive malacia est, Austro* appellari.

Delicto primo liberat hic hominem.
 Qui mundum salvare valens cum Patre potenter
 In terris voluit pro pietate mori.
 In cruce confixus, morti se tradidit ultro,
 Ut sua militibus regna benigna daret.
 Hic sedet ad Patris sociatus munere dextram,
 Invitat famulos : currite, regna dabo.
 Hic jubet electis omnes revocare bidentes,
 Et sacra baptismi munia rite dare.
 Non aliter cœli quisquam conscendet in aulam,
 Ni quæ jussit agat Filius ille Dei.
 Scilicet amissis culturis dæmonis atri,
 Mox sacra baptismi munera percipiat.
 Ad hanc, Ebo, fidem gentem revocare studeto :
 Nostra fides hæc est, hanc colit Ecclesia.
 Linq̄uere vana decet : sculptis servire metallis
 Heu ! scelus est homini, qui ratione viget.
 Jupiter, aut Neptunus eos, vel quemque sequuntur,
 Quid juvat, aut manibus sculpta metalla suis ?
 Vana colunt miseri, sardis mutisque precantur,
 Dæmonibusque litant debita danda Deo.
 Non peccatum placare Deum fas sanguine nostrum :
 Pluris amat hominis vota benigna pius.
 Jam satis errori tempus tribuere profano :
 Cultibus illiis cedere tempus adest.
 Ultima labentis hos jam vocat hora diei,
 Vinetis Domini portio restat adhuc.
 Ota lenta decet jam nunc quoque rumpere, dum lux
 Alma licet homini quaerere dumque Deum.
 Ne mox atra cadens miseris comprehendat inertes,
 Tradat et ignis æmulo illico rite focus.
 Tu sacer Ebo tamen perfectis accipe biblis,
 Testamenta novi dogmatis ac veteris.
 Hoc de fonte sacro fer pecula dulcia primo,
 Quis haustis recolant dogmata vera Dei.
 Aspera dede locis mox convenientibus, atque
 Nosse queant hæc omnia orsa colunt ^b.
 His breviter regem nostris de partibus Herolt ^c
 Aggredere, et dictis nostra referto sibi.
 Nos pietate Dei pariter nostræque fidei
 Dogmate compositi, hæc sibi dicta damus.
 Consiliis modo si mavult parere benignis,
 Suscipiat nostra peccore verba pio.
 Proh dolor ! accelerans errorem linquat aritum
 Poscimus, et Christo det pia vota pip.

^a Ita in ms. codice. Alibi vocabulo *igniromis* utitur.

^b Ita in ms. ; ex quo vox aliqua intercidit : Sensus est, *nosse queant falsa, quæ hæc omnia orsa colunt.*

^c Quem infra *Heroldum* et *Heroldum* appellat, ea tempestate Danorum regem.

^d Novus hic Britannicæ cismarinæ motus spectat ad annum 824, et de eo ab Eginhardo (sive quisquis ille sit cujus Annales Francorum sub Eginhardi nomine laudare pergo) hæc inter alia traduntur : *Imperator ad Britannicam expeditionem per se facientiam animo intento Redonas venit. Et inde diviso in tres partes exercitibus, duabusque partibus filiis suis Pippino et Ludovico traditis, Britanniam ingressus totam ferro et igne vastavit.*

^e Pippinum significat Ludovici Pii filium, et tunc

A Offerat atque Deo semet promptissimus ipsum,
 Cujus factura est, quique creavit eum.
 Monstra nefanda procul, seu Jupiter horridus absit,
 Neptunum linquat, Ecclesiamque colat.
 Dona salutaris capiat de fonte sacro,
 Atque crucem Christi frontibus opto ferat.
 Non sua regna mihi ut cedant hoc consulo credat,
 Sed quo plasma Dei lucrificare queam.
 Si cupit, ad nostras concurrat concitus arces,
 Percipiat vero fonte lavacra Dei.
 Insuper ablutus, dapibusque juvatus, et armis,
 Mox sua regna petens vivat amore Dei.
 Hæc nos vera fides divini jussa Tonantis
 Dicere quippe monent, quæ volo perficere.
 Mox jubet Etonem donari munere magno.
 B Vade, Deus tecum, induperator ait.
 Nuntius interea Brittonum ^d a parte rebellum
 Ecce venit solito, nuntia sæva refert.
 Scilicet infectum quod nuper Cæsar ad illos
 Firmarat pignus, insuper atque fidem.
 Accitis populis, armis quoque rite paratis
 Illuc Cæsar ovans concitus ire parat.
 Francia cuncta ruit, veniunt gentesque subactæ,
 Et, Pippine ^e, tua parte veniro paras.
 Divisit populum ternis sub partibus omnem
 Ductoresque dedit, ordinat et proceras.
 Partem unam æquivoce ^f belli committit, et una
 Matfridum ^g sociat, millia multa simul.
 Pippino regi huc Helisacharque, potentes
 Junguntur : numero cætera turba caret.
 C Agmen ovans Cæsar medium sibi vindicat ipse
 Belliger, et sapiens ordine bella movet.
 Hos Lantpertus ^h agit, hos decit in agmina Matfridi,
 Et, Ludovice ⁱ puer bella paterna gerit.
 Pippin, sive sui, et Francorum mixta caterva
 Arma ferunt, vastant undique gentis honos.
 Cæsar agens Francos, per calles dirigit amplas ;
 Regmina Brittonum sic peragrata patent.
 Iluc egomet ^j scutum humeris ensamque revinctum
 Gessi, sed nemo me feriente dolet.
 Pippin hoc aspiciens risit, miratur, et instat :
 Cede armis, frater : litteram amato magis.
 Tunc peragrant agros, silvas, tremulasque paludes,
 Vastatur populus, et pecus omne perit.
 D Ducuntur capti miseri, moriuntur et armis ;

Aquitante regem.

^f Id est Ludovico filio, Bajoariæ regi.

^g Quem supra adnotavimus comitis dignitate Aurelianensibus præfectum fuisse.

^h Nempe Namnetensis comes, ut supra vidimus. Præ cæteris vero delecti comites Aurelianensis et Namnetensis duces belli, quod uterque sua ditione Britannis contemnis foret, et utriusque tutelæ commendati fuerant ad eam partem Francorum limites.

ⁱ Is erat Ludovici Pii filius, jam anno 817 a patre constitutus rex Bajoariæ. Eum quoque expeditioni Britannicæ anno 824 interfuisse, Eginhardus nuper nobis indicavit.

^j Vide præfationem Gentilotti ac meam in hujus scriptorem.

Tandem relliquæ Cæsaris arma petunt ^a.
 Cæsar namque duces custodes ponit opimos,
 Si cupiant, nequeunt bella movere magis.
 Victor at inde pius Cæsar remeavit, et omnes
 Victores Franci mox sua tecta petunt.
 Ebo sacer dudum Nortmannica regna peragrans,
 Munia clara dabat nominis apta Dei.
 Jam Herorde ^b tuas præsul pervenerat arces,
 Et tua de Christi dogmate corda replet.
 Ille Dei monitis, regis quoque credere verbis
 Cœperat, et populum prædicat ipse suum.
 Credo, Sacer, dictis tantum si gesta sequantur:
 Perge, ait, ad regem: hæc sibi dicta refer
 Cernere namque placet Francorum regna, fidemque
 Cæsaris, arma, dapes, Christicolumque decus,
 Culturamque Dei, cui servit cuncta potestas,
 Ut canis, atque fides firmiter alma tenet.
 Tum mihi si vester, recinis quem dogmate, Christus
 Cedat opem voti, protinus acta dabo.
 Hi quoque servantur, quorum sacravimus aras,
 Usque Dei possim visere templa tui.
 Si Deus ille tuus nostris præfertur honore,
 Et valet oranti munera plura dare,
 Linqere causa monet, Christo parere iuvabit,
 Sculptaque flammivomis ferre metalla focis.
 Munera ferre iubet, donat quoque munere Sacrum,
 Qualia Denorum rus quoque habere valet.
 Ebo redit gaudens, lucrisque propheta futura
 Æstuat, et regi vota placenda refert,
 Qualiter Heroldus Denorum rector opimus
 Sacra lavaera Dei suscipienda petat.
 Cæsar at deinde pius grates persolvit opimas
 Cunctipatri Domino, qui dedit omne bonum.
 Et iubet extemplo imperii per jura subacti
 Omnibus obnoxio solvere vota Deo.
 Scilicet ut Christus, qui mundum sanguine totum
 Salvavit, redimat hos quoque ab hoste malo.
 Eginha ipse pius placido tunc tramite heim ^c
 Advolat induperans conjuge cum sobole.
 Est locus ille situs rapidi prope flumina Rheni,
 Ornatus variis cultibus et dapibus.
 Quo domas alma patet centena perfixa columnis,
 Quo reditus varii, tecta que multimoda.
 Mille aditus, reditus, millenaque claustra domorum,
 Acta magistrorum artificumque manu.
 Templa Dei summo ^d constant operata metallo,
 Ærati postes, aurea ostiola.
 Inclyta gesta Dei, series memoranda virorum,
 Pictura insigni quo relegenda patent.
 Ut primo, ponente Deo, pars lava recenset,
 Incolitant homines te paradise novi.
 Inscia corda mali serpens ut perfidus Evæ

^a Hoc est, qui a ferro et vinculis immunes super-
 fuerant, Ludovici Augusti militibus deditionem
 fecere.

^b Idem, quem supra vidimus, Danorum rex.

^c Scilicet *Ingelheimum*, nunc palatinatus Rhenani
 oppidum. Ibi palatium nobile a Carolo Magno con-
 ditum, de quo Poeta Saxo in Annal. Caroli, capite
 postremo:

A Tentat, ut illa virum tangit, ut ipse cibum.
 Ut Domino veniente tegunt se tegmine ficus,
 Ut pro peccatis jam coluere solum.
 Frater ob invidiam fratrem pro munere primo
 Perculit, haud gladio, sed manibus miseris.
 Inde per innumeros pergit pictura sequaces,
 Ordine, sive modo dogmata prisca refert.
 Utque latex totum merito diffusus in orbem
 Crevit, et ad finem traxit ut omne genus.
 Ut miserante Deo paucos subvexerat arca,
 Et corvi meritum, sive columba tuum.
 Inde Abrahæ, sobolique ^e suæ pinguntur et acta,
 Joseph, seu fratrum, et Pharaonis opus.
 Liberat ut populum Ægypto jam munere Moses,
 Ut perit Ægyptus, Israel utque meat.
 B Et lex dante Deo geminis descripta tabellis,
 Flumina de rupe, deque voluere cibum.
 Et promissa diu quo redditur hospita tellus,
 Ut Jesus populo dux bonus exstiterat.
 Jamque prophetarum, regum præmagna caterva
 Pingitur, acta simul et celebrata nitent.
 Et Davidis opus, Salomonis et acta potentis,
 Templaque divino ædificata opere.
 Inde duces populi quales quantique fuere,
 Atque sacerdotum culmina seu procerum.
 Altera pars retinet Christi vitalia gesta,
 Quæ terris missus a Genitore dedit.
 Angelus ut primo Mariæ delapsus ad aures,
 Utque Maria sonat: Ecce puella Dei.
 Nascitur ut Christus, sacris longe ante prophetis
 Notus, et e pannis volvitur utque Deus.
 C Ut pia pastores capiunt mox jussa Tonantis,
 Cernere moxque Deum quo meruere Magi.
 Ut furit Herodes, Christum succedere credens,
 Perculit ut pueros qui meruere mori.
 Ut fugit Ægypto Joseph, pueramque reportat,
 Crevit ut ipse puer, subditus utque foit.
 Ut baptizari voluit, qui venerat omnes
 Sanguine salvare, qui periere dia.
 More hominis ut tanta tulit jejunia Christus,
 Ut tentatorem perculit arte suum.
 Ut pia per mundum docuit mox munia Patris,
 Reddidit infirmis munia prisca pius.
 Mortua quin etiam ut reparavit corpora vitæ,
 D Dæmonis arma tulit, expulit utque procul
 Discipulo ut gradente fero, sævoque popello
 More hominis voluit ut Deus ipse mori.
 Ut surgens propriis apparuit ipse ministris,
 Utque polos palam scandit, et arva regit.
 His est aula Dei picturis arte referta,
 Pleniter artificii rite polita manu.
 Regia namque domus late persculpta nitescit,

Ingelnhem dictus locus est, ubi condidit salam,
 Ætas cui vidit nostra parem vitæ.

Eginhardus non longe a Moguntiaci villam hanc re-
 giam statuit.

^d Lubenter scriberem summi; atque ita a poeta
 scriptum censeo.

^e Restituere in *sobolique*.

Et canit ingenio maxima gesta virum.
 Cyri gesta canit, necnon et tempore Nini
 Prælia multimoda, duraque facta nimis.
 Illic videas fluvio regis sævire furorem,
 Vindicat ut chari denique funus equi.
 Dehinc mulieris ovans infelix prederat arva,
 Sanguinis utre caput ponitur inde suum.
 Impia nec Phalaris reticentur gesta nefandi,
 Utque truces populos hic necat arte fera.
 Ut Pyrrhus a ei quidam faber æris et auri
 Jungitur, et Falari cum impietate miser
 Ære celer taurum nimio fabricavit honore,
 Truderet ut hominis quo pia membra ferus.
 Moxque tyrannus eum tauri conclusit in alvo,
 Arsque dedit mortem ut artificique suo.
 Romulus et Remus Romæ ut fundamina ponunt,
 Perculit ut fratrem impius ille suum.
 Annibal ut bellis semper persuetus iniquis,
 Lumine privatus ut fuit ipse suo.
 Ut quoque Alexander bello sibi vindicat orbem,
 Ut Romana manus crevit et usque potum.
 Parte alia tecti mirantur gesta paterna,
 Atque piæ fidei proximiora magis.
 Cæsareis actis Romanæ sedis opinæ
 Janguntur Franci, gesta que mira simul.
 Constantinus uti Romam dimittit amore,
 Constantinopolina construit ipse sibi,
 Theodosius felix illuc depictus habetur,
 Actis præclaris addita gesta suis
 Hinc Carolus ^b primus Frisonum Marte magister
 Pingitur, et secum grandia gesta manus.
 Hinc, Pippine, micæ, Aquitanis ^c jura remittens,
 Et regno socias, Marte favente, tuo.
 Et Carolus ^d sapiens vultus præterdit apertæ,
 Fertque coronatum stemmate rite caput.
 Illic Saxona cohors contra stat, prælia tentat,
 Ille ferit, domitat, ad sua jura trahit.
 His aliisque actis clare locus ille nitescit,
 Pascitur et visu, cernere quosque juvat.
 Illic ergo pius Cæsar dat jura subactis,
 More suo regni rite revolvit opus.
 Ecce volant centum per Rheni flumina puppes,
 Velaque candidolis consociata modis,
 Denorum populis onerata munere, necnon
 Heroldum regem ^e prima carina vehit,
 Te, Ludovice, petens. Debetur hoc tibi munus,
 Qui facis Ecclesiæ crescere rite decus.
 Jamque propinquabant ripæ, portumque tenebant :
 Cæsar ab excelsa hæc prospicit arce pius,

^a Quem *Perillum* alii appellarunt.

^b Scilicet *Martellus*, avus Caroli Magni, et majordomus Franciæ: is nempe, qui Frisios gentem durissimam celebri expeditione prostravit, suraque ditioni adjectic anno 733 et 734.

^c Bellum Aquitanicum per annos plures Pippinum regem exercuit, eoque vix confecto, naturæ debitu solvit.

^d Id est, Magnus, ex bello Saxonico præcipue clarus.

^e Tres adventus Heroldi Danorum regis ad Ludovicum Augustum statuendi sunt. Primus ad annum

A Matfridumque jubet juvenum comitante caterva,
 Ocius occurrat pro pietate viris.
 Mittit equos phaleris multos ostroque paratos,
 Qui revehant homines ad sua tecta novos.
 Francisco subvectus equo Heroldus adibat,
 Conjux, atque domus cuncta venire parat.
 Cæsar eum gaudens celsa suscepit ab aula,
 Ordinat expensas, distribuitque dapes.
 Heroldus regem acclinis affatur opimum,
 Incipit ore sua vota referre prior :
 Cæsar opime, tuas quæ res n.e vexit ad arces,
 Meque, domumque meam, et genus omne simul.
 Incipiam narrare, jubet si vestra potestas,
 Cæsareis promptus auribus, atque canam.
 Namque diu patrum sectatus jura priorum,
 B More mei generis hactenus usque tuli,
 Et mea sacra meis semper dis atque deabus
 Persolvi supplex, et pia vota dedi.
 Scilicet ut horum suffragia regna paterna
 Servarent, populum, prædia, sive lares,
 Auferrentque famem, seu noxia cuncta potenter
 Abstraherentque, darent prospera cuncta suis.
 Ebo sacer vester dudum Nortmannica rura
 Ingrediens, aliter prædicat, atque probat.
 Namque canit cæli terræque marisque creatam
 Esse Deum verum, quem decet omne decus.
 Qui geminos homines luti de fomite primo
 Fecerat, unde genus crevit in orbe virum.
 Ille Deus summus Natum transmisit in arva,
 De cujus latere sanguis et unda fuit.
 C Hæc lavit ^f mundum miserans mox crimine ab omni,
 Atque renascenti cælica regna dedit.
 Filius ille Dei Christus vocitatur Iesus,
 Cujus chrisma beat nunc genus omne piæ.
 Hunc nisi confessus fuerit quisque esse Tonantem,
 Et pia baptismi munera suscipiat,
 Tartarei invitus properabit ad ima profundum,
 Quo male daemonibus, consociandus erit.
 Ast, quicumque cupit cæli conscendere sedem,
 Quo manet omne bonum, et procul omne malum,
 Jam fatigatur, eum verum esse Deumque hominem-
 [que,
 Expurget nec non corpora fonte sacro.
 In Patris, et Nati, seu nomine Flaminis almi
 D Membra salutiferis ter quoque mundet aquis.
 Hic Deus est unus, quamvis sint nomina trina,
 Par honor atque decus est, fuit, est, quoque erit.
 Cætera, quæ manibus constant præfecta, metalla
 Idola vana vocat præsul, et esse nihil.

814 spectat, ut infra adnotabo. Secundus ab Eginhardo aliisque chronologis refertur ad annum 823, quo is ad Ludovicum accessit, « auxilium petens contra filios Godefridi, qui eum patria pellere minabantur. » Tertius vero ad annum 826, quo, ut idem Eginhardus scribit, « Heriboldus cum uxore et magna Danorum multitudine veniens, Mogunciaci apud Sanctum Albanum baptizatus est. » Poeta postea postremum hunc Heroldi adventum agnovisse videtur.

^f Scriptum a poeta potius fuerit, hæc lavit.

Mane mihi Cæsar amans præsul sanctissimus Ebo
 Esse fidem vestram censuit ore suo.
 Cujus ego exemplo verbis recreatus honestis
 Credo Deum verum, respuo sculpta manus.
 Hicirco ad vestrum properavi remige regnum,
 Ut mihi vestra fides consociata foret.
 Cæsar ad hæc : Herolde, tibi quæ poscis amico
 Rite dabo, et grates inde rependo Deo.
 Quo miserante diu sectatus iussa celidri,
 Christicolam tandem poscis adire fidem.
 Ecce parate, jubet, cuncti concurrite, Cæsar,
 Munera baptismi rite parate decet.
 Candidolas vestes quales gestare decebit
 Christicolis, fontes, chrismata, seu latices.
 Ordine his gestis, sacris quoque rite paratis,
 Cæsar et Heroldus tecta sacrata petunt.
 Cæsar honore Dei Heroldum suscepit ab undis^b,
 Vestibus albidulis ornat et ipse manu.
 Judith^c reginam Herokli pulchra induperatrix
 Fonte levat sacro, vestibus atque tegit.
 Hlutharius Cæsar Ludovici illius almi,
 Heroldi natum sustulit a latices.
 Regis honoratos proceres relevantque decorant,
 Ast alios plures turba levavit aquis.
 O Ludovice, Deo quantas das magne catervas!
 Quantus odor Christo te faciente meat!
 Hæc tibi lucra diu, princeps, servata manebunt;
 Abstrahis ore lupi, quæ facis esse Dei.
 Vestibus albiatus Herold, seu corde renatus,
 Jam patris eximii candida tecta subit.
 Cæsar ei celsus prægrandia munera donat,
 Qualia Francorum gignere rura valent.
 Consertam chlamydem^d gemmis seu murice rubro,
 Aureus in gyro quam quoque limbis arat.
 Dat lateri insignem Cæsar, quem gesserat, ense,

^a Fortasse, *parare decet*.

^b Audi Theganum de Gest. Ludovici Pii : « Sequenti, ait, anno » (id est 826) « erat in palatio Ingelheim, et ibi ad eum venit Eriolth de Dania, quem Dominus imperator elevavit de fonte baptismatis. »

^c Idem habet Theganus addens : « Et uxorem ejus elevavit de fonte domina Judith Augusta. » Reliqua spectacula tam celebris nobis servavit unus Ermoldus.

^d Expendenda hæc et illustranda relinquo clariss. viro domno Bernardo de Montfaucon, ex congregat. sancti Mauri, eximio litterarum nostrorumque temporum ornamento, qui nuper *Antiquitates Francicas* describendas suscepit.

^e Arcus, aut pecten, quo cytharædorum fides pulsantur. Hæc germana significatio vocis. At quid hic significet, non facile ostendas. Siptontino teste *plectrum* quoque interdum est appellatum *calcar æneum*, quod olim addebatur gallis gallinaceis inter se pugnantibus : qui mos apud Britannos viget. Nam ergo calcaria hic innuntur? An pro *pectra* legendum *plata*, aut aliquid aliud? Calceamenta hic designari video, quæ monachus Sangallensis lib. 1, cap. 36, Francorum regibus fuisse *forinsecus aurata* scribit.

^f Id est, campana. Vide Ducangium in Glossario Latino, ibique alia veterum exempla coacervata.

^g Hoc est, templum. Sed quodnam hujusmodi templum? Si fides Astronomo in Vita Ludovici Pii, et Eginhardo, atque Annalibus Fuldensibus ac Ber-

A Aurea quem comunt cingula rite data.
 Aurea mox geminos constringunt vincula lacertos.
 Femora gemmatus balteus ejus obit.
 Et caput insigni donatur rite corona,
 Perstringuntque pedes aurea plectra^e suos.
 Aurea per dorsum resplendent tegmina latum,
 Ornanturque manus tegmine candidulo.
 Munera præterea matronæ regia Judith
 Congrua namque dedit, gratificumque decus.
 Scilicet ex auro tunicam gemmisque vigentem,
 Conficit ast qualem arte Minerva sua.
 Aurea vitta caput gemmis redimita coronat,
 Atque munile tegit pectora grande nova.
 Flexilis obtorti per collum it circulus auri,
 Armillæque tenent brachia femineæ.
 B Femora lenta tegunt auro gemmisque peracta
 Cingula, dorsa tegit aurea cappa sum.
 Nec minus interea Hlutharius ornat amore
 Heroldi natum vestibus aurigeris
 Cætera namque cohors Francisco mare paratur,
 Vestimenta sibi Cæsar amore dedit.
 Interea missarum aderant jam sacra parata,
 More vocat signum^f ad culmina^g sacra hominea.
 Tecta nitent vario clero repleta corusco,
 Ordine mirifico vernat amœna domus.
 Turba sacerdotum Clementis^h dogmate constat,
 Levitæque micant ordine namque pii.
 Theotoⁱ chorum cleri disponit rite cantantum,
 Adhallvitus adest, fertque manu ferulam,
 Percutit instantesque, viam componit honore
 C Cæsar, et procerum, conjugis, et sobolis.
 Atria Cæsar ovans per lata patebat in aulam,
 Sedulus officii adfore sæpe saceris.
 Resplendens auro nimium gemmisque resurgens,
 Inmixtus famulis lætus abibat iter.

tinianis (ii enim paria habent, quippe ab uno fonte manantes), Moguntia apud Sanctum Albanum baptizatus est Herioltus. Ac proinde Mabillonius in Annal. Benedictin. ad annum 826 veluti rem certam id statuit. Et quidem celebre fuit monasterium Sancti Albani Moguntia situm. At noster nihil de Moguntia, nihil de Sancti Albani basilica habet; innotatis aperte rem tradit peractam in pago Ingelheimensi, atque adeo in magnifica illa basilica, quam ibidem positam Nigellus supra descripsit. Neque aliter scripsit Theganus, ut nuper vidimus. Hisce duobus scriptoribus synchronis, ac potissimum Nigello, qui adeo graphice hæc describit, ego quidem libentius adhærerem. Qui enim Eginhardo Annales tribuantur, non tam certo auctore feruntur uti poema quod præ manibus habemus. Atque hæc scribo, nisi idem fuerit templum Sancti Albani, et basilica Ingelheimensis. Eginhardus ipse ad annum 787 testis est, « villam quæ vocatur Ingelheim sitam fuisse in suburbano Mogontiacensi. »

^h Puto Romani pontificis, in cuius supposititiis libris plura de presbyteris occurrunt. Fortassis et in subsequente versu innotuit Pius alter Romanus pontifex, cui diaconatum, nescio quo bono teste, quædam institutio tribuitur.

ⁱ Aliquis ex palatinis proceribus, uti et Adhallvitus subsequenter positus. Circiter ea tempora floruit Theoto, qui post paucos annos cancellarii dignitate illustris, adhuc in diplomatis Ludovici Pii memoratur. Fuit et Theoto abbas Majoris-Monasterii. Sed fortasse nouerit ad hæc locum pertinet.

Hilduinus ^a habet dextram, Helisacharque sinistram
 Sustentat; Gerang ^b pergit at ipse prior,
 Virgam more gerit, servans vestigia regis,
 Aurea cujus habet quippe corona caput.
 Illuthariusque pius, Heroldus et ipse togatus
 Pone sequuntur eos, muneribusque micant.
 Ante patrem pulcher Carolus ^c puer inclytus auro
 Latus abit, plantis marmora pulsat ovens.
 Judith interea regali munere fulta
 Procedit, renitens munere mirifico,
 Quam proceres gemini summo comitantur honore,
 Matrifides sive huc ^d consociando gradum.
 Atque coronati ^e dominam venerantur honestam;
 Vestibus auratis celsus uterque micat.
 Heroldi sequitur proptus quem denique conjux,
 Indoperatricis munita ^f laeta pia.
 Et Frigidus ^g abit, sequitur quem discipulorum
 Turba sagax, candens vestibus, atque fide.
 Ordine composito sequitur dehinc cætera pubes,
 Vestibus ornata munere Cæsareo.
 Cæsar ut ecclesiam gressu pervenit honesto,
 Exposcit votis more suo Dominum.
 Mox tuba Theutonis clare dat rite boatum,
 Quam sequitur clerus protinus atque chori.
 Miratur Herold, conjux mirantur et omnes
 Præles, et socii culmina tanta Dei,

^a De quo supra facta est mentio. Vide quanto in honore esset archicapellani dignitas, qua celebris iste abbas tunc in aula Ludovici Pii fruebatur. De Helisachare quoque jam supra egimus.

^b Fuit is summus sacri palatii ostiarius. Eo titulo donatur a Frothario episcopo Tullense in epistol. 2, apud Duchesne, tom. II, pag. 712, Script. Francic. In Vita quoque Ludovici Pii Astronamus auctor est ad Annum 822 Lotharium a patre in Italiam missum, et una cum eo Walam monachum affinem illius, sed et Geruntium ostiarium. Scribendum est Gerungum, quem etiam ad eundem annum 822 Eginhardus appellat Gerungum ostiariorum magistrum.

^c Quem Calvum appellare consuevimus. Filius is natus minimus Ludovici Pii, ex imperatrice Juditha progenitus; et quidem anno 826, quando hæc peracta fuere, puerulus; quippe Idibus Junii anno 825 in lucem editus.

^d Corrigo, sic Hug, aut etiam, sire Huc: nam Hugo et Huco apud veteres ex diversa pronuntiatione occurrant, atque idem nomen sonant. Si proceres gemini comitabantur Augustam, ergo præter Matfridum comitem Aurelianensem alter erat memorandus. Is autem fuit Hugo, ut conjicio, comes ille, cujus filiam Irmingardim Lotharius Ludovici Pii primogenitus uxorem duxerat anno 821. In Vita Ludovici Pii ad annum 827 Ludovicus ipse traditor missis Pippinum filium contra Saracenos, et simulque missos ex latere suo Hugonem et Matfridum comites. En ambos hosce comites conjunctos illic, periterque apud poetam nostrum in ista solemnitate conjunctos. Et cum constet in impia conjuratione adversus ipsum Ludovicum Augustum primas partes sibi sumpsisse Hugonem et Matfridum comites, Theganus vero ab Hugone Lotharii socero jam anno 821 jacta semina tanta infidelitatis, scripserit, superest ut hic inani intelligamus ipsum Hugonem Irmingardis Augustæ patrem, et qui erat de stirpe oujadam dæcis nomine Edith, uti Theganus prodidit.

^e Adnotare ne pigeat, cum dicantur et hi ipsi co-

Mirantur clerum, mirantur denique totiplum,
 Atque sacerdotes, officiumque pium.

Regis præcipue mirantur præmia magni,
 Imperiis cujus currere tanta vident.

Dic, Herolde, precor jam nunc, quam pluris ama-
 Celse fidem regis, an tua sculpta nequam?

Ferque fabrita focis auri argentique metalla,
 Et tibi sive tuis inde paretur honos.

Si ferrum fuerit, fortassis ad arva colenda
 Sufficit et cultros inde fabriro jube:

Plus tibi vomer opes telluri infixus habebit,
 Quam Deus ille tibi conferat arte sua.

Hic Deus est verus, Franci quem, Cæsar et ipso

Rite colunt votis: hunc cole, linque Jovem.

De Jove fac ollas nigras, furvosque lebetes,
 Ignem semper ament, auctor ut ipse suas.

Neptuno fabricetur aquæ gerulus tibi jure
 Urceus, et laticum sæmper habebit honos.

Interea reverenter opes parabantur heriles,
 Atque cibi varii, multimodumque merum.

Pistorum Petrus ^h hinc princeps, hinc Gunto ⁱ co-
 Accelerant, mensas ordine more parant.

Candida præponunt niveis mantelia ^j villis,

mites coronam in capite gessisse, diversam quidem ab imperiali, sed tamen insignis decoris signum. Apud Continuatores Aimoini occurrit Boso corona ducali ornatus: Coronam comitum nescio an quisquam veterum memorarit. Hi tamen Marchionis etiam munere, licet nondum nomine, fruebantur. In Magna Britannia adhuc perdurat ejusmodi coronarum consuetudo, cum inauguratio regis peragitur.

^f Lego munere.

^g Quem supra vidimus cancellarium Ludovici Pii simulque abbatem monasterii Turonensis Sancti Martini.

^h Hic appellatur pistorum princeps: quæ dignitas in aula regum Franciæ olim quoque vixit. Sæculis subsequentibus magnus pistor aut, magister panetarius Franciæ appellabatur, qui hujusmodi officio præfectus erat.

ⁱ Hic vero coquorum princeps dicitur. Et hæc altera fuit in palatio Francorum regum illustris dignitas. A Theodulfo Aurelianense lib. III Carminum exhibetur ex hisce præfectis coquinarie rei unus, coquorum vallatus cuneis:

Prudenter qui cuncta gerens, epulæque dapesque
 Regis honoratum deferat ante thronum.

Ab Herimanno quoque in lib. de Restaurat. S. Martini Tornac., in Spicil. Dacher. Fulcherus episcopus dicitur filius principis eorum regis Franciæ.

^j Quanquam vulgo scribere soleamus mantilia, at tamen, uti jam Dausquius in Orthographia monuit, antiquissimus Virgilii codex Vaticanus, alique vetusti codices habent mantelia. Hic peregrinum fortasse tibi videantur mantelia ista villis niveis, hoc est pilosa, adhibita in mensis. Verum poeta noster eruditum hic agit, mutuatus eam dicendi formam a Virgilio, aut ab Ovidio apud quos

. . . . tonsisque ferunt mantelia villis.

Et . . . : villis mantele solutis.

Auctor vero Servius est, majores mappas villos habuisse. Ita apud Romanos: num et apud Francos, an vero hic versus gratia dicatur, aliorum esto judicium.

Marmoreo a disco disponere dapes.
 Hic Cererem solitus, hic carnea dona ministrat.
 Aurea per discum vasa sedere vides.
 Nec minus Otho b puer pincernis imperat ardens,
 Præparat et Bacchi munera lenta meri.
 Cultibus almificis transactis rite venenter,
 Venerat unde prius, Cæsar abire parat
 Aureus; et conjux, proles, auratus et omnis
 Cœtus abit, clerus denique candidolus.
 Inde pius moderando gradum pervenit in ædes,
 Quo sibi Cæsareo more parantur opes.
 Discubuit lætus lateri Judith quoque pulchra,
 Jussa, sed et regis basiat c ore genu.
 Hlutarius Cæsar, nec non Heroldus et hospes
 Parte sua resident, rege jubente, thoro.
 Miranturque dapes Deni, mirantur et arma
 Cæsaris, et famulos, et puerile d decus.
 Ille dies lætus Francis Denisque renatis
 Namque fuit merito, post recolendus erit.
 Alter namque dies primo veniebat Eoo,
 Cedunt astra polo, sole calescit humus.
 Venatum ire parat Cæsar, Francique solentes,
 Et secum Heroldum Cæsar abire jubet.
 Insula propter adest Rheni quoque gurgite cincta,
 Quo viret herba recens, est nemus umbriferum.
 Huc quippe feræ multæ variaeque fuerunt,
 Et late silvis turba jacebat iners.
 Hanc quoque complerunt venantura hinc inde ma-
 [nipli,

Atque molossorum magna caterva simul.
 Cæsar veloci residens terit arva caballo,
 Wido e pharetratus cui comes ibat equo.
 Phurima turba fluit juvenum, nec non puerorum,
 Inter Hlutarius quos celer ibat equo.
 Atque simul Deni, nec non Heroldus et hospes,
 Spectandi studio huc quoque lætus adest.
 Jam pia scandit equum Judith pulcherrima conjux
 Cæsaris, ornata, comptaque mirifice.
 Quam proceres summi dominam, seu turba poten-
 [tum

a Nota veterum Francorum mores.

b Inter palatinas dignitates olim quoque ista fuit. Qui ea donati erant, *buticularii* ab Hincmaro aliisque eorum temporum scriptoribus appellantur; unde nostrum *bottigliere*. Hermelandus abbas in ejus Vita apud Mabillonium dicitur primo constitutus a rege *princeps pincernarum*. Vide Ducaugium in Glossario Latino.

c Supra vidimus, proceres quosdam non ad pedes, sed ad genu imperatoris osculandum accessisse. Nunc animadversione ac stupore dignum, tunc ipsis imperatorum sive regum Francorum uxoribus in more fuisse, deosculari genua proprii viri. Immutata tempora sunt, immutati et mores.

d Pro pueris, quos nempe nunc *paggi* appellamus. Neque enim dubito quin regibus et imperatoribus olim quoque forent pueri honorarii ad eorum servitiam asciti. Qui *nutriti* in aula regia dicebantur, ii præcipue ex eorum numero fuerint. Supra in lib. ii occurrit etiam

Wasconum præcipi, Caroli nutritime fretus.

[infra his recurrit idem *puerile decus*.

e Idem est ac *Wido et Guido*. Hunc venationi

A Præterit f et sequitur regis honore pii.
 Jam nemus omne sonat crebris latratibus ictus,
 Hinc hominum voces, hinc tuba erebra furit;
 Dissiliuntque feræ, fugiuntque per aspera dumi.
 Nec fuga subsidio, nec nemus estque latex,
 Inter cornuigeros cecidit quoque damula cervos.
 Dentifer ipse cadit cuspide fixus aper.
 Cæsar lætus enim dat corpora multa ferarum
 Ipse neci, propria percudit atque manu.
 Hlutariusque celer florens, fretusque iuventa
 Percutit ursorum corpora multa manu.
 Cætera turba virum passim per prata trucidat
 Diversi generis multimodaque feras.
 Forte canum infestante fugit damella caterva
 Per nemus umbriferum, perque salicis salit.
 D Ecce locum, quo turba potens, et Cæsara e Judith,
 Constiterant, Carolus b eum quibus ipse puer.
 Præterit iustanter; pedibus spes constat in ipsis;
 Ni fuga subsidium conferat, ecce perit.
 Quam puer aspiciens Carolus cupit ecce parentis
 More sequi, precibus postulat acer equum.
 i Arma rogat cupidus, pharetram, celeresque sa-
 [gittas,
 Et cupit ire sequax, ut pater ipse solet
 Irgerminatque preces precibus; sed pulchra crea-
 [trix
 Ire vetat, voto nec dat habere viam.
 Ni pædagogus eum teneat, materque votentem,
 More puer pueri jam volet ire pedes.
 Pergunt ast alii juvenes, capiuntque fugacem
 C Bestiolam, illasam mox puero revehunt.
 Arma ævo tenero tunc convenientia sumit,
 Perculit atque feræ terga tremenda sumit.
 Hunc puerile decus hinc inde frequentat et ambit,
 Hunc patris virtus, nomen et ornat avi.
 Qualis Apollo micat gradiens per culmina Deli,
 Latonæ matri gaudia magna ferens.
 Jam pater eximius Cæsar, seu cætera pubes
 Venatu gravidi tecta subire parant.
 Sed tamen in medio nemoris viridantia claustra

præfectum arbitror, quæ dignitas in palatio regum Francorum inter primas annumerata olim fuit, Hincmaro teste in lib. de Ord. palatii. *Venatoris* etiam inter suos *ministeriales* recenset Carolus Magnus in epistola quæ edita est inter leges Lango-bardicas parte ii tomi I Collectionis hujus. Circeiter ea tempora florere *Widones*, sive *Guidones*, sed incertum an aliquid commune cum isto habuerint.

f Hoc est, *præcedit*.

e Nimia hæc licentia, bone Nigelle. Nempe *Cæsara* pro uxor Cæsaris, seu Cæsarea. In Historia Miscella, *Cæsara* uxor Persici regis memoratur.

b Ludovici Pii et Judithæ Augustæ filius. *Calvum* appellare consuevimus.

i Acta hæc sunt anno 826. Carolus autem in lætæm editus fuerat anno 823, ac proinde tunc vix quadrimus. Quin puerulus arma petierit, et feram insequi excupierit, negare nolim; at simul ferendum, poetam nostrum hic blandiri, ac dulcia dicere Judithæ Augustæ, ut per eam quoque ab exilio liberetur, atque in gratiam Ludovici restituatur. Legæ quæ sequuntur.

Judith prudenter construit, atque tegit
 Vimine præraso, nec non et tonsile boxo,
 Palleolis cingit, linteolisque tegit,
 Atque pio regi viridanti ruris in herba
 Ipsa sedile parat, ordnat atque dapes.
 Mox manibus lotis Cæsar, seu pulchra jugalis
 Aurato ecce thoro discubere simul.
 Blutharius pulcher, Heroldus et hospes amatus
 Accumbunt mensæ, rege jubente pio.
 Cætera gramineo residet nam rure juvenus,
 Per nemus umbriferum corpora lassa fovet.
 Pingua tosta ferunt juvenes mox exta ferarum;
 Cæsareis dapibus mixta ferina coit.
 Aufugit acta fames dapibus; dant pocula buccis,
 Pellitur atque sitis ipsa liquore pio.
 Lætificatque bonus mox pectora fortia Bacchus.
 Lætanter repetunt aulica tecta viri.
 Aulai ut venere, fovent mox corda a Lyæo,
 Et vespertinis pergitur officiis b.
 His quoque transactis solite digneque verenter,
 Inde palatinas jam subiere domus.
 Ecce manus juvenum, venatus munera tollens,
 Multa fluit, cupiens regis adesse oculis.
 Millia cervorum prægrandia cornua necnon
 Ursorum referant tergora, seu capita.
 Plurima setigerum revehunt et corpora aprorum,
 Capreolos, damas fert puerile decus.
 Ille pius prædam famulos partitas in omnes
 Mox suo, clero pars quoque magna cadit.
 Interea Heroldus cum talia cerneret hospes,
 Multimoda venat pectore consilia.
 Regia jura videns, stupet imperiumque fidemque,
 Officiumque Dei currere jure suo.
 Sed tandem incertus tergit de pectore motus,
 Consiliumque capit, quod Deus ipse dedit.
 Ecce fide plenus, regi hæc quoque verba profatur,
 Sponte sua veniens procidit ante pedes.
 Cæsar opime, Dei cultor, rectorque tuorum,
 Quos tibi cunctipotens contulit alme Deus.

* Frequens mentio Bacchi et Lyæi apud nostrum Nigellum. Ad hæc animum advertite, ne tempora nostra incuses, quasi olim temperantia mensis assideret, nunc autem inde exclusam non raro se doleat.

b Scitlicet ad vespertinum officium, quod per clerum in templo decantabatur.

c Manibus junctis se tradere alicui, est ei fidelitatem, subjectionemque juramento præstito polliceri. Heroldum se ac regnum Daniæ supposuisse Ludovico Augusto, in annalibus eorum temporum non reperio. Nam quod in Vita ejusdem imperatoris Astronomus scribit ad annum 814: « Heroldus, ad quem summa regni Danorum pertinere videbatur, et qui pridem a filiis Godefridi regno pulsus fuerat, ad imperatorem Ludovicum confugium fecit, et juxta morem Francorum manibus illius se tradidit; » non satis aperte rem firmat; est enim verborum sensus dubius, pro quibus Eginhardus habet: « et se in manus illius commendavit. » Attamen tantam Nigello nostro auctoritatem esse futuram arbitror, ut rem ab eo apertissime narratam amplius negare nemo velit. Ac proinde emendandus Hermannus Conringius, qui lib. 1, cap. 4, de Finib. imp. German., contendit, nequaquam sub Ludovico Pio translata fuisse Daniam in jus imperii, quanquam

A Cerno quod insignis, patiens, fortisque, pineque,
 Armiger, et clemens sis, tribuente Deo.
 Dives opum nimium, nec non largitor egentum,
 Blandus subjectis, atque quietus ades.
 Omnia virtutum video tibi credita, Cæsar
 Flumina, sidereo pectora rore madent,
 Colla jugo Christi en monitans mea vestra subegit
 Suasio, et æternis traxit ab usque focis.
 Deque errore malo memetque domumque subactam
 Abstulit, et vero pectora fonte replet.
 Insuper en donis variisque juvatus, et armis,
 Corde Deo plenus, corpus abundat ope.
 Talla quis faceret, ni Christi ignitus amore
 Ingratæ plebi munia tanta ferens?
 Credo quidem, in terris vos nunc caput esse bono-

B [rum,
 Christicolum imperii rite tenere decus.
 Idola cuncta mihi ut cedunt pro nomine Christi,
 Sicque potestates nomine quippe tuo.
 Cedat jamque potens antiqui gloria sæclæ,
 Dum viget imperium, dante Tonante, taum.
 Forte aliquis æquandus erat tibi munere et armis:
 Præcellis cunctos sed quoque amore Dei.
 Sed quid ægam jam jam? cur me mea verba retar-

[dant?
 Et sermone brevi prodere tanta volo.
 Mox manibus junctis regi se tradidit ultro *,
 Et secum regnum, quod sibi jure fuit.
 Suscipe, Cæsar, ait, me, nec non regna subacta:
 Sponte tuis memet confero servitiis.

C Cæsar at ipse manus manibus d suscepit honestis:
 Junguntur Francis Denica regna piis.
 Mox quoque Cæsar ovans Francisco more veterno *
 Dat sibi equum, nec non, ut solet, arma f simul
 Festa dies iterum surgit renovata nitescens,
 Francis et Denis concelebrata micat.
 Interea Cæsar Heroldum jamque fidelem
 Munere donat opum pro pietate sua.
 Illius ast propter tribuit sibi g prælia fines,

Ludovicus Hamburgensem episcopatum super Daniam quoque instituerit; sed id primum factum sub Henrico I Aucupe Germaniæ rege. Abiit quidem brevi leves in auras Heroldi fides; attamen ab eo datam credere cogimur.

d Quo ritu jurantis sacramentum a recipiente ratum habebatur. Res nota eruditæ, ac propterea mihi non illustranda.

e Heus! bone Hermolde, aliud est veterno, aliud vetusto, quod unum dicere voluisti.

f Et hic veterum Francorum mos animadvertendus. Cum quis sua regi subjecerat, fidelitatem et sacramentum obstringens, vicissim et rex illi dona conferebat, equum præcipue et arma. Uno exemplo contentus ero. Fredegarii Continuator ad annum 764 hæc habet: « Remistanus ad regem veniens, sacramenta multa et fidem prædicto regi Pippino promisit, ut semper fidelis tam prædicto regi, quam et filiis suis esse deberet. Rex vero in suam ditionem eum recepit, et multa munera auri et argenti, et pretiosa vestimenta, equos et arma largiendo eum ditavit. »

g Sensus parum perspicuus. Incertum num significet: tribuit sibi fines, id est regionem conterminam Danico regno, propter illius prælia, hoc est ea

Et laeta vinifera, multimodasque dapes.
 Officiumque Dei cultum quo rite perornet,
 Dat sibi Caesar adhuc omnia vasa potens.
 Ordinibus vero dat vestimenta sacratis,
 Datque sacerdotes, catholicosque libros.
 Illuc et monachos^a mittit miserando volentes,
 Qui revebant populos ad pia regna poli.
 Munera quanta quidem, seu qualia donat habenda,
 Ingenium vincant exsuperantque melos.
 Interea nautæ, pelagi qui pignora norant,
 Stipe rates onerant, regibusque cibis.
 Et jam vela vocant auræ, ventusque morantes
 Arguit, atque hyemis signa tremenda monet.
 Navibus æquatis tandem, velisque novatis
 Cum licitu^b Heroldus intrat honore ratem
 Filius, atque nepos ipsius regis in aula
 Excubiis^c vigilat, Francica jura colunt.
 Heroldus dapibus variisque refectus et armis
 Per mare fluctivagum propria regna^d petit.
 Hæc Hludowice Deo das te quoque lucra potenti,
 Et socios regnis inclita regna tuis.
 Arma patrum, nullo que non valere duello,
 Sponte sua, capere, te modo regna petunt.

quod seditiones hactenus contra ipsum Heroldum in regno illius vigerent, et adhuc vigerent; an potius premia, quam prelia legendum sit; quæ dona ei Ludovicus contulerit propter, id est juxta, seu prope fines Daniæ. Germanum sensum nos Eginhardus docebit in Annal. ad annum 826, ubi scribit, Heroldum per Frisiam qua venerat via reversum fuisse. « In qua provincia comitatus, qui Rhiistri vocatur, ei datus est, ut in eum se cum rebus suis, si necessitas exigeret, recipere potuisset. » Paria habent et alii Francorum aates, uti et Astronomus in Vita Ludovici.

^a Ac præcipue Anscharium, gentium septentrionalium apostolum, ac deinceps primum Hanimaburgensem, ac postea Bremensem episcopum, virum sanctitate vite clarum, cujus vitam habes apud Bollandum in Act. sanctor. ad diem 3 Februarii.

^b Id est licentia sive venia ei ab Augusto facta discedendi: qua voce poeta noster supra quoque est usus.

^c Nempe hi obsides ab Herollo rege apud Ludovicum dimissi in pignus date fidei.

^d Petiit quidem sua regna: verum non multo post Christiana religione ejurata rursus ad pristina superstitionem transiit. Saxo Grammaticus lib. ix Historiæ Daniæ, inter tot fabulas Romanenses, quibus narrationem suam saturavit, Heroldum tamen conversionem ad Christi fidem, Ludovico Pio instante, agnovit. Tum addit, ab eo primum delubra diruta, victimarios proscriptos; sed deinde is a Regno pulsus, et fortunam ad sacrilegium transtulit. Nam ut præcipuum inchoatæ religionis specimen, ita primum neglectæ spectaculum fuit, atque ex splendido sanctitatis auctore, infamis ejusdem desertor evasit.

^e Mirabilis adeo visus est olim Francis primus organorum musicorum in Franciam invectorum aspectus, ut rem veluti singularem posteris prodendam censuerint. In vetustissimis eorum Annalibus tom. II Du-Chesni, pag. 4 et 8, ad annum 757 adnotatur. « Venit organa in Franciam. » Illud vero a Pipinorum regem a Constantino imperatore Græcorum missum (tunc enim tam artificiosæ machine opifices sola Græcia dabat) Eginhardus ad eum annum scribit. Carolo quoque Magno missum a Græco Augusto (omne genus organorum) testatur Mo-

A Quod nec Roma potens tenuit. nec Francica jura,
 Tu retines Christi nomine cuncta pater.
 Organa^e quin etiam, quæ nunquam Francia crevit,
 Unde Pelasga^f tument regna superba nimis,
 Et quis te solis, Caesar, superasse putabat
 Constantinobis^g, nunc Aquis aula tenet.
 Fors erit iudicium, quod Francis colla remittant.
 Cum sibi præcipuum tollitur inde decus.
 Francia plaude, decet: Hludowico fer pia grates,
 Cujus virtute munera tanta capis.
 Det Deus omnipotens cæli terræque repertor,
 Sæcla perampla suum nomen in orbe sonet.
 Hæc quoque dum canerem, Strazburc^h custode
 [tebar,

Defecti proprii conscius, atque reus,
 B Virgo Maria tibi quo templa dicata nitescunt,
 Quo tuus in terris rite veretur honos.
 Sæpius has equidem dicuntur visere sedes
 Cœlicolæ, et cœtus has colere angelicus.
 Plurima mira quidem referunt, sed pauca renarrans
 Sume Thalia, favet si tibi virgo pia.
 Ecclesiæ custos Theutramusⁱ nomine quondam

nachus San-Gallensis lib. II, cap. 10, Vite ejusdem Caroli. At anno 826, ut Annales Fuldenses tradunt, Georgius quidam presbyter de Venetia, cum Baldrico comite Forojuliense veniens, organum hydraulicum Aquisgrani fecit. Quamquam organum hydraulicum appellari hic audias, cave ne suspiceris aliud significari, quam organa pneumatica, quæ nunc in usu communi ecclesiarum sunt. Eginhardus ad eum annum scribit, venisse Georgium illum de Venetia, qui se organum posse facere asserebat. Quam imperator Aquasgrani cum Thencolfo sacellario misit, et ut ei omnia ad id instrumentum efficiendum necessaria præberentur, imperavit. Sopra laudatus monachus San-Gallensis hæc explicat, tradens: « Illud musicorum organum præstantissimum constructum fuisse o dolis ex ære confatis, foliisque taurinis per fistulas aereas mire perflantibus, etc. » Cæterum vel Augustini, Isidori et Cassiodori ævo organa cognita, atque in usu fuere. Licuerit mihi in hujusmodi re curiosis lectoribus plura dedisse.

^f Vide quam sibi olim plauderent Græci ex organorum inventionem, eorumque apud eos tantum fabrica. Sed a Georgio Venetico, qui propterea rector monasterii Sancti Salvii Fanomartensis, a Ludovico Pio constitutus est, inventa in Franciam ejusmodi arte, detulit iste ex prerogativa Græcorum tumor. Walafridus Strabo in descriptione templi Aquisgranensis paria scribit, organa memrans:

En quis præcipue lætabat Græcia sese
 Organa, rex Magus (id est Ludovicus) non inter
 (maxima pont.

^g Ita in ms. pro Constantinopolis.

^h Ut omnes norunt, olim Argentoratam, nunc Italis Argentina. Hæc civitas Ermoldo nostro data fuerat custodia: seu carceris loco, hincque is exsul, cum hæc caneret, morabatur.

ⁱ Quare sacerdotem hunc poeta appellet suo nomine dignum; indicavit mihi doctissimus vir Godefridus Philippi. Nam ex Aventino Teuto est i. e. atque rex, et ex Leibnitio Theodo significat virum, heroem, principem. Rursus Ram in compositione suam et gloriam sonat, ut ex Adelram, Adalram constare potest. Interpretari ergo Theutramum Hæcat eximum ac celebrem virum.

Praefata fuerat, nomine dignus eo.
 Pervigil hic solitus noctuque dieque sacram
 Virginis ante aram saepe rogare Deum,
 Idcirco meruit coelesti munere fretus
 Angelicos cives cernere saepe Sacer.
 Nocte quidem quadam, psalmis hymnisque peractis,
 Cum euperet membra fessa locare thoro,
 Templum namque videt subita clarescere luce
 Ut sol, et accendi sole serena dies.
 Surgit ab usque thoro, causam cognoscere mavult,
 Lumina quo tanto fulgeat alma domus.
 Forte aquilae similis pennis praetexerat aram;
 Non tamen in terris gignitur haec volucris.
 Rostrum erat ex auro, gemma pretiosior unguis,
 Et color in pennis aethere fusus adest.
 Ast oculis lux ipsa micat. Stupet ipse sacerdos,
 Nec valet obtutus tendere contra suos.
 Miratur volucrum, pariter miratur et alas,
 Lumina praecipue, corpus et omne simul.
 Tamque diu residet, cum galli garrula terna
 Vox resonat, fratres excitat officio.
 Inde levans miranda fides se sponte fenestra
 Obvia recludit, laxat a et ire foras.
 Ipsa abeunte polos, pariter lux ipsa recessit:
 Apparet civem inde fuisse Dei.
 Tempore nempe alio crevit b didascalus idem,
 Mira satis cecinit quae mihi turba fratrum.
 Paullerit ut solito praefata sedis ad aram,
 Expendens tenebras, corde petendo Deum.
 Discipuli secum, quorum custodia noctis
 Servabant c signi tempora pervigiles.
 Ecce repente sonus, tonitrus, ventusque perar-
 [gens

Concutit instanter ardua tecta domus.
 Discipuli cecidere solo, trepidique per aulam
 Corpora prosternunt, mensque timore fugit.
 Intrepidusque Sacer palmis ad sidera pansis.
 Scire cupit, causae quid sonus ille ferat.
 Aspicit alma aperire domus mox tecta sacratae,
 Intransesque videt tres quoque honore viros.
 Lumine perfusos, vestites vestibus albis,
 Candidiora nive corpora, lacte caput.
 Tertius in medio senior namque ipse duobus

a Italice nunc *si lassia andar fuori*.
 b Nuper etiam de organis dixerat, *qua nunquam*

Francia crevit. Quid ergo sibi vult hac voce Er-
 moldus? Pro *vidit* ille usus est voce *crevit*, de-
 ducta nempe a *cerno*: idque Prisciani auctoritate,
 apud quem verba Titianii in Geminis: *Simul ut*
pueris has noctu aspirare crevi: id est *vidi*. Sed
 organa ante Ludovicum Pium Francis omnino in-
 cognita fuisse, jam supra vidimus cum veritate mi-
 huementire.

c Potius *servabat*. Quod sequitur *signum*, ut supra
 monui, campanam significat.

d Hic pro *altaribus* accipienda sunt.

e Ita in ms. Caesareo. Pro *anguine* forsitan, seu
 oleo benedicto ex lipsanis sancti Joannis. Hic enim
 de reliquiis sanctorum ibi asservatis agitur, ut se-
 quentia produunt, proditumque etiam est supra ver-
 bis illis, *Pauli munere gaudet*.

f Super vocabulum *idiota* in ms. codice scriptum

A Faltus abijt famulis, ingrediturque pie.
 Ut pedibus tenere solum, mox Virginis aram
 Religionem petunt, et prece vota canant.
 Tramite more hominis nam culmina d caetera po-
 [scunt,

Ore sonant verba, ordine dantque preces.
 Dextera pars aedis Pauli nam munere gaudet,
 Fulcitur laeva nomine quippe Petri.
 Egregius doctor hinc, claviger inde colorum;
 Inter utrosque micat Mater opima Dei.
 Michael mediam sibi, scilicet crux vindicat aulam,
 Ultima Joannis unguis e laeta nitet.
 Hos quoque coelicolae terris petiere precatu,
 Quorum animas cernunt saepius ante Deum.
 Quis nam idiota f ferat demens, non corpora Pa-

B [trum

Sanctorum merito rure colenda fore,
 Cum Deus in famulis merito veneretur amatis,
 Quorum nos precibus scandimus alta poli?
 Non Deus est Petrus, sed Petri credo precatu
 Noxa delicti posse carere mei.
 Nam tenus usque viri properant per templum Mariae,
 Semper tecta super discooperata patent.
 Expletis votis roneant ad sidera sursum:
 Suscepere suam tecta reclusa locum.
 Hoc Sacer aspiciens pergit, sociosque revisit,
 Qui stupefacta diu pectora rure e tenent.
 Surgite, ait socii, nam quae fortuna coegit
 Vos dormire modo, dum vigilare decet?

C Singultu quatiente valent vix promere verba,

Ignosque rei se fore nempe ferunt.
 Sta, ait, instanter horam tempusque notate:
 Forte feret nobis haec quoque res aliud.
 Credo h, fuit vates, praesulque dicatus honore,
 Angelicus revehit quem quoque in aethra chorus.
 Mira fides rerum! Bonifacius i almus in illo
 Tempore decessit, quem Sacer ille videt,
 Ferrea Frisonum Christi dum dogmate vellet
 Frangere corda, viam ad caelica regna dare.
 Morbida heu! medicum mox gens exstinxit opi-
 [mum

Vulnere quippe suo regna paravit ei.
 Hic properans caelos, socio comitante gemello i.

est glossema Theoticum *Heimi Kisogener*. Sensus
 est: Quis tam demens est atque indecuis, qui corpora
 sanctorum colenda neget?

e Pro *humi*, mi fallor: aut mendum latet.

f Id est: quantum existimo, venerabilis ille vir,
 quem deferri ad caelum vidi, est aliquis sacerdos
 episcopati munere jam fulgens, quem angeli in pa-
 radisum vehunt.

i Nempe celeberrimus ille archiepiscopus Mogun-
 tinus, et Germaniae apostolus ac martyr, cujus pre-
 tiosa mors contigit in Frisia anno Christi 735, licet
 alii ad precedentem 754 referant. Hujus Acta apud
 clarissimos Bollandianos ad diem 5 Junii prostant.
 Ac propterea habes quo tempore Argentorati flo-
 ruerit Theutramus iste, cujus visiones a poeta no-
 stro descriptas cordatorum hominum iudicio dimis-
 sas volo.

j Nescio an quempiam hujus nominis socium san-
 cti Bonifacii inuait, quem tamen Acta ignorant, au-

Virgo Maria tua visere templa volet *.
 Magna tibi virtus caelo, terraeque potestas,
 Quæ Patrem mundi progengerasse vales.
 Tu mihi confer opem immerito, conferque me-
 [delam

Exsilio, cujus limina sæpe colo.
 Et si præsentis fugit effera gloria sæcli,
 Te duce, Virgo pia, cœlica regna petam.
 Hoc tibi, Cæsar, opus stolidæ crocitante cicuta
 Porrigit Ermoldus exsul, egenus, inops,
 Munere quippe carens, fero carmina pauca po-
 [tenti,

Divitiis liber offerro namque melos.
 Regia corda manu Christus qui stringit et ornat,
 Vertit et in partes quas sibi cunque placet.
 Qui tua præcipue virtutum flore replevit,

potius fratrem ejus uno partu eum eo natum. In
 supplemento Vitæ sancti hujus viri pag. 476, tom. I
 sanctorum Junii, dicitur « post eum frater ejus
 habumnt diaconus occubuisse. »

* Pro voluit, aut voluerit. »

b Desideratur in ms. : illud adjecit Lambecius.
 Pro exsiliu[m] ibidem legitur exsilio.

c Postquam hoc poema legerint eruditi, judicent,
 quæso, num jure, an injuria P. Jacobus le Long Er-
 moldum nostrum sibi nunquam visum in classem
 fabulosorum Historiæ Franciæ scriptorum retu-
 lerit, quam accuratissimo catalogo suo haud pri-
 dem edito atxenit pag. 1090. Si enim valet ea ratio,

A Atque redundare de pietate dedit,
 Conferat, ut nostram propius, rex inclyte, causam
 Respicias, aurem accomodando pie.
 Veridicis poteris forsâ cognoscere verbis
 Criminis objecti me minus esse reum.
 Non tamen excuso me illius, crede reatus,
 Infelix b quo sum trusus in exsiliu[m].
 Sed pietas immensa, reis quæ debita laxat,
 Deprecor ut nostri sit memor exsillii.

Tu quoque digna sibi conjux, pulcherrima Ju-
 [dith,

Quæ secum imperii culmina jure tenes,
 Confer opem lapso, allisum solare misellum,
 Erige labentem, carcere solve reum.

Ut vos Altitonans per plurima tempora sæcli

B Sublimet, salvet, ditet, honoret, amet. °

quod is vitam Ludovici oratione metro astricta scripserit; quæ tamen minime valet propter Aristotelis auctoritatem, qui in libro *de Arte Poetica* docet historicum et poetam, non quod alter numeris astricta, alter soluta scribat, inter se differre; cum non minus historia esse possit cum numeris quam sine illis; sed quod alter quæ facta sunt, alter qualia fieri oporteat, aut possint, commemorat. Sed si valet, inquam, cur non et poetam Saxonem Arnulphi imperatoris æqualem, qui Caroli Magni imperatoris Vitam versibus illigavit, aliosque angustæ fidei, atque adeo fugiendis scriptoribus annumeravit?

ANNO DOMINI DCCXXIV-XXVII.

EUGENIUS II

PONTIFEX ROMANUS.

NOTITIA HISTORICA IN EUGENIUM II.

(Apud Mansi, concil. Ampl. Coll., p. 411.)

(a) Eugenius natione Romanus, ex patre Boe- C mundo, (b) sedit annos quatuor [tres], menses duos,

(a) *Eugenius*. Decimo quarto Kalendas Junias, anno 824, successor Paschalis Eugenius II creatus est in schismate tali, ad quod componendum Ludovicus imperator misit in Urbem filium suum Lotharium; qui dum in Urbem venisset, et ab Eugenio honorifice susceptus fuisset, « statum populi Romani, inquit auctor Vitæ Ludovici, jamdudum quorundam præsulum perversitate depravatam, memorata pontificis benevola assensione ita correxit, ut omnes, qui rerum suarum direptione graviter fuerant desolati, de restitutione bonorum suorum, quæ per illius adventum Deo donante provenerant, magnifice essent consolati. » In Urbe existens, accedente consensu pontificis, politicum Urbis imperium primarium habentis, de electione pontificia ablatisque restituendis edidit constitutionem, quæ exstat apud Sigonium de Regno Italiæ, anno 825, in Ludovico, his verbis : « Volumus ut ad electionem pontificis nemo audeat venire, neque liber neque servus, qui aliquod impedimentum inferat, exceptis illis tantum Romanis, quibus antiqua fuit consuetudo concessa per constitutionem sanctorum Patrum eligendi pontificem. Quod si quis contra nostram jussionem facere ausus fuerit, exsilio afficiatur. Volumus ut cunctus populus

Romanus interrogetur qua lege velit vivere, ut ea qua professus sit vitare velle, vivat, eique denantetur ut hoc unusquisque sciat, tam duces, quam iudices, vel reliquus populus. Quod si in offensionem suam contra eandem legem fecerint, eitem legi, quam prostentur, ex constitutione pontificis et nostra subiacebunt. De rebus ecclesiarum injuste occupatis per occasionem, quasi licentia accepta a pontifice, et de iis quæ necesse reddite sunt, et tamen fuerant absque potestate pontificum occupatæ, volumus ut per legatos nostros restituantur. Placet nobis ut cuncti iudices, sive ii qui cunctis præesse debent, per quos judiciaria potestas in hac urbe Roma exercetur, aut in cæteris provinciis exerceri debet, in præsentiam nostram veniant. Volumus numerum et nomina eorum scire, et singulos de munere sibi credito admonere. Novissime admonemus, ut omnes homines sicut Dei gratiam et nostram ha-

D (b) *Sedit annos quatuor*. Baronius affirmat Eugenium tribus tantum annis sedisse, et quod hic quatuor anni Eugenio attribuuntur, mendosum esse, idque Aimoini aliorumque scriptorum hujus temporis auctoritate confirmat. Id.